

T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
AİLE DANIŞMANLIĞI ANABİLİM DALI
AİLE DANIŞMANLIĞI BİLİM DALI

ÇANAKKALE İLİNDEKİ ÇOCUK EVLERİNDE KALMAKTA OLAN 13-18 YAŞ
ARASI ÇOCUKLARIN DEĞER ALGILARI VE KAVRAMSALLAŞTIRMALARINA
YÖNELİK NİTEL BİR ARAŞTIRMA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

NESRİN KESER DURGUN

ÇANAKKALE

ŞUBAT ,2020

T.C.
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Aile Danışmanlığı Anabilim Dalı
Aile Danışmanlığı Bilim Dalı

Çanakkale İlindeki Çocuk Evlerinde Kalmakta Olan 13-18 Yaş Arası Çocukların
Değer Algıları Ve Kavramsallaştırmalarına Yönelik Nitel Bir Araştırma

Nesrin KESER DURGUN
(Yüksek Lisans Tezi)

Danışman
Prof. Dr. Cumhuri ASLAN

Çanakkale
Şubat ,2020

Taahhütname

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Çanakkale İlindeki Çocuk Evlerinde Kalmakta Olan 13-18 Yaş Arası Çocukların Değer Algıları Ve Kavramsallaştırmalarına Yönelik Nitel Bir Araştırma”adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve değerlere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yaparak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih
28/02/2020
Nesrin KESER DURGUN
İmza

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Onay

Nesrin KESER DURGUN tarafından hazırlanan çalışma, 30/01/2020 tarihinde yapılan tezsavunma sınavı sonucunda jüri tarafından başarılı bulunmuş ve Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Referans No : 10180233

Akademik Unvan	Adı SOYADI	İmza	
Prof.Dr.	Cumhur ASLAN		Danışman
Doç.Dr.	Gökhan GÖKULU		Üye
Dr. Öğr.Üyesi	Yonca ALTINDAL		Üye

Tarih:

İmza:

Prof.Dr.Salih Zeki GENÇ

Enstitü Müdürü

Önsöz

İnsanların bir arada yaşadığı alanlarda kurallar ve değerler vardır. Bu kural ve değerler toplumsal düzeni ve bir arada yaşamayı sağlar. Değerlerden soyutlanmış bir toplumsal hayat düşünülemez.

Toplumsal değerler, toplumdaki topluma ya da yaşanan döneme göre farklılık gösterebilir veya değişime uğrayabilir. Ancak bir takım değerler, tüm toplum ve zamanlarda ortak olarak kabul edilir ve değer görür. Dürüstlük, nezaket, saygı, yardımseverlik, çalışkanlık, adalet, dayanışma gibi değerler bunların başında gelir.

Toplumun bir arada tutan, huzur dolu bir toplumun temeli değerlerdir. Bir toplumda değerlerin bozulması ya da erozyona uğraması, o toplumda yaşayan bireylerin sağlıklı bir gelişmeden yoksun kalmasına ve toplumsal düzenin ve huzurun bozulmasına yol açtığı söylenebilir.

Değerler eğitiminin en etkili ve en temelde kazandırıldığı birim ailedir. Aile arasındaki sıcak iletişim ve bağlılık, ailenin hissettirdiği güven duygusu en temel değerlerin ailede kazanılmasını sağlar. Aynı zamanda anne baba çocuğa ilk rol model olan kişilerdir. Bundan dolayı aile güzelin doğru ve iyi olanın fark edilip, ortak bir hayat sürecinde öğrenilerek içselleştirilmesinde en önemli kaynaktır. Çocuk kendi duyuşsal ve bilişsel kaynaklarını kendi başına yönlendirme kapasitesine ulaşmaya kadar aile değerlerine bağlı olarak davranışlarını sergiler. Bundan sonrası için ise yine ailede kazandığı değerler temelinde yaşamına devam eder.

Ancak kimi zaman çocuklar aile yanında büyüme şansına sahip olamaz. Göçler, savaşlar, yoksulluk, boşanmalar, ruhsal sorunlar ve ebeveynlerden birinin ölümü gibi çeşitli sebepler sonucunda aile yapısı parçalanabilmektedir. Böyle durumlarda çocuğun bakımı ile ilgili belirsizlikler ortaya çıkar ve çocuk devlet korumasına alınır. Aile yanında büyüme

olanağından yoksun çocuklar, ailenin vermiş olduğu, sevgi, güven, bağıllık ve değer duygularından uzak olarak büyüme zorunda kalmaktadır.

Bu çalışmanın kurum bakımında büyüyen çocukların toplumsal ve bireysel değerleri nasıl algıladıkları, hangi şekilde ve ne düzeyde kazandıklarını anlamaya ışık tutacağı inancındayız.

Çalışmam sırasında beni motive eden, enerjimi yükselten, bu süreçte desteğini esirgemeyen tez danışmanım Prof. Dr. Cumhuri ASLAN' a teşekkür ederim. Çalışmamı güçlü duruşlarıyla bana örnek olan iki kadına; kendime olan inancımın kaynağı, en büyük destekçim anneme ve dualarıyla hep yanımda olan, sonsuz sevgi kaynağım ananeme armağan ediyorum.

Nesrin KESER DURGUN

Çanakkale -2020

Çanakkale İlindeki Çocuk Evlerinde Kalmakta Olan 13-18 Yaş Arası Çocukların Değer Algıları Ve Kavramsallaştırmalarına Yönelik Nitel Bir Araştırma

Nesrin KESER DURGUN

Özet

Araştırmanın konusu Çanakkale İlinde bulunan, Çocuk Evleri Koordinasyon Merkezi Müdürlüğüne bağlı olarak hizmet veren çocuk evlerinde kalmakta olan 13-18 yaş arasındaki çocukların toplumsal değerleri nasıl algıladıkları ve bu değerleri ne düzeyde kazandıklarıdır.

Çocuk evleri, şehrin farklı mahallelerinde tutulan apartman dairelerinde, 5-6 çocuğun yaşadığı ve çocukların bakımlarını gerçekleştirmek üzere görev yapan bakım elemanlarının bulunduğu ev tipi hizmet modelidir. Bu araştırmanın amacı, diğer yatılı kuruluş tiplerinden farklı olarak, toplumla daha iç içe, toplumsal ilişkilerin ve komşuluk ilişkilerinin yaşandığı çocuk evlerinde kalan çocukların toplumsal değerleri ne düzeyde benimsediğini ve nasıl algıladıklarını anlamaktır. Çünkü değerlerin ilk olarak kazanıldığı en etkili birim ailedir. Bu araştırmada, aile yanında büyüme şansından yoksun çocukların aile yanında ilk toplumsallaşma süreci ile edinilen ve bu süreç ile temeli atılan değerleri kurum bakımında nasıl ve ne düzeyde edindikleri araştırılmaktadır.

Bu araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmış ve genel tarama yönteminde yapılandırılmıştır. Verilerin analizinde betimleyici/tanımlayıcı analiz metodu kullanılmıştır. Araştırmada görüşülen çocuklar amaçsal örnekleme yöntemi ile belirlenmiş, çocuklarla birebir görüşmeler yapılmıştır.

Araştırmada elde edilen bulgularda çocukların ele alınan değerlerden bir çoğuna yönelik benimseyici ve olumlu bir tutum içerisinde olduğu görülmüştür. Çocuklar değerleri ele alırken en çok değerlerin toplumsal yanına vurgu yapmışlar, değerlere sahip olmanın kişiyi toplumun bir parçası yaptığının bilinci ile cevaplar vermişlerdir. Bu da çocuk evlerinin

toplum ile iç içe ve toplumsal değerleri benimsemiş çocuklar yetiştirme amacını yerine getirmiş olduğu şeklinde yorumlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Değer, Toplumsal Değerler, Çocuk Evleri.

A Qualitative Research on Value Perceptions and Conceptualizations of Children between 13 and 18 Years Old Living in Children's Houses in Canakkale Province

Nesrin KESER DURGUN

Abstract

The subject of the study is how children between the ages of 13 and 18 who is living in children's homes in Canakkale Province, which are affiliated to the Directorate of Children's Houses Coordination Center, perceive and gain social values.

Children's homes are a home-type service model with 5 or 6 children are living in apartments which is located in different neighborhoods of the city and care staffs are working to take care of children. The aim of this study is to understand the level and perception of social values of children living in children's houses, unlike other types of boarding, where children live within a society and more social and neighborly relations are experienced. Because the family is the most effective unit in which values are first acquired. In this study, it is aimed to investigate how and at what level children's social and individual values that are acquired in family, in child care institutions compared to children growing up in the family.

In this research, qualitative research method was used and general screening method was used. Descriptive analysis method was used in the analysis of the data. The children interviewed in the study were determined by purposive sampling technique and one-to-one interviews were conducted with the children.

In the findings of the study, it was seen that children had an adopting and positive attitude towards many of the values discussed. When children address the issue of values, they mostly emphasized the social side of values. They answered with the awareness that having values makes a person a part of society. This has been interpreted as the fact that children's houses have fulfilled the purpose of raising children who are intertwined with society and adopted social values.

Keywords: Values ,Social values , Child Houses.

İçindekiler

Onay.....	i
Önsöz.....	ii
Özet.....	iv
Abstract.....	vi
İçindekiler.....	vii
Bölüm I :Giriş.....	1
Problem Durumu.....	2
Araştırmanın Amacı.....	5
Problem Cümlesi.....	6
Araştırmanın Önemi.....	6
Bölüm II: Sosyal Devlet.....	8
Türkiye’de Sosyal Devletin Gelişimi.....	10
Çocuk ve Çocukluk Kavramları.....	14
Korunmaya Muhtaç Çocuk Kavramı.....	15
Çocuğa Yönelik Sosyal Politika Uygulamalarının Tarihsel Gelişimi.....	16
Türkiye’ de Çocuk Koruma Sistemi.....	17
Çocukların Korunma İhtiyacının Nedenlerinin Yasal Dayanakları.....	20
Korunmaya Muhtaç Çocuklara Uygulanan Hizmet Modelleri.....	23
Aile Yanında Bakım Hizmetleri.....	23
1.Çocuğun öz aile yanında desteklenmesi.....	23
2.Evlat edindirme hizmeti.....	24
3.Koruyucu aile hizmeti.....	25
a)Yakın çevre veya akraba koruyucu aile modeli.....	25

<i>e)Geçici koruyucu aile modeli.....</i>	25
<i>r)Sürekli koruyucu aile modeli.....</i>	26
<i>s)Uzmanlaşmış koruyucu aile modeli.....</i>	26
Kurum Bakımı Hizmet Modelleri.....	27
1.Çocuk yuvaları.....	28
2.Sevgi evleri/çocuk evleri sitesi.....	29
3.Yetiştirme yurdu.....	30
4.Çocuk evleri modeli.....	31
Bölüm III: Kuramsal Tartışma.....	33
Değerlerin Özellikleri.....	35
Araştırmada Ele Alınan Değerler.....	29
Toplumsal bir değer olarak dürüstlük.....	39
Toplumsal bir değer olarak vatanseverlik.....	40
Toplumsal bir değer olarak yardımseverlik.....	41
Toplumsal bir değer olarak merhamet.....	42
Toplumsal bir değer olarak saygı.....	43
Toplumsal bir değer olarak nezaket.....	44
Toplumsal bir değer olarak adalet.....	45
Toplumsal bir değer olarak çalışkanlık.....	46
Toplumsal bir değer olarak hoşgörü.....	47
Toplumsal bir değer olarak duyarlılık.....	48
Bölüm IV: Yöntem.....	50
Evren ve Örneklem.....	51
Veri Toplama Aracı.....	52
Bölüm V:Bulgular	54

Araştırma Süreci.....	54
Araştırmaya Katılan Çocukların Demografik Özellikleri.....	55
Verilerin Analizi.....	55
Bulguların Yorumlanması.....	57
Dürüstlük kavramına ilişkin bulgular.....	57
Vatanseverlik kavramına ilişkin bulgular.....	59
Yardımseverlik kavramına ilişkin bulgular.....	63
Merhamet kavramına ilişkin bulgular.....	65
Saygı kavramına ilişkin bulgular.....	67
Nezaket kavramına ilişkin bulgular.....	70
Adalet kavramına ilişkin bulgular.....	73
Çalışkanlık kavramına ilişkin bulgular.....	76
Hoşgörü kavramına ilişkin bulgular.....	78
Duyarlılık kavramına ilişkin bulgular.....	80
Bölüm VI: Tartışma, Sonuç ve Öneriler.....	84
Kaynakça.....	88
Ekler.....	97
Ek 1: Görüşme Formu	97
Ek 2: Proje/Araştırma Değerlendirme Sonuç Raporu.....	98

Bölüm I : Giriş

Değer/değerler konusu sosyal bilimlerin, felsefe ve psikolojinin kullandığı ve sürekli olarak tartışıla gelen kavramlar olmuşturlardır. Değer kavramı sosyal bilimler açısından neyin yanlış, neyin doğru, neyin kabul edilebilir veya edilemez olduğu konusunda yargıları içerir. Değer kavramı TDK güncel sözlüğünde “bir ulusun sahip olduğu ekonomik, kültürel, sosyal ve bilimsel değerlerini içine alan maddi ve manevi öğelerin bütünü” olarak tanımlanmaktadır (tdk.gov.tr Erişim Tarihi:12.10.2019). Bu bağlamda değerler, toplumsal düzenin, insan ilişkilerinin düzenleyicisidir ve bu düzenin sürekliliğini sağlar.

Değerler çocuklukta öğrenilmeye ve benimsenmeye başlar ve çocukluktan yetişkinliğe geçiş sürecine yani ergenliğe kadar bu öğrenme süreci devam eder. Beş yaşına kadar olan süreçte kişilik gelişiminin büyük bir oranda oluştuğu düşünülürse, okul öncesi dönemin değerlerin oluşumu için başlangıç dönemi olduğu söylenebilir. Bu dönemin sonunda değerlere yönelik bazı değişimler olsa da temel değerler büyük oranda oluşmuştur (Balat, Dağal, 2006).

Bireyin topluma adaptasyonu ve o toplum içerisinde kabul görerek yaşamını devam ettirmesi, o toplumun sahip olduğu değerleri kabul etmesini ve bu değerler ile çatışır durumda olmamasını gerektirir. Sosyal bir varlık olan insan, toplum içerisindeki varlığını devam ettirebilmesi için içerisinde bulunduğu topluma uyum sağlamalı ve temel değerlerini benimsemelidir.

Bir toplumun ve bu topluma ait kültürel öğelerin var olabilmesi ortak değerlere sahip insanların bir arada bulunmasına bağlıdır. Sahip olunan bu değerler topluma ve kültüre anlam katan, onu değerli kılan ölçütler olarak değerlendirilmektedir. Her toplum varlığını sürdürmek ve var olan kültürünü yeni nesillere aktarmak ister. Bunu başarmanın yolu değerlere verilen önemden geçmektedir (Ekşi, 2003).

Problem Durumu

Birey doğduğu andan itibaren sürekli olarak öğrenme ve gelişim halindedir. Gelişim, zaman içerisinde hem biyolojik olgunlaşma hem de çevre etkisi sonucu sürekli bir ilerleme ve farklılaşma olarak tanımlanmıştır. Bugün gelişim psikologlarının büyük bir çoğunluğu, gelişimin kalıtım ve çevre arasındaki etkileşimin sonucu olduğuna inanmaktadır.

Çocukluk döneminde edinilmiş olan deneyimlerin kişinin ileriki hayatındaki davranış biçimlerini etkilemesi kaçınılmazdır. Sosyal öğrenme kuramcıları, bireylerin algılama, düşünme, öğrenme gibi süreçleri ve çevrelerinde gördükleri, ilgilendikleri ve yaşadıklarıyla ilgili nasıl düşündüklerinin bilişsel düzenlemelerinde önemli bir rol oynadığını ifade etmektedirler. Bu nedenle çocuklar, sosyal çevreleriyle girdikleri etkileşimleri, sosyal olaylara yönelik gözlemleri sonucunda bir çok deneyim edinmektedir. Bu deneyimler, çocuğun sosyal becerilerini düzenleyecek ve toplumun ortak değerlerini, kültürünü ve toplumda neyin kabul edilebilir veya edilemez olduğunu öğrenmelerini sağlayacaktır (Karaoğlu, Ünüvar, 2017 s.231).

Sigmund Freud gelişimi bir dizi psikoseksüel evre olarak tanımlamaktadır. İlk evreler sonraki evrelerin temelini etkilemekte ve oluşturmakta ancak her evre niteliksel olarak yeni ve farklı düşünce ve davranışlar ortaya koymaktadır. Freud kişilik gelişiminin büyük oranda altı yaşına kadar gerçekleştiğini, çocuğun bakım veren kişi - anne- ile kurduğu bağın ileriki yıllar için önemli bir belirleyici olduğunu savunmuştur (Çok,1993 s.645). Freud ahlaki gelişimi ve kişilik gelişimini bir süreç olarak ele almıştır. Bu sürecin ise id, ego, süperegö ilişkilerindeki dengeye bağlı olduğunu ifade etmiştir. "İd", kişiliğin temel sistemi olup, kişinin doğumu itibarıyla sahip olduğu bütün güdülerin toplamıdır. Bilinçdışı düzeyde işlev gösterir ve haz ilkesi temelinde hareket eder. İd dürtülerin doyurulması için çalışır haz almaya ve acıdan kaçınmaya teşvik eder. Ego ve süperegö bu bölümden çıkarak gelişir. "Ego", bireyin çevresi ile olan etkileşimi sonucunda ortaya çıkmış olan, kişiliğin gerçekçi ve bilinçli tarafıdır. İd

tarafından yönetilen istek ve hazların hemen ve her zaman karşılanamayacağına çocuk tarafından fark edilmesi sonucunda, gerçekliğin gereklerinin öğrenilmeye başlaması ile gelişir. Bu da temelde kişiliğin gelişmesidir. Ego, bilinç düzeyindeki algılar, anılar, düşünce ve duygulardan oluşmaktadır. Süperegö ise, kişiliğin ahlaki ve eylemlerin doğru ya da yanlışlığını yargılayan tarafıdır. Aynı zamanda toplumun değerlerinin ve ahlaki yargılarının içselleştirilmesini temsil eder. Süperegö, toplum tarafından kabul edilmiş ölçülere göre hareket etmek ister ve toplumsal yasakları barındırır. Davranışların, ahlaki kurallara uygun olup olmadığına karar verir. Süperegö, kişinin çocukluk evresinde, çocuğun, etrafındaki büyükler ve çevresi ile olan etkileşimi sonucunda gelişmektedir (İnanç, Yerlikaya, 2012 s.23).

B.F Skinner ise bebeğin gelişimini sürünmeden, dört ayak üstünde durmaya ve yürümeye doğru devam eden sürekli bir ilerleme olarak görür. Benzer olarak bilişsel becerilerin gelişimi de dereceli bir ilerleme olarak görülebilir (Çok, 1993 s.645). Skinner insanın kişiliğinin kendisinin ya da tercihlerinin sonucu olarak değil, çevresel gerekliliklerin sonucunda oluştuğunu ve kişiliğin çevrenin doğal bir sonucu olduğunu savunur.

Jean Piaget insanın gelişimini bir dizi süreksiz evreler olarak tanımlamıştır. Piaget' in temel ilgisi doğumdan ileriye doğru insanın bilişinin gelişimidir. Piaget bilişsel gelişimde hem öğrenmenin hem olgunlaşmanın etkili olduğunu kabul etmektedir. Ancak çocuğun aktif olarak sürekli bir etkileşim içerisinde olmasını temel olarak görür. Çocuk kendi dünyasına anlam kazandırabilmek için, çevresi ile iletişim halinde olmalı, çevresindeki insan ve objelerle ilgili faaliyet içerisinde bulunmalıdır. Çocuğun çevresiyle oyun ya da başka şekillerde etkileşim içerisinde olması, onun zihinsel gelişiminin yönünü ve derecesini belirler (Yavuzer, 1994). Piaget, bilişsel gelişimin içeriğinin ahlak ile yakından ilgisi olduğunu, çocuk büyümeye başladıkça sosyal yapıyı güvence altına alan kural ve değerlerin önemini fark etmeye başlayacağını söylemiştir. Ona göre, ahlaklı olmanın kurallar sistemi ile yakın bir ilişkisi vardır ve ahlaklı olmanın temeli bu kuralların birey tarafından ne derece benimsenmiş

olduğunu ile ilgilidir. Piaget çocuğun kuralları dışsal etkiler ile anlamaya ve öğrenmeye başladığını savunur (Gürses, Kılavuz, 2016 s.101).

Gelişimsel psikolojinin önemli araştırmacılarından biri olan ve ahlaki gelişim üzerine çalışmalar yapmış Kohlberg, ahlak gelişimini bilişsel gelişim ile paralellik içerisinde görür. Bir çok farklı ülkede araştırma yapmış olan Kohlberg farklı kültürlerde yaşamakta olan bireylerde benzer bir gelişim sürecinin var olduğunu görmüş ve bütün kültürler içerisindeki insanların eşitlik, adalet, saygı, sevgi gibi temel değerlere sahip olduğunu saptamıştır. Piaget gibi Kohlberg' de kişinin ahlaki yargıları toplum içerisinde yaşayarak ve çevresi ile etkileşime girerek öğrendiğini söyler (Gürses, Kılavuz, 2016 s.102). Kohlberg, bireyin toplum içerisindeki varlığının çok önemli olduğunu ve bireyciliğin toplum için zararlı bir eğilim olduğunu ifade etmiştir. Kohlberg' e göre çocuğun ahlaki gelişimi, çevresindeki yetişkinlerin ona koyduğu kurallara uyması ile gelişir. Ancak çocukların kendi ahlaki yargılarını oluşturabilmesi için, ahlaki prensipleri analiz edebilmesi gerekmektedir ve ona göre ahlak eğitiminin temel amacı da budur. Kohlberg, ahlaki eğitimin yalnızca okul ortamında, formel bir eğitim süreci ile değil, insanlarla etkileşim halinde, okulun sosyal ortamı içerisinde, yani toplum içerisinde kendiliğinden gelişeceğini söyler (Çinemre, 2013).

Tüm gelişim psikologları insanın gelişiminde içinde bulunduğu çevre ile olan etkileşimine vurgu yapmışlar, bağlanma kuramcıları kişinin ilk bakım veren kişi ile kurduğu bağın, gelecekte tüm ilişkileri için temel olduğunu, güven ve bağlanma duygularını bunun üzerine inşa ettiğini ifade etmişlerdir. Bireyin, kişiliği ve ahlaki yargılarının oluşumunda yaşamının özellikle ilk yıllarında kurduğu ilişkiler, bulunduğu çevre büyük önem taşımaktadır. Gelişim psikolojisi araştırmaları, çocuğun büyüdüğü aile içindeki yaklaşım ve yetiştirilme tarzının çocuklardaki sosyalleşmenin temellerini oluşturduğunu göstermektedir.

Çeşitli nedenlerle (anne-baba kaybı, parçalanmış aile, ihmal ve istismar durumları vb.) aile yanında büyüme şansından yoksun olan ve yurt ve yuva gibi sabit bir bakım verenin

bulunmadığı, kalabalık ve farklı sosyalleşme biçimlerinin olduğu ortamlarda büyümek zorunda kalan çocukların gelişimsel süreçleri nasıl ve düzeyde tamamladıkları, bu süreçler sonucunda oluşturulan değer yargılarına ne düzeyde sahip oldukları, bu değer yargılarını nasıl kavramsallaştırdıkları bu çalışmanın temel problemini teşkil etmektedir.

Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı; çeşitli sebeplerle korunma ve bakım altına alınan ve Çanakkale ilinde bulunan Çocuk Evlerinde kalan 13-18 yaş arası çocukların hem toplumsal yaşama adaptasyonu ve toplumsal aidiyeti, hem de bireysel kontrolü sağlayan toplumsal ve bireysel değerleri nasıl ve ne ölçüde kazandığını ve benimsediğini anlamak ve açıklamaktır.

Ekonomik yoksunluk, ailenin parçalanması, ihmal, istismar, şiddet, suça yönelme, suç mağduru olma vb. gibi sebeplerle korunma altına alınan çocuklar kurum bakımına alınmakta ve yuva-yurt gibi yatılı bakım modellerinden faydalandırılmaktadır. Korunma altına alınan bazı çocuklar ise yatılı bakım modelinden faydalandırılmaya gerek kalmaksızın doğrudan çocuk evlerine yerleştirilmektedir. Özellikle son yıllarda giderek artan toplumsal değişim ve bu değişimin aile yapısına olan etkileri göz önünde bulundurulduğunda, toplumsal değerlerin erozyona uğramaya başladığı, şiddet kültürünün, ekonomik yoksunlukların giderek arttığı ve bu gibi nedenlerle de güçlü aile kurumunun zayıflamaya başladığı görülmektedir. Bu durum birçok farklı alanda farklı sorunları ve çözüm gerekliliklerini doğurduğu gibi, korunmaya muhtaç çocuklara ilişkin geleneksel bakım modellerinin yanında alternatif modellerin üretilmesi ve uygulamaya konulması ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Bu çerçevede geliştirilen çocuk evleri, şehrin sosyokültürel yapısı göz önünde bulundurularak farklı mahallelerde tutulan; okul, hastane gibi kurumlara yakın olması tercih edilen evlerde, çocukların aidiyet hissi ile aile ortamında, yaşadıkları toplumun gelenekleri ile iç içe yetişmesini sağlamayı amaçlayan bir hizmet modelidir.

Problem Cümlesi

Temel olarak ailenin yanında kazanılması gereken temel değerleri, çocuk evlerinde kalmakta olan ve aile ortamından uzak büyüyen çocuklar ne ölçüde ve nasıl kazanmışlardır ve bu değerleri meşrulaştırma biçimleri nasıldır? Çocuklar arasındaki olası değer farklılıklarının nedenleri nelerdir?

Araştırmanın Önemi

Değerlerin kişilerin duygu, düşünce, davranış, tutum ve inançları ile yakından ilgisi bulunmaktadır. Sosyal bilimcilere göre değerler bireyi ve davranışlarını açıklamada temel bir öneme sahiptir. Çünkü bilişsel ve duygusal açıdan tamamen özümsemiş olan değer yargıları, bireyin davranış ve tutumlarına yön veren ve bunların devamlı ve düzenli olmasını sağlayan inançlar ya da yaşam standartları haline gelmiştir. Kişinin sahip olduğu değerler kolaylıkla değişmeyen bir yapıya sahiptir ve kişinin ruhuna tamamen yerleşmiş olarak bulunan değerler, kişinin karakter özellikleri haline gelmiştir. Bu nedenle bireyin karakterinin, onun kökleşmiş olan değerlerinin bir bütünü olduğu söylenebilir (Kaymakcan, Meydan, 2016 s.26).

İnsan davranışını anlamak için değerleri incelemek çoğunlukla tutum ya da davranışları incelemekten daha işlevsel olmaktadır. Bunun nedeni değerlerden yola çıkarak tutumlara ulaşmanın, tutumlardan hareketle değerlere ulaşmaya göre daha güvenilir ve geçerli bir yol olmasıdır. Bu nedenle de ölçülebilen ve gözlenebilen değerlerden hareket edildiğinde, tutumlar üzerine daha rahat sonuca varabilecek olmamızdır. Bu da bireyin tutum ve davranışlarını anlayabilmek için, öncelikle sahip olduğu değerleri incelemek gerektiği anlamına gelmektedir (Yapıcı, Zengin, 2003). Genel olarak, sahip olduğumuz değerlerin yaşantımıza doğrudan etkisi bulunmaktadır. Değerlerin kültürel ve sosyal biçimleri kişilerin tutumları üzerinde farklı şekillerde belirleyici olmaktadır (Gökçe, 1994). Değerler bireyin davranışlarına yön vererek, hem kendisini hem de yaşadığı toplumsal çevreyi etkilemekte,

aynı zamanda kişi içinde yaşadığı toplumun sahip olduğu değerleri benimsemektedir. Böylelikle bu etkileşim, birey ve toplum arasında karşılıklı bir süreç olarak işlemektedir.

Değerlerin kazanılabilmesi, ancak sosyal öğrenme yoluyla mümkündür. Değerler hakkında bilgiler edinmek, bunları öğrenmek değerlerin yaşanması ve hayata geçirilmesi için yeterli değildir. Bu bilgilerin sosyal hayat içerisinde yaşanabilirliğinin, işlevselliğinin ve gerekliliğin görülmesi ve yaşam içerisinde bu deneyimlerin tecrübe edilmesi de gereklidir. Bu sebeple çocuğun bu tecrübeleri yaşadığı en yoğun yerin aile olması nedeniyle, temel değerlerin kazanılmasında ailenin çok önemli bir yeri ve işlevi bulunmaktadır (Kaymakcan, Meydan, 2016 s.194). Aile içinde ocuk gelenek, görenek, örf, adet ve değerleri toplumca kabul edilmiş şekliye öğrenir ve benimser. Çocuğun gelişiminde, aile içerisinde diğer bireylerin birbirleri ile ilişkisi, iletişimi, çocuğa davranış biçimlerinin rolü önemlidir. Ailenin sağladığı destek sayesinde çocukların, toplumsal değerleri öğrenerek, bu sayede benliklerinin geliştiği, toplumla bütünleşik ve özerk varlıklar olarak yaşantılarına devam ettikleri söylenebilir.

Bu araştırmada aile yanında büyüme imkanından yoksun, ocuk evlerinde kalmakta olan 13-18 yaş grubu çocukların bazı kişisel ve toplumsal değerleri (dürüstlük, güvenilirlik, adalet, nezaket, saygı, vatanseverlik, duyarlılık, yardımseverlik vb.) nasıl algıladıkları, bu değerleri nasıl ve ne seviyede edininp, benimseyerek, hayatlarında nasıl uyguladıkları tespit edilmeye çalışılmış, elde edilen bulgulara göre kurumsal düzeyde ne gibi yaklaşımlar geliştirilebileceği tartışılmıştır.

Kurum bakımında kalmakta olan çocuklar ile ilgili bir çok araştırma yapılmış ancak, ailenin ve temelini ailenin oluşturduğu toplumun içerisinde büyüme şansından yoksun çocukların, temelinin ailede atıldığı değerleri nasıl ve ne lde kazandığı ile ilgili olarak literatürde bir araştırmaya rastlanılmamıştır. Bu nedenle bu araştırmada bu değerlerin hem nasıl kazanıldığının, hem de eksik kalan yönlerinin ortaya çıkarılması hedeflenmektedir.

Bölüm II : Sosyal Devlet

Sosyal devlet, devletin, toplumun refah seviyesini korumak ve yükseltmek amacıyla müdahalede bulunmasını, buna yönelik politikalar geliştirmesini öngören devlet modelidir. Toplum içerisinde var olan eşitsizlik, gelir dağılımındaki dengesizlikler ve savaş, ekonomik kriz, afet gibi olumsuz durumların oluşturduğu yoksulluk ve refah seviyesinin azalması durumlarına karşı devletin ciddi bir rol üstlenmesi, bu koşulların yarattığı olumsuzlukların en aza indirgenmesi için önlemler alınmasıdır. Sosyal devlet 19.yüzyılın sonlarından itibaren özellikle sanayi devriminden sonra batılı devletlerde gelişmeye başlamış ve 20. yüz yılın son çeyreğine kadar hızlı bir ilerleme kaydetmiştir. Türkiye’de de sosyal devlet anlayışı benzer bir gelişme göstermiştir (Yay, 2014 s.148). Türkiye’de sosyal devletin gelişimine bir sonraki bölümde değinilecektir.

Sosyal devlet anlayışı ilk olarak batılı toplumlarda ortaya çıkmış, bu da endüstri devriminden sonra olmuştur. Endüstri devrimi, insanlık tarihinde yeni bir toplumsal düzenin doğuşuna yol açmış, derin ve köklü değişimlere neden olmuştur. Endüstri devrimi 17. yüzyılın ikinci yarısından itibaren önce İngiltere’de ortaya çıkarak daha sonra diğer Avrupa ülkelerine de yayılmıştır. Bu dönemde makineleşme ve buhar gücünün üretime uygulanması sonucunda büyük bir fabrika sanayi doğmuştur. Endüstri devrimi ile ortaya çıkan en büyük değişim ve dönüşüm, önceki çağın küçük zanaat ve atölye üretiminin yerine, büyük makineler ile üretim yapılan fabrikaları getirmesi ve bunun da üretim ilişkilerini tümüyle değiştirmesidir. Bu dönem sadece teknik bir olay olarak bir değişim yaratmamış aynı zamanda insan emeği ve çalışma koşullarına ilişkin de önemli değişimler olmuştur. Endüstri devrimi, daha önce loncalara bağlı olarak çalışan, usta ve kalfaları nitelikli iş gücü olarak fabrikalarda çalışma yaşamına sokarak onlara ve toprağa bağlı serflik düzeni kaldırılarak fabrikalara iş gücü sağlayan işçilere ağır çalışma koşulları getirmiştir. Bu yeni düzende makineli üretim ile ekonominin üretim gücü son derece artmış olsa da bu artış genel olarak

tüm topluma yayılan bir toplumsal refah artışına neden olmamış, fabrika sahipleri servetlerini daha da arttırırken işçi sınıfı yoğun bir sefalet içerisinde yaşamını sürdürmek zorunda kalmıştır. İşte sosyal politikanın temel problemini teşkil eden “sosyal sorun” bu noktada ortaya çıkmıştır. Endüstri devriminin yarattığı bu sosyal farklılıkları çözmek için sosyal politika bilimi doğmuş ve sosyal sınıflar arasındaki çelişki ve eşitsizlikleri çözmeye amacı ile toplumsal bilimlerin arasındaki yerini almıştır (Güven, 2009).

Sosyal devlet, piyasa güçlerinin işleyişini değiştirir ve en temel özelliği sosyal ve ekonomik yaşama müdahale etmesidir. Sosyal devlet vatandaşlarının sosyal refahını arttırmak için ve belirli bir yaşam seviyesinin altına düşmemesi için, kişilerin sosyal ve ekonomik haklarla desteklenmesi temeline dayanır. Vatandaşların sosyal politikalardan yararlanma hakkı temel vatandaşlık hakkı olarak kabul edilmiştir. Bunun yanı sıra sosyal devlet, toplumun tüm bireylerinin ekonomik özgürlüklerinin artırılması, toplumsal adalet ve eşitliğin gerçekleştirilmesini sağlama yönünde politikalar geliştirir. (Sallan Gül, 2004:147-148 akt. Yay, 2014:149) Sosyal devletin literatürde amaçları şunlardır: “Kişilere asgari bir gelir düzeyinin garanti edilmesi”, “belirli ihtiyaçların karşılanmasında asgari standartların sağlanması”, “yoksullukla mücadele”, “tüm vatandaşların yaşam koşullarının iyileştirilmesi”, “dengeli gelir dağılımı”, “sosyal adaletin sağlanması”, “sosyal güvenlik” (Aktan ve Özkıvrak, 2008 s.28).

Sosyal devletin temel amaçlarından biri işsizliği ortan kaldırmak ve istihdam sağlamak için mücadele etmek, kanun önündeki eşitlikle yetinmeyip, fırsat eşitliği sağlamaya çalışmak, kamu gelirlerini ve harcamalarını kullanarak toplumdaki gelir eşitsizliğini en aza indirmek, milli gelirin adaletsiz dağıtımını sonucunda yoksul düşmüş olan kişileri, düşkün durumda olanları ve bakıma ihtiyacı olan çocukları korumaktır. Bireyler yasa önünde eşit olsalar da bu durum sosyal ve ekonomik eşitsizlikleri gidermek ve bireylere fırsat eşitliği sağlamak adına

yeterli değildir. Sosyal devlet bu noktada bireylere fırsat eşitliği sağlayarak yasalar önünde olan eşitliği daha işlevsel bir duruma getirmeyi amaçlar.

Sosyal devletin bu çalışmanın da konusunu ilgilendiren görevi sosyal politikalaradır. Sosyal devlette kamusal düzenlemeler ile bireylere bir takım olumsuz durumlara(hastalık, kaza, yaşlılık, korunmaya muhtaç olma vb.) karşı koruma sağlanır ve asgari bir gelir ve hayat standardı garanti edilir. Sosyal devlet kişilere, insan onuruna yakışır bir yaşam standardı sağlamayı amaçlar ve var olan olumsuzlukları en aza indirgeyici tedbirler alır (Yay, 2014 s.149). Sosyal politikanın konusu, temel olarak dört alana ayrılır. Bunlar, çalışma hayatının düzenlenmesi, yoksulluk ve sosyal dışlanma, yaygın eğitim ve işsizlik, hastalık ve yaşlılık gibi durumlarda bireylerin desteklenmesine yönelik olan sosyal güvenlik önlemleri alınmasıdır (Buğra, Keyder, 2015).

Türkiye’de Sosyal Devletin Gelişimi

Batıda özellikle sanayi devriminden sonra işçi sınıfı merkezli ve demokratik hareketler ile ortaya çıkmış olan sosyal politikalar ve sosyal devlet anlayışlı Türkiye’de cumhuriyetin ilanından sonraki süreçte temelde devlet merkezli olarak başlamış ve devletin yön verdiği bir ilerleme süreci göstermiştir. Çünkü cumhuriyetin kuruluşundan, çok partili yaşama, ekonomik kalkınma politikalarından, modern bir topluma bir çok alanın belirleyicisi ya da yön vereni devlet olmuştur (Yay, 2014 s.152).

Osmanlı Devleti döneminde, batılı anlayıştan farklı bir yapıda, ancak oturmuş ve işlevsel bir sosyal devlet anlayışı bulunmaktadır. Osmanlı devleti kuruluşundan itibaren, İslam dinin gereklerine göre bir hukuk sistemi ve toplum yaşantısını esas alan bir toplumsal sistem kurmuştur. İslam dininin yardımlaşma ve dayanışmaya yönlendiren yapısı, ayrıca sadaka, fitre, zekat gibi toplumdaki gelir eşitsizliğini en aza indirmeyi hedefleyen uygulamaları Osmanlı devletinin hem devlet yönetimini etkilemiş, hem de o dönem toplumunun yaşamında belirleyici olmuştur. İslam düşüncesi bireyin toplumsal yapı içerisinde

korunmasını hedefler. Bu nedenle kişiler arası olası problemler, ya da günlük yaşama yönelik zorluklar toplumsal dayanışma ağı ile çözülmeye çalışılır. Osmanlı devletinin İslam dininin hakim olduğu toplum yapısında, toplumsal dayanışmanın dinamik yapısı nedeniyle, vakıf ve loncalar gibi ilgili sosyal hizmetleri karşılayacak kurumlar ortaya çıkmış, zenginlerden başlanarak toplumun tüm kesimleri bu sosyal sistemin bir parçası haline getirilmiştir. Osmanlı devletinde bugün sosyal devletin görevi sayılan tüm hizmetler vakıflar aracılığı ile yerine getirilmiştir. Lonca teşkilatı ile de esnaf dayanışması ve işbirliği sağlanmış, lonca mensuplarının gereksinim duyduğu hastalık, yaşlılık, sakatlık gibi durumlarda destek olunmuştur. Bu gibi nedenlerle batılı anlamda sosyal devlet anlayışında tümüyle devletin görevi olan sosyal hizmet anlayışı Osmanlı Devletinde keskin hatlarla birbirinden ayrılmamış, toplumsal yapının dinamikleri ile devlet ortak bir sürecin farklı aktörleri şeklinde işlev görmüşlerdir (Özdemir, 2008).

Cumhuriyetin ilk yıllarında, uzun süren savaşlar ve sosyal ve ekonomik açıdan yıkımların olduğu bir dönemden çıkılmış olması nedeniyle bu dönemde sosyal politikalardan çok ekonomi politikaları ön plandadır. Ancak bu dönemde küçük adımlarla da olsa sosyal politikalara yönelik adımlar atılmış, bu adımlar daha çok işçi hakları üzerine sosyal politika uygulamaları şeklinde olmuştur. Bu doğrultuda 1921 yılında maden işçilerinin korunması yasası, 1925 hafta tatilinin kabul edildiği yasa yürürlüğe konmuş, 1930 yılında kadın ve çocukların çalışma koşullarını iyileştirici düzenlemeler yapılmıştır. Elde edilen haklar çok sınırlı olmasına rağmen, bu hakların elde edilişi başarı olarak görülmüştür. Çünkü Türkiye Cumhuriyeti'nin büyük bir savaştan çıkmış olması, savaşın yıkıcı etkileri ve geçmişten kalan borçlar bütçenin önemli bir kısmının bu giderlere ayrılmasını gerekli kılmıştır. Ancak sınırlı da olsa yapılmış olan bu uygulamalar büyük önem arz etmektedir. Çünkü, örneğin 1921 yılında çıkarılmış olan maden işçilerinin korunması yasası Türkiye'de işçi haklarını korumaya yönelik çıkarılmış olan ilk uygulamadır. Aynı zamanda bu yasa ile 18 yaşından küçüklerin

maden ocaklarında çalışmaları yasaklanmıştır. Dolayısıyla kökeni Osmanlı devletine uzanan ocuk koruma sisteminin devamı niteliğinde bir adım atılmıştır (Salim, 2011 s.57). Ayrıca 1923 yılında İzmir’de yapılmış olan İzmir İktisat Kongresinde, ülkedeki endüstrileşme politikası üzerinde durulmuş, bu konuda izlenmesi planlanan yol belirlenmiştir. Bu kongrede işçi hakları, çalışma şartları, sendikalar gibi sosyal politikalara yönelik önemli kararlar alınmıştır. Bu nedenle bu kongre Türkiye Cumhuriyeti’nin sosyal politika uygulamalarının önceliklerinin belirlenmesi açısından önemli bir yere sahiptir (Yay, 2014 s.153).

Bu dönemde sosyal politikalara yönelik çalışmalar olsa da bir bütün olarak bakıldığında 1924 Anayasası savaş sonrası anayasasıdır. Savaş sonrası bir çok ülkede olduğu gibi Türkiye’de de öncelikle hem ekonomik hem sosyal alanda bir denge oluşturabilmek, toplumsal refahı arttırmak, işçilerin savaş öncesi yaşam koşullara dönmemesine yönelik önlemler almaya çalışılmıştır. Bu nedenle bu dönemde anayasada bireysel hak ve özgürlüklerin yer alması yaygınlaşmamış, 1924 Anayasasında da çağın diğer anayasalarına paralel olarak sosyal haklar yer almamıştır (zdemir, 2008).

Cumhuriyetin ilk yıllarında savaşın yıkımının ardından, yardıma muhtaç bir çok kişi bulunmakta olsa da, bu dönemde sosyal yardımlara yönelik düzenli bir yapılanma bulunmamaktadır. Ancak, ıkarılan kimi kanunlarla sosyal yardımlara ilişkin düzenlemeler yapılmıştır. Bu dönemde devletin uzantıları durumunda sayılabilecek, ‘‘Türkiye Kızılay Cemiyeti’’ ve ‘‘Himaye-i Etfal Cemiyeti/Türkiye ocuk Esirgeme Kurumu’’ sosyal yardımlar konusunda önemli görevler üstlenmişler ve bu konuda önemli işlevleri olmuştur. Bu nedenle Türkiye Cumhuriyet’inin kuruluş döneminde, ülkenin içinde bulunduğu tüm zorluklara rağmen sosyal yardımların önemli bir yeri olmuştur (Yay, 2014 s.154).

Türkiye’de 1923-1960 döneminde sosyal refah alanında önemli düzenlemeler olsa da gerçek anlamda sosyal devletten söz edilebilmesi 1961 anayasası ile sosyal devlet anlayışının anayasal bir ilke olarak hukuk sistemimize girmesi ile olmuştur. 1961 anayasası sosyal

güvenliğin bir hak olarak benimsendiği ve güvence altına alındığı ilk anayasa olmuştur. İkinci dünya savaşının ardından tüm dünyada yayılmaya başlayan sosyal devlet ve sosyal politika anlayışının etkileri Türkiye’de de görülmüş, sosyal devlet alanında bir çok uygulamalar yapılmıştır. Bunlardan çocuk koruma alanı ile ilgili en önemli gelişme, bu alandaki dağınkılığın giderilmesi adına Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumunun durumu ve toplumun sosyal ihtiyaçları doğrultusunda 1949 yılında “Çocuk Koruma Kanununun” çıkarılması olmuştur. Ayrıca 1961 anayasasındaki sosyal devlet ilkesine paralel olarak “Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı” kurulmuş, yine aynı dönemde bu alandaki eğitimli personel sayısını arttırmak amacı ile Hacettepe Üniversitesi bünyesinde Sosyal Hizmetler Bölümü açılmıştır (Salim, 2011 s.59).

1982 anayasasında da benzer şekilde vatandaşlara bazı ekonomik ve sosyal haklar tanınmıştır (Karaca, Çam, 2019 s.76). Ancak bu yıllarda devletin politikası ekonomik kalkınma üzerine olmuş ve sosyal politikalar biraz daha geri planda kalmıştır. Yine de 1983 yılında çocuk koruma hizmetlerine yönelik dağınkı haldeki durumunu gidermek adına, “2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu” kabul edilerek bu alanda yeni bir dönem başlamıştır. Bu kanunla, kurumun muhtaç durumdaki kişilere aile bütünlüğü içerisinde parasal yardım yapma yetkisi verilmiş, ayrıca çocuklara yönelik hizmetlerin tek kurum bünyesinde toplanarak, merkezi idareye bağlanması sağlanmıştır. 1990’lı yıllarda bu alanda koruyucu ailelik ve evlat edindirme hizmeti yaygınlaştırılmaya çalışılmış, ayrıca 1987 yılında çıkarılan “Aynı Nakdi Yardım (ANY) Yönetmeliği” ile aileye çocuklarının bakımı konusunda maddi destek sağlanmıştır. Ayrıca 1990 yılında “Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi” Türkiye tarafından imzalanmış ve 1995 yılında çıkarılan 4058 sayılı kanun ile bu sözleşme ulusal mevzuatın bir parçası haline gelmiştir (Salim, 2011 s.65).

Çocuk ve Çocukluk Kavramları

Çocukluk salt bir büyüme süreci değil aynı zamanda duygusal, zihinsel ve sosyal gelişim açısından son derece kompleks bir süreçtir. Bu nedenle çocukluk kavramı farklı yönlerden ve çok yönlü olarak ele alınmalıdır.

Çocuk kavramı Türk Dil Kurumu sözlüğünde “bebeklik ile erginlik arasındaki gelişme döneminde bulunan oğlan veya kız” şeklinde ifade edilmektedir. Ancak çocukluğun hangi yaş aralığını kapsadığı her ülkenin ekonomik, siyasi, kültürel sistemi ve hukuk sistemine göre farklılık göstermektedir (Işıkcı, Karatepe, 2016 s.71).

Türkiye’ de “5395 sayılı Çocuk Koruma Kanununda” çocuğun tanımı “daha erken yaşta ergin olsa bile, on sekiz yaşını doldurmamış kişi” şeklinde yapılmıştır. Bu bağlamda on sekiz yaşından küçük tüm bireyler Türkiye Cumhuriyeti anayasasına göre çocuk kabul edilmektedir (resmigazete.gov.tr Erişim Tarihi:15.10.2019).

Çocuk Hakları Sözleşmesinin 1.maddesinde tüm ülkeler için genel bir tanımlama yapılmış ve çocuk kavramı “belirli bir devletin yasaları uyarınca, çocukluktan çıkış daha önceki yaşlarda gerçekleşmiş sayılmadığı sürece, çocukluk dönemi 18’ inci yaş günü ile birlikte sona erer.” şeklinde ifade edilmektedir (unicef.org Erişim Tarihi:08.11.2019)

Tanımlarda da ifade edildiği şekilde 0-18 yaş arasındaki bütün kişiler çocuk olarak kabul edilmiştir. Çocukluk dönemi asıl olarak kişi için hayata hazırlanma dönemidir. Çocukların bu dönemde kazandıkları bilgi, eğitim ve tecrübe ile hayata hazırlanmaları amaçlanmaktadır. Bu dönemde çocuğun bakımı ve korunması görevi anne babaya verilmiştir. Anne baba bu süreçte çocuğun beslenme, giyinme, barınma gibi ihtiyaçlarının yanı sıra çocuğun eğitimi, psikolojik ve ruhsal açıdan doğru bir şekilde gelişiminden de sorumludur. Ancak çeşitli nedenlerle aile yanında büyüme olanağından yoksun ve çocukların korunma ve bakımı sosyal devlet olmanın gereğince devlet güvencesi altındadır.

Çocukluk evrensel bir kavram olmakla birlikte aynı zamanda kültürlerle de özgüdür. Her toplumun varlığını sürdürebilmesi adına, çocukların varlığına, onları korumaya ve onların içinde bulunduğu toplumun kültürüne göre yetişmiş olmalarına ihtiyacı vardır. İnsan tüm canlılar arasında bebeklik evresi en uzun sürmekte olan canlıdır ve bebeklik döneminde korunma ve bakıma ihtiyacı vardır. Bebeğin sağlıklı bir duygusal ve bilişsel gelişim içerisinde yetişkinliğe adım atması, onun sosyal çevresi olan iletişimine bağlıdır (Güçlü, 2016 s.2). Bundan dolayı çocukluk evresi, sağlıklı bir yetişkin olabilmenin ön evresi olması nedeniyle oldukça önemlidir.

Korunmaya Muhtaç Çocuk Kavramı

Korunmaya muhtaç çocuk kavramı en temel ifadesiyle temel bakım, korunma, yetiştirilme ve eğitiminde ihmal edilmiş durumda olup, yetersizlikler bulunan, fiziksel, psikolojik, ruhsal ve ahlaki yönden doğru bir şekilde büyüyüp, sağlıklı bir yetişkin olması risk altında bulunan çocuktur (Salim, 2014 s.15).

5395 sayılı çocuk koruma kanunu “korunmaya ihtiyacı olan” çocuğu “bedensel, zihinsel, ahlaki, sosyal ve duygusal gelişimi ile kişisel güvenliği tehlikede olan, ihmal veya istismar edilen ya da suç mağduru çocuk” şeklinde tanımlanmaktadır (resmigazete.gov.tr Erişim Tarihi:15.10.2019).

2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanununda korunmaya ihtiyacı olan çocuk şöyle tanımlanmıştır: “Korunmaya ihtiyacı olan Çocuk”; “beden, ruh ve ahlak gelişimleri veya şahsi güvenlikleri tehlikede olup;

1. Anne veya babası olmayan, anne ve babasız,
2. Anne veya babası ya da her ikisi de belli olmayan,
3. Anne ve babası ya da her ikisi tarafından terk edilen,
4. Anne veya babası tarafından ihmal edilip; dilencilik, fuhuş, alkollü içkileri veya uyuşturucu maddeleri kullanma gibi her türlü sosyal tehlikelere ve kötü alışkanlıklara karşı

savunmasız bırakılan ve başıboşluğa sürüklenen çocuk” şeklinde tanımlanır (resmigazete.gov.tr Erişim Tarihi:15.10.2019).

Çocuğa Yönelik Sosyal Politika Uygulamalarının Tarihsel Gelişimi

Bu bölümde öncelikle çocuklara yönelik sosyal politika uygulamalarının ilk ortaya çıktığı batı toplumlarında çocuk hakları kavramının çıkış noktası ve tarihsel gelişimine değinilerek, daha sonra ülkemizde bu uygulamaların gelişimi anlatılacaktır.

Çocuğa yönelik sosyal politikaların gelişmeye başlaması, ilk olarak Batı toplumlarında çocuk işçiliğinin yoğun olarak görüldüğü sanayi devrimi sonrasındadır. Endüstri(sanayi) devrimi ile değişen toplumsal yapı, yeni toplumsal sorunlar üretmiş ve sorunlara yönelik yapılacak çalışmaları zorunlu kılmıştır. Çocukların içinde bulunduğu durumu düzeltmek için kurumsal ve yasal temele dayanmış olan ilk uygulamaların çocuk işçiliği konusunda başladığı görülmektedir. Çünkü sanayi devriminin yaşandığı dönemde çocuk emeği yoğun bir şekilde kullanılmıştır. Bundan dolayı ilk olarak, çocukların içinde bulunduğu çalışma şartlarını düzenleme alanında uygulamalar yapılmıştır. Buna 1802 yılında çıkarılan “çırakların sağlığı ve ahlaki” yasası ve 1841 yılında Fransa’da çalışma hayatını düzenleme amacı ile çıkarılan kanun örnek olarak verilebilir. Bu kanuna göre, 8 yaşından küçüklerin çalışması yasaklanmış, 8-12 yaşındakilerin çalışma saatleri günde 8 saat, 12-16 yaşındakilerin çalışma saatleri ise 12 saatle sınırlandırılmıştır. Ayrıca o dönemde batıda sadece çocuk sömürüsü alanında değil, çocuk hakları açısından başka sorunlar da bulunmaktadır. Sokakta yaşayan çocuklar o dönemde batı toplumlarında ciddi bir sorundur. Bu sorunun çözümü için 19.yüzyılın ortalarında yatılı kurumlar açılarak çözülmeye çalışılmıştır. 19.yüz yılda çocukların korunmasına yönelik önemli bir gelişme de çocuk mahkemelerinin kurulmasıdır.

Görüldüğü gibi 19. yüzyıl çocukların korunmasına yönelik uygulamaların kurumsallaşmaya başladığı dönemdir. 19. yüzyılın sonrasında ise sosyal refah devletinin gelişmeye başlaması ile daha önce yardım kuruluşları ya da kiliselerin ilgilendikleri

çocukların sorunları konusunda devlet daha fazla sorumluluk almaya başlamış ve sosyal politikaların kapsamı genişletilmeye başlamıştır. Artık çocuk koruma uygulamalarıyla sadece hasta, terk edilmiş, yoksul çocukların korunması değil, çocukların duygusal, fiziksel, sosyal gelişiminin de sağlanmaya çalışılması hedeflenmiştir (Işıkcı, Karatepe, 2016 s.74).

Avrupa’ da çocukları korumaya yönelik atılan adımlar, bu konuda politikalar geliştirilmesini sağlamıştır. Bu çalışmalar sonrasında ortaya çıkan çocukları korumaya yönelik en önemli adımlardan biri Cenevre Çocuk Hakları Bildirisidir. Bu bildiri 1923 yılında Eglantyne Jebb tarafından hazırlanmış, 1924 yılında Milletler Cemiyeti tarafından kabul edilmiştir. Bildiri 1959 yılında Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirisi olarak güncellenmiş, 1989 tarihinde genişletilerek “Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme” adıyla son halini almıştır (Ummanel, 2017 s.247).

Türkiye de dahil olmak üzere toplamda 193 ülke tarafından kabul edilmiş olan Çocuk Hakları Sözleşmesi’ne göre “dil, din, ırk, cinsiyet, etnik ya da toplumsal farklılık, mülkiyet, engel durumu veya başka farklılıklar gözetilmeksizin bütün çocukların hakları bulunmaktadır ve bu hakların korunması” esastır. Sözleşmenin temelinde “yaşama ve gelişme, ayırım gözetmeme, çocuğun yüksek yararının gözetilmesi ve katılım” ilkeleri yer almaktadır (unicef.org Erişim Tarihi:08.11.2019).

Türkiye’de Çocuk Koruma Sistemi

Korunma ve bakıma muhtaç çocuklar kavramı, hem ulusal hem de uluslararası alanda özel yeri olan bir olgudur. Korunmaya muhtaç çocuklara yönelik uygulanmakta olan bakım hizmetlerini ve yürütülen sosyal politikaları anlamak, yaşanan değişimleri analiz etmek ve değerlendirmek açısından önemlidir. Söz konusu çocuk koruma politikalarını değerlendirirken alanda uygulanan bakım yöntemlerinin neler olduğunu, bunların işlevsel olup olmadığını veya hangi gruplar için işlevsel olduğunu araştırmak, geliştirilecek yeni modeller için fikir

oluştururken diğer yandan mevcut bakım modellerinde aksayan, çözümlenmesi ya da yenilenmesi gereken durumları belirlemek adına önemlidir.

Ülkemizde uygulanmakta olan çocuk koruma sisteminin kökeni Osmanlı Devletine kadar uzanan köklü bir tarihi vardır. Bu sistem Osmanlı'nın gelişme döneminde vakıflar aracılığı ile yürütülmekte iken, Osmanlı'nın son dönemlerinde savaşlar, toprak kayıpları sonucu yaşanan zorunlu göçler, devletin ekonomik olarak zayıflaması ile devletin vakıflara olan desteğinin azalması sonucu vakıf yardımlarının zayıflaması gibi nedenlerle korunmaya muhtaç çocuk sayısındaki artışla birlikte daha kurumsal yapılar da hizmet vermeye başlamıştır. Bu konuda ilk kurumsal girişim Mithat Paşa tarafından 1860 yılında ilki açılmış olan ıslahhanelerdir. Islahhaneler, kimsesiz ve yardıma muhtaç durumdaki Müslüman ve Gayri Müslim çocukların eğitim gördüğü bir nevi teknik okullardır. Bu kurumlar ile hem kimsesiz çocukların korunma altına alınarak muhtaç durumda kalmalarının önüne geçilip, hem de kalifiye eleman yetiştirilmesi amaçlanmıştır (Özen, 2000 s.7). İlk olarak Niş'te açılmış olan bu kurumlar, daha sonra Anadolu ve Rumeli'nin bir çok şehrinde açılarak yaygınlaştırılmıştır. Müslüman ve Gayri Müslim 13 yaşından küçük ve kimsesiz, ya da anne babası hayatta olup, yardıma muhtaç durumda olan çocuklar bu okullara kabul edilmiştir. Islahhanelerde, dini eğitimin yanı sıra, marangozluk, terzilik, çiftçilik, demircilik gibi o dönem ihtiyaç duyulan mesleklere yönelik kalfalık düzeyinde eğitim verilmiştir. Kimsesiz çocukların meslek öğrenerek, toplum dışına itilmemesine hizmet etmiş olan bu kurumlar aynı zamanda ordunun kundura ve giyim ihtiyacının karşılanması konusunda da hizmet ederek, çok yönlü bir yarar sağlamıştır (Kesgin, 2016 s.141). 2.Abdülhamit döneminde açılan Darüşşafaka, Darülhayr-ı Ali, Darülaceze gibi korunmaya muhtaç çocuklara yönelik açılan kurumlar, Mithat Paşa'nın açtığı ıslahhanelerin devamı olarak kabul edilebilir (Karatay, 2007 s.97). Darüşşafaka, Müslüman yetim ve öksüz çocukların himayesi için, 1873 yılında, Cemiyet-i Tedrisiyyey-i İslamiyye tarafından İstanbul'da açılmış, ücretsiz eğitim veren yatılı

bir okuldur ve günümüzde de hizmet vermeye devam etmektedir. Darulhayr-ı Ali 2. Abdülhamit'in teşvik ve katkısı ile 1903 yılında Müslüman kimsesiz çocukları korumak ve meslek kazandırmak amacı ile kurulmuş, bu okullarda çocuklara terzilik, çiftçilik, döşemecilik, kunduracılık gibi dersler verilmiş, ancak 2.Abdülhamit'in tahttan indirilmesi ile 1909 yılında kapatılmıştır. Darülaceze, 2.Abdülhamit'in desteği ile sokaklarda dilenen çocuklar ve engelli ve bakıma muhtaç durumda olan kadın ve erkeklerin korunması ve güçleri yettiğince çalıştırılmaları ve topluma kazandırılmaları amacı ile kurulmuştur (Kesgin, 2016 s.141).

Osmanlı Devletinin özellikle son dönemlerinde 1.Dünya Savaşı ve Balkan Savaşlarının ardından kimsesiz kalmış olan çocukların korunması için bu amaçla kurulmuş olan kurumlara duyulan ihtiyaç artmıştır. Bu çerçevede "Himaye-i Etfal Cemiyeti", öncelikle 1908 yılında Kocaeli'de kurulmuş olup, asıl yapılanması ise 1917 yılında İstanbul'da olmuştur. Bu derneğin ilk faaliyeti, İstanbul'da cephede savaşanların çocukları ile kaybedilen topraklardan zorunlu olarak göç etmiş olan kimsesiz çocuklar için, bir çocuk misafirhanesi kurmak olmuştur. Dernek 1921 yılında padişah iradesiyle kamu yararına hizmet eden resmi bir cemiyet olarak tanınmıştır. Aynı yıl İstanbul'daki derneğin kurucuları, derneği 1921'de Ankara'da faaliyete geçirmişlerdir. Bu kurumlara; şehit çocukları, ana veya babadan birisi vefat etmiş, maddi yoksunluk içinde olan, anne veya babasından akıl – ruh sağlığı yerinde olmayan vb. sorunlar yaşayan çocuklar alınmıştır (Kesgin, 2016 s.143).

1923 yılında Ankara Himaye-i Etfal Cemiyetinin kurulması ve bu derneğin güçlenmesi nedeniyle İstanbul Himaye-i Etfal Cemiyeti çalışmalarına son verdi. "Himaye-i Etfal cemiyeti" cumhuriyetin ilk yıllarında korunmaya muhtaç çocuklara ve ailelerine, tedavi, para ve yiyecek yardımı, süt dağıtımı, okul yardımı,gibi hizmetler gerçekleştirmiş, 1925 yılında Ankara'da derneğin açmış olduğu çocuk yuvası hizmete girmiştir (ailevecalisma.gov.tr Erişim Tarihi:08.11.2019).

Himaye-i Etfal Cemiyetinin ismi 1935 yılında “Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu” olarak değiştirilmiştir. 1937 yılında kamu yararına faaliyet gösteren kurum statüsüne kavuşmuştur. Bu dernek 1981 yılında ‘devlet kurumu’ haline gelmiş ve Başbakanlığa (Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumuna) bağlanmıştır. Ardından ülkemizdeki sosyal hizmet uygulamalarına bir bütünlük ve işlerlik kazandırmak gayesi ile 27 Mayıs 1983 tarih ve 2828 sayılı “Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu” yürürlüğe konulmuştur. 2011 yılında “Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumunun” faaliyetleri “Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına” devredilmiştir. “Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının” Kurulması, 633 No’lu Kanun Hükmünde Kararname ile 06.04.2011 tarihli ve 6223 sayılı kanunun verdiği yetkiye dayanılarak, Bakanlar Kurulunca 03.06.2011 tarihinde kararlaştırılmıştır. Kararnamede hizmet birimleri yeniden ve ayrıntılı bir biçimde düzenlenmiştir (Nalbant, 2016 s.19). “Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı”, 04.08.2018 tarihli Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle “Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı” şeklinde yeniden düzenlenmiştir.

Korunmaya muhtaç çocukların bakım ve korunmasına ilişkin işlemler 1983 tarihinde kabul edilen 2828 sayılı yasa ile yürütülmektedir. 03.07.2005 tarihinde kabul edilmiş olan 5395 sayılı “Çocuk Koruma Kanunu” ile hakkında bakım, barınma ve danışmanlık tedbiri verilen çocuklar ile denetim tedbirine karar verilen çocuklar da bu kurumun görev alanı içine girmişlerdir (ailevecalisma.gov.tr Erişim Tarihi:08.11.2019).

Çocukların Korunma İhtiyacının Nedenlerinin Yasal Dayanakları

2828 sayılı “Sosyal Hizmetler Kanununun” 3.maddesinin b fıkrasında,

"Korunmaya ihtiyacı olan Çocuk"; “ruh, ahlak ve gelişimleri veya şahsi güvenlikleri tehlikede olup;

1. Anne veya babasız, ana ve babasız,
2. Anne veya babası veya her ikisi de belli olmayan,

3. Anne ve babası veya her ikisi tarafından terk edilen,

4. Anne ya da babası tarafından ihmal edilerek; fuhuş, dilencilik, alkollü içki veya uyuşturucu madde kullanma gibi her türden sosyal tehlike ve kötü alışkanlığa karşı savunmasız bırakılan ve başıboşluğa sürüklenmiş olan çocuk” olarak ifade edilmektedir.

5395 sayılı “Çocuk Koruma Kanununun” 3.maddesinin 1.fıkrasında, “Korunma ihtiyacı olan çocuk: Bedensel, zihinsel, ahlaki, sosyal ve duygusal gelişimi ile kişisel güvenliği tehlikede olan, ihmal veya istismar edilen ya da suç mağduru çocuğu” ifade etmektedir.

“5395 sayılı çocuk Koruma Kanununun” 5.maddesinde düzenlenmiş olan koruyucu ve destekleyici hizmetler;

“Koruyucu ve destekleyici tedbirler, çocuğun öncelikle kendi aile ortamında korunmasını sağlamaya yönelik danışmanlık, eğitim, bakım, sağlık ve barınma konularında alınacak tedbirlerdir. Bunlardan;

a) Danışmanlık tedbiri, çocuğun bakımından sorumlu olan kimselere çocuk yetiştirme konusunda; çocuklara da eğitim ve gelişimleri ile ilgili sorunlarının çözümünde yol göstermeye,

b) Eğitim tedbiri, çocuğun bir eğitim kurumuna gündüzlü veya yatılı olarak devamına; iş ve meslek edinmesi amacıyla bir meslek veya sanat edinme kursuna gitmesine veya meslek sahibi bir ustanın yanına yahut kamuya ya da özel sektöre ait işyerlerine yerleştirilmesine,

c) Bakım tedbiri, çocuğun bakımından sorumlu olan kimsenin herhangi bir nedenle görevini yerine getirememesi hâlinde, çocuğun resmî veya özel bakım yurdu ya da koruyucu aile hizmetlerinden yararlandırılması veya bu kurumlara yerleştirilmesine,

d) Sağlık tedbiri, çocuğun fiziksel ve ruhsal sağlığının korunması ve tedavisi için gerekli geçici veya sürekli tıbbî bakım ve rehabilitasyonuna, bağımlılık yapan maddeleri kullananların tedavilerinin yapılmasına,

e) Barınma tedbiri, barınma yeri olmayan çocuklu kimselere veya hayatı tehlikede olan hamile kadınlara uygun barınma yeri sağlamaya, Yönelik tedbirdir.” şeklinde düzenlenmiştir.

Çocuğun korunma ihtiyacı durumunda, ihmal, istismar, şiddet gibi durumların tespitinde “koruyucu ve destekleyici tedbir kararının” alınması 5395 sayılı kanunun 7.maddesinde;

“(1) Çocuklar hakkında koruyucu ve destekleyici tedbir kararı; çocuğun anası, babası, vasisi, bakım ve gözetiminden sorumlu kimse, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu ve Cumhuriyet savcısının istemi üzerine veya re'sen çocuk hâkimi tarafından alınabilir.

(2) Tedbir kararı verilmeden önce çocuk hakkında sosyal inceleme yaptırılabilir.

(3) Tedbirin türü kararda gösterilir. Bir veya birden fazla tedbire karar verilebilir.

(4) Hâkim, hakkında koruyucu ve destekleyici tedbire karar verdiği çocuğun denetim altına alınmasına da karar verebilir.

(5) Hâkim, çocuğun gelişimini göz önünde bulundurarak koruyucu ve destekleyici tedbirin kaldırılmasına veya değiştirilmesine karar verebilir. Bu karar acele hâllerde, çocuğun bulunduğu yer hâkimi tarafından da verilebilir. Ancak bu durumda karar, önceki kararı alan hâkim veya mahkemeye bildirilir.

(6) Tedbirin uygulanması, on sekiz yaşın doldurulmasıyla kendiliğinden sona erer. Ancak hâkim, eğitim ve öğrenimine devam edebilmesi için ve rızası alınmak suretiyle tedbirin uygulanmasına belli bir süre daha devam edilmesine karar verebilir.

(7) Mahkeme, korunma ihtiyacı olan çocuk hakkında, koruyucu ve destekleyici tedbir kararının yanında 22.11.2001 tarihli ve 4721 sayılı Türk Medenî Kanunu hükümlerine göre velayet, vesayet, kayyım, nafaka ve kişisel ilişki kurulması hususlarında da karar vermeye yetkilidir.” şeklinde düzenlenmiştir (resmigazete.gov.tr Erişim Tarihi:09.11.2019).

Korunmaya Muhtaç Çocuklara Uygulanan Hizmet Modelleri

Korunmaya muhtaç çocuklara uygulanan bakım yöntemleri, aile yanında ve kurum temelli bakım modelleri olarak iki ayrı başlık altında düzenlenmiştir. Aile yanında bakım modelleri; öz aile yanında sosyal ekonomik destek hizmeti, evlat edindirme ve koruyucu aile hizmetleridir. Kurum temelli bakım modeli; yetiştirme yurtları, çocuk yuvaları, sevgi evleri ve çocuk evleridir. Burada dikkat edilmesi gereken en önemli husus, kurum bakımına alternatif olarak geliştirilmekte olan ev tipi bakım modellerinin de (sevgi evleri, çocuk evleri) halen kurum bakımı olarak değerlendirilmesidir.

5395 sayılı çocuk koruma kanununun 4.1-j maddesinde “Tedbir kararı verilirken kurumda bakım ve kurumda tutmanın son çare olarak görülmesi, kararların verilmesinde ve uygulanmasında toplumsal sorumluluğun paylaşılmasının sağlanması” belirtilmiştir. Söz konusu madde, kurum bakımında çocukların korunma ve bakımı adına her şey düzenlese de, ailenin çocuğa vereceği sevgi ve ilginin hiçbir kurum hizmetinin yerini alamayacağını, toplumsal değer yargılarının yeterince verilemeyeceği ön görüşünden hareketle düzenlenmiştir. Çocuk aile yanına sosyal ekonomik destek hizmeti ile, ya da koruyucu aile modelinde akraba yahut koruyucu aile olmaya istekli bir aile yanına yerleştirilebiliyorsa önce bu hizmetlerden faydalandırılması, son seçenek olarak kurum bakımı öngörülmektedir (Nalbant, 2016 s.40).

Aile Yanında Bakım Hizmetleri

1.Çocuğun öz aile yanında desteklenmesi. Ekonomik yetersizlik içinde olan ve temel ihtiyaçlarını karşılayamayan ailelerin, bakıma muhtaç durumda olan çocuklarının bakımı konusunda belirli bir ücret ile desteklenmesidir. Sosyal ekonomik destek adı verilen hizmet modeli ile, ekonomik yetersizlikler sonucu bakıma muhtaç durumda kalan çocuğun ailesinin yanında desteklenmesi, bu sayede aile ile olan bağının devam etmesi ve güçlendirilmesi amaçlanmaktadır. Zorunlu gerekçeler dışında çocuğun psiko-sosyal gelişiminin daha sağlıklı bir

şekilde devam edebilmesi için, aile bağları koparılmaması, aile yanında yaşamını sürdürmesi hedeflenir.

Bu hizmet modelinde aileye periyodik izlemelerde bulunulur ve ihtiyaç duyulması halinde aile ve çocuğa gerekli yönlendirmelerde bulunulur, bu süreçte gerekli görüldüğü takdirde diğer kurumlarla da işbirliği yapılarak, okula devam edememiş çocukların okula devamı sağlanır. Bu hizmetin devam ettiği süreç boyunca aileye rehberlik-danışmanlık edilir (resmigazete.gov.tr Erişim Tarihi:08.11.2019).

2.Evlat edindirme hizmeti. Çocuğun bir aile ortamında büyümesi, fiziksel, duygusal ve zihinsel gelişiminin daha sağlıklı olabilmesi adına evlat edindirme hizmeti önemli bir hizmet modelidir.

Evlat edinilen çocuk, evlat edinen ailenin hukuksal açıdan da bir ferdi olur, soyadını alır, velayet hakkına girer ve hukuki açıdan miras hakkına sahip olur (resmigazete.gov.tr Erişim Tarihi:08.11.2019).

Aile yanında büyüme şansından yoksun bir çocuğa aile olması ile hem çocuk açısından hem de toplumsal açıdan çok önemli bir hizmet olan evlat edindirme hizmeti Medeni Kanunda ayrıntılı bir şekilde düzenlenmiştir. Öncelikli olarak çocuğun yüksek yararı gözetilerek hazırlanmış olan hükümler, her iki taraf için de ayrı ayrı düzenlenmiştir. Buna göre, evlat edinmek isteyen kişilerin, evlat edinilecek çocuktan en az 18 yaş büyük olması, eşlerin en az beş yıldır evli olması ve 30 yaşını doldurmuş olmaları, küçüğün vesayet altında olması halinde, vesayet izinlerinin alınmış olması, küçüğün kanunda belirtilmiş özel durumlar dışında anne ve babasının izninin alınmış olması gibi şartlara bağlanmıştır (resmigazete.gov.tr Erişim Tarihi:08.11.2019).

Ayrıca çocuğun öncelikle 1 yıl süreyle evlat edinmek isteyen ailenin yanına yerleştirilmesi, bu süre içerisinde anne-baba ile çocuk bağının kurulması, anne-babanın uygun ebeveynlik gösterme becerisi, çocuğun sağlık, gelişim, eğitim durumları gibi hususların

incelenmesi sonucunda, uygun görülmesi halinde mahkeme kararı ile çocuğun aile tarafından evlat edinilmesi mümkün olmaktadır (ailevecalisma.gov.tr Erişim Tarihi:08.11.2019).

“Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü”nün 2018 verileri sonucunda toplam evlat edindirilen çocuk sayısı 16.809 olarak belirtilmiştir (ailevecalisma.gov.tr Erişim Tarihi:08.11.2019).

3.Koruyucu aile hizmeti. Çeşitli sebeplerle öz ailesinin yanında bakımı sağlanamamış olan çocukların, kendi aile ortamlarındaki bakım ve sorumluluğunun kısa ya da uzun süreli olarak, ücretli ya da gönüllü statüde aileler tarafından devlet denetiminde sağlanması hizmetidir. Koruyucu aile hizmeti kurum denetiminde sürdürülür.

Koruyucu aile yönetmeliğinin 4.maddesinin ilgili bentlerinde bu hizmete yönelik modeller aşağıdaki şekilde tanımlanmıştır;

a) Yakın çevre veya akraba koruyucu aile modeli. “Veli veya vasi dışındaki kan bağı bulunan akrabalar veya çocuğun iletişim halinde olduğu veya tanıdığı bakıcı, komşu gibi yakın çevresinde olan, tercih etmeleri durumunda en az temel anne, baba eğitimleri kapsamında eğitim almış olan ailelerin ve kişilerin sağlamış olduğu bakımı”,

e) Geçici koruyucu aile modeli. “Acil koruma gerekli olan veya hakkında hizmet planı oluşturulmamış ve kuruluş bakımına yerleştirilmemiş veya kendisi için planlanmış olan hizmet modelinden çeşitli nedenlerle henüz yararlandırılmamış çocuklar için, temel anne, baba eğitimleri ve Koruyucu Aile Birinci ve İkinci Kademe Eğitimini almış profesyonel kişi ve ailelerin sağlamış olduğu birkaç gün ile en fazla bir ay arasında değişen bakımı”,

r) Süreli koruyucu aile modeli. “Öz ailesinin yanına kısa süre içerisinde döndürülme imkânı olmayan veya kalıcı olarak aile yanına yerleştirilemeyen çocuklara, tercihen temel anne-baba eğitimleri ve Koruyucu Aile Birinci Kademe Eğitimini almış kişiler ve ailelerin sağlamış olduğu bakımı”,

s) *Uzmanlaşmış koruyucu aile modeli.* “Özel zorluk ve ihtiyaçları bulunan çocuklara yardımcı olabilecek lisans eğitimine sahip olan veya eşlerden bir tanesi en az ilköğretim seviyesinde olmak üzere temel anne, baba eğitimleri, Koruyucu Aile Birinci ve İkinci Kademe Eğitimlerini almış olan kişiler ve ailelerin sağladığı bakımı,”

ifade eder (resmigazete.gov.tr Erişim Tarihi:09.11.2019).

Evlat edinme hizmeti ile aile, hukuksal sürecin tamamlanmasıyla çocuğun velayet hakkını almakta iken, koruyucu aile hizmetinde ise, çocuğun velayet hakkı öz ailesinde kalmakta, koruyucu aile, çocuğun, bakım, yetiştirme ve eğitim ile ilgili sorumluluğunu devlet ile paylaşmaktadır. Bu doğrultuda çocuğun bakımı, eğitimi ve yetiştirilmesine ilişkin harcamalara karşılık olarak, talepte bulunmuş olan koruyucu ailelere, koruyucu ailesi olduğu her bir çocuk adına, yaş aralıklarına göre belirlenmiş olan oranlar karşılığı tutarı, hiçbir kesinti yapılmadan aylık olarak ödenmektedir. Ayrıca çocuğun öz ailesinin talebi doğrultusunda, çocuk ailesi ile görüştürülmeye devam edilir (ailevecalisma.gov.tr Erişim Tarihi:09.11.2019). Koruyucu aile yanına yerleştirilmiş olan çocuk, kurum tarafından periyodik olarak izlenir, bu süreçte çocuğun, koruyucu aile yanında gerekli korunma ve bakım şartları altında olup olmadığını, koruyucu ailenin çocuğa karşı yükümlülüklerini gerektiği gibi yerine getirip getirmediği kontrol edilir. Olumsuz bir durumun tespitinde, çocuk ailenin yanından kurum bakımına alınabilir.

Çocuğa aile yanında büyümenin sağladığı, olumlu ve sağlıklı psiko-sosyal gelişim özellikleri düşünüldüğünde çok önemli bir hizmet olan koruyucu aile hizmetinin yasal dayanakları “Türk Medeni Kanunu” 347.madde ve 2828 sayılı “Sosyal Hizmetler Kanunu” 22. ve 23. maddeleri ile 08.06.2011 tarihli ve 633 sayılı “Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin” 2 nci maddesinin birinci fıkrasının (c) ve (d) bentleri, 8 inci maddesinin birinci fıkrasının (ç), (d) ve (ı) bentleri, 22 nci maddesinin birinci fıkrasının (d) bendi ile 28 inci ve geçici 6 ncı

maddeleridir. Koruyucu Aile Hizmeti bu maddeleri temel alarak hazırlanan 14.12.2012 tarihli ve 28497 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren Koruyucu Aile Yönetmeliğine uygun olarak yürütülmektedir.

Bu uygulamalar çerçevesinde, “Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğünün” 2018 yılı verilerine göre, 5289 koruyucu aile yanında, toplam 6468 çocuk bu hizmetten yararlandırılarak, aile ortamında yetiştirilmeleri sağlanmıştır (ailevecalisma.gov.tr Erişim Tarihi:09.11.2019).

Kurum Bakımı Hizmet Modelleri

Kurum bakımı hizmeti, korunmaya muhtaç çocuğun bir ailesinin olmadığı ya da ailenin koruma ve bakım fonksiyonunu sağlayamadığı durumlarda, kimsesiz ya da korunma ihtiyacında olan çocuğa resmi yahut özel kurumlar tarafından, geçici yahut sürekli olarak verilen bakım hizmetidir. Kurum bakımı, “aralarında herhangi bir kan bağı olmayan çocukların, aralarında kan bağı olmayan görevliler tarafından, sosyal, kültürel, fiziksel olarak yetiştirilmek üzere belirlenen hizmet binalarında topluca yatılı olarak bakımlarının sağlanmasıdır” (Başer, 2013 s.45).

Kurum bakımı 0-18 yaş çocukların bir çatı altında toplandığı ya da 18 yaşını geçmiş ancak öğrenim hayatı devam eden çocukları, duygusal, ruhsal, fiziksel olarak sağlıklı gelişen, topluma yararlı bireyler olarak yetiştirmeye çalışan yatılı kuruluşlardır. Bu kuruluşlarda korunmaya muhtaç çocuklar için, koğuş tipi kuruluşlar yerine küçük kapasiteli, ev tipi çocuk yuvaları ve sevgi evleri oluşturulmaya çalışılmakta, çocukların bu ortamlarda bakımları sağlanmaktadır.

1.Çocuk yuvaları. Çocuk yuvaları, 0-12 yaş arası korunma ihtiyacında olan çocukların korunması, sağlıklı eğitsel, bedensel, psiko-sosyal gelişim, ve sağlıklı bir kişilik yapısı geliştirmesi için hizmet vermekte olan yatılı sosyal hizmet kuruluşlarıdır. Ayrıca çocuk yuvalarında gerektiğinde 12 yaşını doldurmuş korunmaya muhtaç durumda olan kız çocuklarına da bakılabilmektedir (resmigazete.gov.tr Erişim Tarihi:10.11.2019).

Çocuk yuvalarında, yuvaların çocukların evi olduğu gerçeğinden hareketle kendilerini ev sıcaklığında hissedebilecekleri düzenlemeler yapılmaya çalışılmakta, bu kapsamda seçilen eşyaların, rahat, donanımlı, çocukların yaş gruplarına uygun şekilde olması amaçlanmaktadır. Ayrıca çocukların dinlenebilecekleri, ders çalışabilecekleri bölümler oluşturulmakta, yatak odaları ise kuruluşun fiziksel koşulları dikkate alınarak en fazla 4-6 kişilik olacak şekilde, her bir çocuğun bireysel tek kişilik yatağı ve dolabı olacak şekilde planlanmaktadır. Bu odalara çocukların kendilerini ev ortamında hissetmesini sağlamak amacıyla, ayna, tablo, istekleri doğrultusunda fotoğraflar asılmaktadır. Kuruluşun bahçesi de aynı şekilde çocukların yaş düzeylerine uygun, oyunlar oynayabilecekleri, zaman geçirecekleri şekilde düzenlenmekte, ayrıca, fiziksel koşulların elverdiği ölçüde, spor, oyun ve bilgisayar salonları açılmakta, boş zamanlarını değerlendirebilecekleri aktivite alanları oluşturulmaktadır (Başer, 2013 s.51).

Çocuk yuvalarında kalan çocuklardan 6 yaşını dolduran ve ilköğretim çağına gelen çocuklar okula başlamakta, okulların mümkün olduğunda yuvaya yakın okullardan olmasına çalışılmaktadır. Okula gidiş gelişleri, yuvanın mevcut resmi aracı ile ya da okul servisleri ile ücreti karşılığında yapılmaktadır. Çocukların okul takipleri düzenli olarak grup sorumluları tarafından yapılmakta, grup sorumlularının mesai saatleri çocukların okul dönüşü etüt saatini de içerecek şekilde düzenlenmeye çalışılmakta, böylelikle grup sorumlularının çocukların derslerine de yardımcı olması amaçlanmaktadır. Ayrıca 2012 yılında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile Milli Eğitim bakanlığı arasında, “korunma altında olan çocukların özel okullardan ücretsiz olarak yararlandırılmasına ilişkin işbirliği protokolü” imzalanmıştır.

Korunmaya muhtaç çocuklardan özel eğitim gereksinimi olan çocukların Milli Eğitime bağlı okullarda durumuna uygun özel eğitim sınıflarında eğitim görmeleri, ayrıca özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerine devamı sağlanmaktadır.

Kişiliğin gelişmesinde çok önemli olan 0-12 yaş dönemi, temel alışkanlıkların kazanıldığı, kişilik gelişiminin büyük ölçüde tamamlandığı dönem olması nedeniyle çocukların çocuk yuvalarındaki bakım, eğitim gibi şartları önem arz etmektedir. Bu nedenle çocuk yuvalarında görev yapan personelin niteliği oldukça önemlidir. Çocuk yuvalarında görev yapan, çocuk gelişimci, psikolog, sosyal çalışmacı, öğretmen gibi meslek elemanlarının yanı sıra, çocukların bakımıyla birebir ilgilenen bakım personelinin de işinde yetkin ve eğitilmiş kişilerden seçilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda çocuk kuruluşlarında görev yapan bakım personelinin, Sağlık Meslek Liselerinin “Hemşirelik” veya “Acil Tıp Teknisyeni” bölümü mezunları ile bu bölümlerin lisans/ön lisans mezunu, Kız Meslek Liselerinin “Çocuk Gelişimi ve Eğitimi”, Aile ve Tüketici Bölümünün “Ev ve Kurum Hizmetleri” veya “Sosyal Destek Hizmetleri” bölümü mezunu ile bu bölümlerin dengi ön lisans/lisans mezunu; “Sosyal Hizmetler” bölümünün ön lisans mezunu, herhangi bir liseden mezun olanlardan veya ön lisans/lisans mezunlarından; “Milli Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü’nün” HEM programları içerisinde Çocuk Gelişimi ve Eğitimi öğretim programı içinde yer alan “Çocuk Bakım Elemanı” ile “Aile Eğitimi 0-18 yaş Kurs Programı” sertifikalarına sahip olması şartı aranır (ailevecalisma.gov.tr Erişim Tarihi:10.11.2019).

2.Sevgi evleri/çocuk evleri sitesi. Sevgi evleri siteleri, sevgi evleri projesi kapsamında, koğuş sistemi ile yürütülen, kuruluş bakımı yerine, aile ve ev ortamına en yakın şekilde düzenlenmiş yapılar ve ilişki sistemi içerisinde, belli bir alan içerisine kurulmuş, 0-12 veya 12-18 yaş grubu çocukların yaşayacağı küçük ev tipi binalardan oluşan site içerisindeki evlerden oluşturulan kuruluşlardır. Türkiye genelinde uygulanmaya başlanmış olan bu proje ile çocukların aile yaşantılarının devamının sağlanması amaçlanmakta, bu şekilde sürekli ve

değişmeyen personelle çocuklardaki temel güven duygusunun gelişmesini sağlamak, tutarlı ve sağlam davranış biçimleri geliştirmek suretiyle olası davranış ve kişilik bozukluklarını en aza indirmek hedeflenmektedir (ailevecalisma.gov.tr/Siirt Erişim Tarihi:14.11.2019).

2009 yılından itibaren uygulanmaya başlanmış olan bu hizmet modelinde, 2009 yılında 39 sevgi evi varken, Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğünün 2018 yılı istatistik raporlarında yıl sonu itibariyle de 111 sevgi/çocuk evi sitesinde 6383 çocuğa hizmet verilmekte olduğu belirtilmektedir (ailevecalisma.gov.tr Erişim Tarihi:14.11.2019).

3.Yetiştirme yurdu. Yetiştirme yurtları, “13-18 yaş arası korunmaya muhtaç çocukların korunması, bir iş ve meslek sahibi olarak topluma kazandırılmasını sağlamakla yükümlü yatılı sosyal hizmet kuruluşlarıdır” (resmigazete.gov.tr Erişim Tarihi:14.11.2019). Yetiştirme yurtlarında korunma altında iken 18 yaşını doldurmuş olan gencin lise öğrenimi devam ediyor ise korunma kararı 20 yaşına kadar, üniversiteyi kazanması durumunda ise 25 yaşına kadar uzatılmaktadır.

Yetiştirme yurtlarında korunmaya muhtaç çocukların 18 yaşını doldurup, lise ya da üniversite eğitimini tamamlamasının ardından, sosyal güvenceye sahip olmaları ve toplum dışına itilmemeleri amacı ile 3413 sayılı yasa gereğince kamu kurumlarında istihdam edilmektedirler.

Yetiştirme yurtlarında uzun yıllar bir çok çocuk/genç korunma ve bakım sağlanarak, topluma faydalı, bilinçli, psiko-sosyal gelişimi sağlıklı bir şekilde tamamlamış bireyler olarak hayata ve topluma karışmaları amaçlanmıştır, bu yönde hizmetler verilmiştir. İstatistiklerde, 2001 yılında (Mülga)SHCEK(Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu)’e bağlı 96 yetiştirme yurdunda 9904 çocuğa korunma hizmeti verilmiştir. Bu rakamlar 2008 yılında, 114 yetiştirme yurdunda 3739 kız, 6402 erkek, toplam 10141 çocuk olarak ortaya çıkmış, 2009 yılında ise 105 yetiştirme yurdunda yaklaşık 10.000 çocuk korunma hizmetinden yararlanmıştır (Salim 2007, s.99).

Çocuk bakım kuruluşlarını koğuş sisteminden çıkarılarak, çocukların kendilerini ev ortamında hissetmelerini, toplumdan izole olmamalarını, daha sağlıklı toplumsallaşmalarını sağlama amacı ile hizmete açılmış Çocuk/Sevgi evleri sitesi modeli ve Çocuk evleri modelinin hizmete girmesi ile yetiştirme yurtları dönüştürülerek, çocuklara bu hizmet modellerinde bakım sağlanmaya başlanmıştır.

4.Çocuk evleri modeli. Çocuk Evleri hizmet modeli; her şehrin sosyo-kültürel ve fiziki yapısı dikkate alınarak, ilin çocuk yetiştirmek için uygun olan bölgelerinde, tercihen şehir merkezinde olacak şekilde, okul, hastane gibi birimlere yakın yerlerde apartman dairesi ya da müstakil daireler olarak belirlenmekte ve kiralanmaktadır. Bu evlerde korunma ve bakım altına alınan 0-18 yaş grubu 6 - 8 çocuğa aile ortamına benzer bir ev ortamı sağlanmaya çalışılmaktadır. Çocukların çocuk evlerinde koruma ve bakımlarının sağlanması, bedensel ve psiko-sosyal gelişimlerinin, eğitimlerinin, topluma yararlı, kendi ayakları üzerinde duran bireyler olarak yetiştirilmelerinin sağlanması hedeflenmektedir. Çocuk evleri, korunma altındaki çocukların, toplum ile iç içe, komşuluk ilişkilerini, birlikte yaşamayı öğrendikleri, toplumsal hayata daha sağlıklı bir şekilde adapte oldukları ve içinde yaşadığı toplumun değerlerini benimseyerek hayata atılmalarını sağlama amacı ile açılmış ve yaygınlaştırılmaya devam edilmektedir. Çocuklar çocuk evlerinde, evin temizlik, düzen, alışveriş gibi işleyişinde, misafir karşılama, ağırlama gibi, komşuluk ilişkileri gibi toplumsal rollerin benimsenmesinde aktif rol alarak, bu faaliyetleri yaşayarak öğrenme imkanı bulmaktadırlar.

Çocuk evleri, yaş ve cinsiyete göre gruplandırılmakta, aralarında en fazla 3 yaş olacak şekilde ve yaklaşık 5-6 çocuğun bulunduğu evlerde kalmaktadırlar. Çocuklardan kardeş olanlar olması durumunda yaş kıstası aranmamaktadır. Evlerde 3 bakım personeli görev almakta, genellikle 24 saat esasına göre görev yapmaktadırlar. Bakım personelinin çocuk bakımı konusunda gerekli eğitimi almış olması gerekmektedir. Evin işleyişi ile ilgili, temizlik,

yemek yapma, çocukların ev içerisindeki ihtiyaçlarının takibinden bakım personelleri sorumludur. Her evin öğretmen, sosyal çalışmacı, psikolog, sosyolog, hemşire gibi meslek elemanlarından bir ev sorumlusu bulunmaktadır. Ev sorumluları, evin koordinesini sağlamakta, çocukların sosyal, fiziksel, psikolojik gelişimlerinin takibi ve eğitim süreçlerinin takiplerini yapmaktadır. Ev sorumluları evin işleyişi ile Çocuk Evleri Koordinasyon Merkezi Müdürlüğü arasındaki koordineyi sağlamakta, bu çerçevede gerektiğinde çocuklar ile ilgili yaşanan problemin, müdürlük ve sosyal servis ile işbirliği içerisinde çözülmesini sağlamaktadır. Çocuk evleri bağlı bulunduğu, koordinasyon merkezi müdürlüğü tarafından rutin olarak denetlenmekte, işleyişe ilişkin gerekli takip ve denetim yapılmaktadır.

İlk çocuk evi Ankara İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğüne bağlı olarak “Çevre Eğitim Sağlık Sosyal Yardımlaşma Vakfı” ile işbirliği protokolü ile 2000 yılında Ankara’da açılmıştır. Yuva, yurt gibi hizmet modellerine nazaran uygulamanın başarılı olması, sağlıklı, kendine güvenli, kendisiyle barışık, toplumsal yaşama adapte olarak büyüyen çocukların yetiştiğinin görülmesi sonucunda bu hizmet 2005 yılında yaygınlaştırılmaya başlanmıştır (Nalbant, 2016 s.40).

Çocuk Evleri; “Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü” koordinesinde yürütülmektedir.

Çanakkale ilinde 10 adet çocuk evi bulunmaktadır ve 10-18 yaş grubu çocuklara hizmet vermektedir. Çocuk yuvasında/sevgi evlerinde büyüyen çocukların, yaşı dolduğunda çocuk evlerine nakli yapılmaktadır. Bu çocuklardan ve ayrıca farklı illerden çocuk evlerinde kalmaya uygun ya da aile yanında iken korunma altına alınmış, çocuk evi profiline uygun çocukların da çocuk evlerine kabulü yapılarak, bakımı sağlanmaktadır. Burada çocuk evi profiline uygun olan çocuktan kastedilen, arkadaşları ile uyumlu, okula düzenli gidip gelen, apartman hayatına ve bunun getirdiği toplumsal ilişkilere ve düzene uyum sağlayabilecek çocuklardır.

Bölüm III : Kuramsal Tartışma

Değer kavramının Türk Dil Kurumu güncel sözlüğünde tanımı, “Bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet”, “Kişinin isteyen, gereksinim duyan bir varlık olarak nesne ile bağlantısında beliren şey”, “Bir ulusun sahip olduğu kültürel, sosyal, bilimsel ve ekonomik değerlerini kapsayan maddi ve manevi öğelerin bütünü” gibi farklı şekillerde yapılmıştır (tdk.gov.tr Erişim Tarihi:17.11.2019). Değer kavramının sözlük anlamındaki çok yönlülük, değeri bir kavram olarak ele aldığımızda da karşımıza çıkar. Değer kavramı, ekonomi, etik, felsefe gibi bir çok alanda temel kavramlardan birisidir. Ayrıca değer, varlık ve bilgi ile birlikte felsefenin temel ilgi alanlarından birisidir. Farklı alanlarda yapılmış değer tanımlarının ortak noktası, değerlerin, “kişinin davranış, duygu ve düşüncelerini yönlendiren kıymet, güzellik ve iyilik standartları” olduğu şeklindedir (Kaymakcan, Meydan, 2016 s.24).

Değer, ahlâk felsefesinin en önemli kavramlarından birisidir. İngiliz filozofu G. E. Moore değer “tanımlanamaz bir şey” olduğunu söylemiştir. Ancak ahlâk felsefesinde değer kavramı üzerine bir çok şey söylenmiştir. Değerin, “davranışlarımızı determine eden, belirleyen ve yön veren ilke” olarak tanımlanması mümkündür (Uysal,2008 s.68).

Değerleri, toplumun ideal benliğinin göstergeleri olarak tanımlamak mümkündür. Değerlere bağlılık geleneklerin oluşumuna ve kültürel yapının devamına katkıda bulunmaktadır. Değerlerden oluşan bir toplumsal kültür vardır. Bu toplumsal kültür gerçeğe yönelik saygı, adalet, kişisel bütünlük, hoşgörü sevgi gibi kavramlara dayanmaktadır. Değerler kültürü aynı zamanda, etik anlayışa dayalı olan bir sistem bütünlüğü olarak ifade edilebilir. Değerler aynı zamanda bir yargılama ölçüsüdür. Bu bağlamda bir olguyu, olayı ya da bir oluşumu önemli ve anlamlı yapan onun sahip olduğu değerdir. Bu ölçü “güzeli çirkinden, doğruyu yanlıştan, iyiyi kötüden ayırt edebilme gücü” olarak ifade edilir (Güler, 2008, Akt:Yıldırım, Coşkun, 2009 s.312).

Değerler, genel olarak inanılan, istenilen türde davranışları anlamak için bir değerlendirme sistemi olarak kullanılmakta olan kavramlardır. “Belirli bir durumu diğerine tercih etme eğilimi” olarak da tanımlanabilen değerler, davranışların kaynağı sayılan, onları yargılamaya yarayan ve anlamayı sağlayan anlayışlardır. Değerler, insana özgüdür ve “insanı insan yapan ve onu diğer canlılardan ayıran” bir nitelik taşır. Aynı zamanda değerler, bireyin amaç ve hedeflerine uygun olarak kendini gerçekleştirebilecek bir duruma gelmesinde yardımcı olan kaynaklardır (Kuçuradi, 2010).

Değerler, çok yönlü bir kavram olarak bir çok disiplinin ilgi alanına girmektedir. Birey davranışlarını yönlendirme ve etkileme gücü ile psikolojinin, toplumsal bir olgu olması nedeniyle sosyolojinin, kültürler arası farklılık gösteren bir yapıda olması nedeniyle antropolojinin inceleme alanındadır. Değerler öğretilen ve öğrenilebilen olgulardır. Kişi değerleri bilerek doğmamakta, süreç içerisinde aile içinde ve toplumsallaşarak bu değerleri öğrenmektedir.

Değer anlam kazandırma, rehberlik etme, kendini geliştirme yoluyla önemli amaçlara hizmet eder. Eğer değerler olmasaydı toplumsal yaşam kaosa dönüşür ve yaşam anlamından uzaklaşırdı (Aydın, 2014). Çünkü toplumsal barışın, huzurun ve bir arada yaşayabilmenin temelinde ortak değerler vardır. Birey değerler vasıtasıyla, tutum ve davranışlarına yön verirken, toplumun bir üyesi ve parçası olarak toplumsal barış ve huzura hizmet etmektedir.

Değerler birbiri ile sürekli etkileşim içerisindedir ve bu yönüyle dinamik bir değer örüntüsü oluşturmaktadırlar. Bu değerler örüntü değerler sistemi olarak ifade edilmektedir. Değerler sisteminin girdisi yaşantılarken, çıktısı ise davranışların değerini yargılamak ve onları yönlendirmektir. Değerler sisteminin ürünleri, değer yargılarıdır (Başaran,1991). Değer yargıları kişinin kendisini, olayları, durumları ve başka kişileri değerlendirmesinin temel standartlarını oluşturur. Bu değerlendirmeler, kimi zaman kişinin kendisinde taşıdığı, kendinde gördüğü değere göre, bazen de değerlendirilene bir değer biçme ve değer atfetme

şeklinde olur. Bu nedenle kişinin kendisinde bulunan değer yargıları da, karşındakine atfedilen değer de önem arz eder (Kuçuradi, 2010 s.7). Bu karşılıklı değer kavramı toplumsal ilişkilerin temelini oluşturur.

Değerler çok boyutlu ve çok çeşitli kavramlardır. Bir çok farklı değer türü vardır. Örneğin, bireysel değerler, kültürel değerler, toplumsal değerler, geçici ya da sürdürülebilir değerler ve mutlak değerler gibi. Bu değerler arasında her toplum için geçerli, evrensel ve olmazsa olmaz bazı değerler vardır. Bu nedenle bu değerler mutlak değerler olarak tanımlanmaktadır. Mutlak değerler, sevgi, saygı, adalet, nezaket, hoşgörü, yardımseverlik, çalışkanlık gibi değerlerdir (Genç, 2017 s.176). Bu çalışmanın konusunu oluşturan değerler de her insan ve toplum için ortak evrensel değerler olan mutlak değerleri içermektedir.

Değerlerin Özellikleri

Joseph Fichter değerleri, kültür ve topluma anlam kazandıran ve önem veren ölçütler olarak tanımlamış ve değerlerin birey ve topluma yararlı, aynı zamanda birey ve toplum için istenilen veya beğenilen şey olarak ifade etmiştir (Meydan,1996 akt:Kaymakcan, 2016 s.24).

Fichter öncelikle değerleri kavram olarak açıklamış ardından, değerlerin toplumsal yapıdaki yerinin ve öneminin daha iyi anlaşılabilmesi adına, sosyal bilimcilerin ilgi alanına giren değerlerin sahip olduğu özellikleri şu şekilde sıralamıştır:

“a) Değerler paylaşılır; kişiler çoğunlukla değerler üzerinde uzlaşmıştır. Değerler herhangi bir bireyin yargı ve tutumuna bağlı olarak değişmez.

b) Değerler ciddiye alınır; kişiler değerleri, ortak refahın korunması ve sosyal gereksinimlerin karşılanması ile beraber görür.

c) Değerler coşkularla beraber bulunurlar; kişiler yüce değerler için özveride bulunurlar, dövüşürler ve hatta ölürler.

d) Değerler soyutlanabilirler; kişiler arası odaya ve uzlaşma gerektirdiğinden kavramsal olarak diğer değerli olan nesnelere soyutlanabilirler.

e) Değerler toplumsaldır; değerler bireyin dışındadır ve aynı zamanda toplumun baskısı özelliğine sahiptirler. Kişi, toplumsal olan değerleri doğduğu toplumun içerisinde hazır olarak bulur; toplumsallaşma süreci ile bu değerleri öğrenir, benimser, uygular ve bir sonraki kuşağa aktarır.

f) Sosyal değerler süreklidir; değerlerin kuşaktan kuşağa aktarılabilmesi okul, aile, arkadaşlar, meslek ve iş örgütleri ve kitle iletişim araçları yoluyla sağlanmaktadır. Bu araçlar ile toplumlar, gruplar ve kurumlar bir çok sosyal değeri bünyesinde taşımakta, geliştirmekte ve yeni kuşaklara aktarmaktadırlar.

g) Değerler dil ve sembollerle aktarılır; bir toplumun konuşmuş olduğu dil ve kullandığı ortak semboller o toplumdaki grupların ve kurumların ortak değerlerini hem yansıtır hem de yaşatır. Örneğin onur, şeref, haysiyet gibi kelimeler ya da evlilik sürecinde yapılan törenler, sosyal değerleri yansıtır.

h) Değerler değişime açıktır; Felsefede, değerler konusunda yapılan en önemli tartışmalarda cevabı aranan soru, değerlerin göreceliği ya da mutlaklığı sorusudur. Değerlerin değişmediğini savunan görüşlere karşılık, değerlerin göreceliğini savunmakta olan görüşlere göre, “madem ki farklı toplumlar ve çağlar aynı ‘değer’den başka başka şeyler anlıyor veya aynı ‘şeye’ bazen ‘iyi’ deyip herkesçe yapılmasını bekliyor, bazen da ‘kötü’ deyip yasaklıyor, değişmez bir değer yoktur.”

i) Değerler anlam veren standartlar, inançlar ya da ahlaki ilkelerdir; Değerler, kültüre ve topluma anlam veren ve önem kazandıran ölçütlerdir (Fichter, 2006 s.167).

Toplum, içerisinde sosyal ilişkilerin oluşturulduğu, sosyal olayların meydana geldiği, toplumsal kurumlardan oluşmuş bir düzendir. Toplumsal yapıya şeklini veren değişkenler, doğal kaynaklar, teknoloji, nüfus yapısı, sosyal organizasyonlar ve bunların etkileşiminden doğmuş olan değerler sistemidir. Her toplumsal yapının bir düzeni vardır, bu da toplumun şekilsiz veya rastgele bir yapı olmadığını göstermektedir (Yazıcı, 2014).

Her toplumun varlığını devam ettirebilmek için bir değerler sistemine ihtiyacı vardır ve bu değerler toplumsal yapıyı özgünleştirerek diğer kültürlerden ayrılmasını ve bu sayede “biz” duygusunun oluşmasını sağlar. Her toplumda, o toplumu oluşturan bireylerin; toplumun ya da bir toplumsal grubun belirli davranış kalıplarını benimseyerek, sosyal hayattaki önceliklerini buna göre oluşturması ve yapılandırmasında rol oynayan tarihi, dini, felsefi ve sosyo-kültürel değerlerden oluşan bir değerler sistemi vardır (Seyyar, 2010 s.166).

Toplumsal yapı içerisinde kurum, adet, gelenek-görenekler, aile, ekonomi, eğitim ve öğretim gibi sosyal yapılarla sosyal değerler arasında çift yönlü bir etkileşim bulunmaktadır. Bu sosyal yapılar bir taraftan değerleri ifade ederken aynı zamanda sosyal değerlerden güç alırlar. Bu nedenle, “değerler, günlük yaşantımız içerisinde çok büyük bir öneme sahiptir. Çünkü bir taraftan değerler normları etkilerken, aynı zamanda, toplumda, toplumsal kurallar ve normlar değerlerin etkisi ile ortaya çıkmaktadır” (Özkalp, 2003 s.64). Bundan dolayı toplumsal yapının sürdürülmesinde değerlerin büyük önemi vardır.

Bir toplumda kullanılmakta olan, ödül ve cezaların asıl temelleri değerler sistemi içerisinde bulunur. Değerlere sahip olamayan bir toplumsal yapı, en güçlü sosyal kontrol mekanizmasından yoksun demektir. Değerler sistemi toplumdaki bireylerin deneyimlerinin birikimlerini yansıtır ve toplumda yaşamakta olan kişilerin deneyim ve yaşantıları üzerinde direkt olarak bir etkisi vardır. Değerler sistemi, bireylerden neyin istenmekte olduğunu, neyin yasaklandığı ya da neyin ödüllendirilerek, neyin ise cezalandırılacağını belirler (Fichter, 1990 s.136).

Toplumdaki bireyler sosyal rolleri aracılığıyla birbirleri ile ilişki içerisine girerler. Gruplar arası yada kişilerarası ilişkiler, büyük oranda toplumun sahip olduğu değerler tarafından düzenlenir ve kontrol edilir. Bir toplumda kişilerin üzerinde uzlaştığı, temel değerler sistemi olmasaydı, statü ağlarının da, ast, üst, ve eşgüdüm ağlarının da sağlıklı bir şekilde işlemesi mümkün olmazdı (Fichter, 1990 s.136).

Sosyal değerlerin toplumsal yapı içerisinde bazı sosyal sonuçları bulunur, bunlar değerlerin işlevi olarak nitelenebilir. Değerlerin işlevleri şunlardır;

1.Değerler bireylerin ya da bireyler arası ilişkilerin, sosyal değerinin tanımlayıcısı niteliği taşır. Kişinin çevrenin gözünde “nerede durduğunu” anlamasına olanak tanır.

2.Değerler, bireylerin dikkatini toplumca kabul edilen, yararlı bulunan ve önemli görülen kültürel nesnelere üzerine toplar. Bu da o nesne için çaba gösterilmesine neden olur.

3.Bir toplumun içerisindeki ideal düşünce ve davranış örüntüleri değerler tarafından işaret edilir. Böylece bireyler, düşünce yahut hareketlerini en iyi ya da en kabul edilebilir biçimde nasıl göstereceğini anlayabilir.

4.Değerler o toplum içerisindeki bireylerin sosyal rollerini seçebilmesine ve bu role uygun hareket edebilmesine kaynaklık eder. Bu sayede kişiler sosyal rollerine ilişkin gereklilik ve beklentileri anlayarak, bu yönde hareket edebilir.

5.Değerler kişileri geleneklere uymaya yönlendirir, sosyal kontrol ve baskının araçlarıdır. Ayrıca onaylanmayan davranışları engelleyerek, toplumca kabul görmeyen davranışların ne olduğuna gösterir ve utanma veya suçluluk duygularının anlaşılabilmesini sağlar.

6.Bireyler aynı değerleri paylaşan kişiler vasıtasıyla bazı grupların içerisinde bulunur, bu sayede sosyal dayanışma duygusu gelişir (Fitcher, 1990 s.139)

Özetle; insan sosyal bir varlıktır ve bir toplum içerisinde yaşar, toplumun bir bireyi olarak varlığını anlamlandırır. Kişi doğduğu andan itibaren bir değerler sistemi ile kuşatılır ve yaşadığı toplumun kültürel norm ve değerlerini öğrenip benimseyerek büyür. Bu değerlere sahip bir birey olarak toplumun bir parçası olur ve toplum tarafından kabul görür. Bu nedenle değerler sistemi hem bireyi toplumun bir parçası yapma işlevi görürken, hem de kültürün toplumsal devamlılığını sağlar. Toplum içerisinde iyi ve kötüye ilişkin tanımlamalar değerler ekseninde şekillenir. Bu nedenle toplumsal düzeni sağlayan, sosyal kontrol mekanizmalarının değerlere bağlı olarak geliştiği söylenebilir.

Araştırmada Ele Alınan Değerler

Değerler toplumsal yapının iskeletini oluşturan unsurlardır. Bunlar ne kadar sağlam olursa, toplumsal yapı da o kadar sağlıklı ve sağlam olur. Toplum kültürünü içinde yaşayan bireylere aktararak varlığını devam ettirir. Bazı değerler tüm toplumlarca ortak insani değerlerdir. Bu değerler toplumdaki topluma değişiklik göstermez, her toplumda kabul görür ve her toplumsal yapıyı düzenleme işlevi görür.

Araştırma ocuk evlerinde kalmakta olan çocukların toplumsal değer yargıları ve bu değerleri nasıl kavramsallaştırdıkları anlamaya yöneliktir. Bu noktada çocuklar ile yapılacak görüşmelerde, çocuklara yönelik sorulacak değerler seçilirken, evrensel ve tüm toplumlarca kabul edilen değerler ele alınmaya çalışılmıştır. Bu bölümde bu değerler açıklanmış, evrensel ve ortak insani değerler olduğunun anlatılması amaçlanmıştır.

Toplumsal bir değer olarak dürüstlük. Dürüstlük tüm toplum, din ve kültürlerce kabul görmüş evrensel değerlerden birisidir. Bu nedenle bu araştırmada incelenen değerlerden birisidir.

Dürüstlük, Türk Dil Kurumu güncel sözlüğünde “doğruluk” olarak tanımlanmıştır. (tdk.gov.tr 20.11.2019) Dürüstlük etimolojik olarak, doğru ve gerçekleri söylemek, samimi, güvenilir ve sadakatli olmak anlamındadır. Aynı zamanda bu kavram içtenlik, net olmak, açıklık gibi kişilik özelliklerine sahip olmayı da kapsamaktadır. Dürüstlük kişilerarası ilişkileri düzenleyen, bireye kazandırılması amaçlanan temel değerlerden biridir (Yıkma, 2018 s.653).

Dürüstlük, güven duygusunun oluşmasında, iç huzuru sağlamada ve toplumsal barışın gerçekleşmesinde en önemli değerlerden birisidir. Kişinin dürüst davranması, bireysel ve sosyal huzurun temelidir ve toplumsal ilişkilerin temel yapı taşıdır. Bireyi toplum içerisinde itibarlı kılan, güvenilen bir insan olmanın gereği, ilişkilerinde kendi çıkarlarına ters bir durumda bile dürüstlükten sapmamasıdır. Dürüstlüğün diğer toplumsal değerlerin yanında,

hatta en önde olması gereklidir (Tarhan, 2011 s.90). Gerek toplumsal ilişkilerin, gerekse kişilerarası ikili ilişkilerin dürüstlük temeline dayanması zorunludur. Dürüstlük sağlıklı ilişkiler ve toplumsal düzen için önemi göz ardı edilemeyecek çok önemli bir değerdir.

Toplumsal bir değer olarak vatanseverlik. Vatan kişinin doğup büyüdüğü veya yaşadığı yer anlamına gelmektedir. Türk Dil Kurumu güncel sözlüğünde, “yurt” olarak tanımlanmaktadır (tdk.gov.tr Erişim Tarihi:20.11.2019).

Vatanseverlik ise Türk dil Kurumunca “yurtseverlik” ve “doğduğu yeri, köyünü, evini, müstakil bir devlet sınırları içinde memleketini sevmek” olarak tanımlamaktadır (tdk.gov.tr Erişim Tarihi:20.11.2019). Yıldırım(2006)’ a göre kişinin kendisinden yola çıkarak, ailesinin, çevresinin, ülkesinin ve ait olduğu milletin farkında olup, onları değerli, önemli ve anlamlı bulması, yüceltmek ve yükseltmek için çalışmasıdır (Yıldırım, 2006 s.23).

Vatanseverlik kişisel düzlemde ahlaki idealler, dünya görüşü ve bu doğrultudaki davranış ilkelerini ifade eder ve toplumsal düzenin sağlanmasında mihenk taşlarından birisidir. Toplumsal düzlemde ise, bireyin içinde yaşadığı toplumun, kültürüne, devletine, tarihine ve temel değerler sistemine olan yaklaşımı ile kendini gösteren kamusal farkındalığın oluşmasında önemli yer tutmakta olan bir olgudur. Vatanseverlik bir çok farklı şekilde tanımlansa da toplum-devlet-birey arasındaki bağı oluşturan önemli bir değeri ifade eder. Vatanseverlik, genellikle milliyetçilikle birlikte anılan ve milliyetçiliği kuvvetlendirdiği düşünülen bir kavram olmasına rağmen, milliyetçilikle aynı anlamda kullanılmamaktadır. Vatanseverlik, kişinin doğup büyümüş olduğu ülkenin, maddi ve manevi unsurlarına karşı olan olumlu tutumudur (Çimen, 2017 s.1951). Dolayısıyla vatanseverlik, kişiyi içinde doğup büyüdüğü topluma ait hissettiren, toplumu bir arada tutan, toplumsal huzuru destekleyen çok önemli bir toplumsal değerdir.

Toplumsal bir değer olarak yardımseverlik. Yardımseverlik en yalın tanımıyla, ihtiyacı olan kişiye herhangi bir karşılık beklemezsiniz, gönüllü olarak, maddi veya manevi destekte bulunma durumu olarak ifade edilebilir (Karatekin, 2012 s.14, akt:Çelik, 2014 s6). Yardım etme davranışı, “bir ya da daha fazla kişinin bir başkasının yahut başkalarının durumunu iyileştirmek adına hareket etmesi olarak” tanımlanmıştır (Karakaş, 2018).

Yardımseverlik insanların zor zamanlarda birbirlerine destek olmak için yaptıkları örtük bir anlaşmadır. Bu durumun arkasında bireyin her türlü zorluğu kendi kendine yenemeyeceğinin ve başka insanlara muhtaç olabileceğinin farkında olması yatar. Hiç kimse tüm zorlukları tek başına yenecek kadar güçlü ve bağımsız değildir (Beil, 2003:akt:Çelik, 2014 s.26). Bu nedenle yardımseverlik, değerli ve yaygın olması gereken bir toplumsal değerdir. Toplum hayatında karşılaşılan problemlerin çözümü için yardımlaşma konusu çok önemli bir yer tutmaktadır (Vatandaş, 2011 s.149).

Yardımseverlik toplumsal kültürümüzde de çok önemli bir yeri olan, toplumsal ilişkileri geliştiren, toplumda “biz” duygusunu pekiştiren, devam ettirilmesi desteklenmesi gereken değerlerden birisidir. Toplumsal sevgi ve saygının oluşmasında yardımseverliğin çok önemli bir yeri vardır. Emile Durkheim “Toplumsal İşbölümü” adlı eserinde, toplumsal iş bölümünün yani, her bireyin toplumda kendi üzerine düşen işlevi yerine getirerek, aynı zamanda diğerine yol göstermesi, yardımcı olmasının, toplumsal bağı güçlendireceğini, toplumsal dayanışmaya neden olacağını ifade etmiştir. İş bölümü neticesinde insanlar arasındaki dayanışma duygusu gelişecek, bu da karşılıklı bağların güçlenmesine dolayısıyla da güçlü bir toplumsal yapıya neden olacaktır (Durkheim, 2006).

Toplumsal bir değer olarak merhamet. Merhamet kavramı, şiddetin, savaşların, insanlık dramlarının ve yoksulluğun arttığı günümüzde çok önemli bir kavramdır. Merhamet, Türk Dil Kurumu Sözlüğünde “Bir kimsenin veya bir başka canlının karşılaştığı kötü durumdan dolayı duyulan üzüntü, acıma” olarak tanımlanmaktadır (tdk.gov.tr Erişim Tarihi:20.11.2019).

Biyotik terimleri sözlüğünde merhamet, “zor ya da kötü durumdaki bir kişiye, canlıya ya da gruba yönelik duygu” olarak tanımlanmaktadır. (Akt:Akın, 2018 s.127) J.J. Rousseau “İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı” isimli eserinde merhametin insan açısından çok önemli bir duygu olduğunu ve merhamet duygusunun amacının başka bir insanın acı çekmesini önlemek olduğunu dile getirmiştir. “Sana nasıl davranılmasını istiyorsan, sen de öyle davran” felsefesinin merhamet duygusunun sonucunda ortaya çıktığını savunmuştur (Akın, 2018 s.130).

Merhamet kavramının toplumumuzun sahip olduğu, dini, kültürel ve toplumsal değerler içerisinde çok önemli yeri vardır. Mevlana’ nın insanlara tavsiyede bulunduğu 7 öğüdün içerisinde merhamet de bulunmaktadır. Mevlana “Şefkat ve merhamette güneş gibi ol” derken, hiçbir canlıyı ayırmadan, tüm varlıklara karşı, şefkatli ve merhametli davranmayı, yardım etmeyi öğütlemiştir (Kıral, Başdağ, 2016 s.81). Sayar (2012) günümüzde kişilerarası iletişim ve dinleme kabiliyetinin kaybolduğunu, bir insana kulak vermeden, komşunun acısını kendi yüreğinde hissetmeden gerçek bir merhametten söz edilemeyeceğini ifade etmiştir. Bireyin etrafında yaşanan olumsuz durumlara karşı ne ölçüde ilgili olduğu, bu durumların çözümüne yönelik neler yaptığı, kişinin ruhunun ve içinde yaşadığı toplumun ne ölçüde sağlıklı olduğunu gösteren bir ayna gibidir. Bu nedenle çocuklara merhamete dayalı bir eğitim vererek, başkasını düşünebilme, başkasının iyiliğinden kendisini sorumlu görebilme yetisini kazandırabilmek, onlara verilecek en önemli değerlerdendir.

Toplumsal sorunların çözümünde, ikili ilişkilerde ve insan dışında da tüm canlıların maruz kaldığı, şiddet, haksızlık ve zorlukların aşılmasında merhamet duygusunun çok önemli bir işlevi bulunmaktadır. Günümüzün artan bireyselliği içerisinde merhamet, kaybedilmemesi gereken, ailenin çocuğa kazandırması gereken en önemli değerlerden birisidir. Bireyin toplum içerisindeki duruşu, olaylara bakışı ve yaklaşımı doğrudan merhamet duygusu ile ilgilidir.

Toplumsal bir değer olarak saygı. Saygı günlük hayat içerisinde en çok karşılaşılan, ikili ilişkilerin sağlıklı bir şekilde devam edebilmesini sağlayan çok önemli bir değerdir.

Türk Dil Kurumu sözlüğünde saygı, “Değeri, yaşlılığı, üstünlüğü, kutsallığı, yararlılığı dolayısıyla bir kimseye ya da bir şeye karşı özenli, dikkatli, ölçülü davranmaya neden olan sevgi duygusu, hürmet, ihtiram” ve “Başkalarını rahatsız etmekten çekinme duygusu” şeklinde tanımlanmaktadır (tdk.gov.tr Erişim Tarihi:22.11.2019). Saygı, toplum içerisinde insanın hem kendisinin farkında olarak, statüsünün, konumunun gerektirdiği şekilde davranması ve insan ilişkilerinde nasıl bir tutum takınması gerektiğini bilmesi, hem de başkalarının sınırlarına, hak ve özgürlüklerine riayet etmesidir. Bu bilinçte olan kişi, ilişkilerinde dengeli bir tutum benimseyerek, toplumsal ilişkilerini bir dengeye oturtabilecektir (Şentürk, 2008 s.218). Bu nedenle toplumsal uzlaşma ve barışın sağlanmasında saygı birinci derecede önemli bir kavramdır.

Saygı yalnızca kişinin karşısındakine ya da dış olgulara karşı takındığı bir tavır değil, aynı zamanda kendisine karşı yaklaşımı ve kendi sınırlarını kabul etme, kendisine karşı gösterdiği bir yaklaşım tarzıdır. Kişinin başkalarına karşı saygısı öncelikle kendisine karşı olan kabulü ve saygısından geçer. Kendine saygı duyma kişinin iç değerleri ile ilgili olup, birey için yaşamsal bir gerekliliktir. Kendine saygı duygusu en temelde, “ahlaki bir aracı olan kişinin eyleme değer ve eylemin sorumluluğunu üstlenme yeteneğidir” (Kıral, 2018 s.6). Bu nedenle kişi çevresine saygılı olabilmek için önce kendisine saygılı olmalı, kendisinden başlayarak, hem kendi hem de çevresindeki değerlerin farkında olmalıdır.

Kişilerarası ilişkilerin temelinde birey ve karşısındaki diğerleri vardır. Bu nedenle kurulan kısa ya da uzun vadeli, birincil ya da ikincil ilişkilerden her iki tarafında memnun olması karşılıklı saygıya bağlıdır. Saygı temeline dayanmayan hiçbir ilişkinin sağlıklı bir şekilde devam etmesi mümkün değildir (Kıral, 2018 s.8).

Saygıyı iç kaynaklı ve dış kaynaklı olarak ikiye ayrılabilir. Kişinin kendi bilincinden bağlı olarak gelen, herhangi bir yaptırım, korku ya da zorlanmaya dayanmayan saygı iç kaynaklı saygı olarak, dış müdahaleler ya da zorlamalar sonucu oluşan saygıya dış kaynaklı saygı olarak tanımlanabilir. Olması ve oluşturulması gereken, sevgi, takdir ve olumlu benlik anlayışına dayanan iç kaynaklı saygıdır (Şentürk, 2008 s.219). Bu nedenle, ailenin ve toplumun temel taşı, çocuğa kazandırılması gereken, toplumu sağlıklı bir şekilde bir arada tutan en önemli değerlerden birisi saygıdır.

Toplumsal bir değer olarak nezaket. Sosyal ilişkilerde, kişilerarası iletişim tarzı ve bu iletişim içerisindeki ifade şekilleri, davranış biçimleri, ilişkilerin nasıl bir çerçeveye dayandığını belirler. Nezaket toplumsal yakınlık ve mesafe ile ilgili bir kavramdır ve başkaları olan ilişkilerde “iyi”yi sosyal davranış olarak kabul eden bir sosyal kabul sistemidir (Keser, 2018 s.127). Türk Dil Kurumu sözlüğü nezaketi “Başkalarına karşı saygılı ve incelikle davranma, incelik, naziklik.” olarak tanımlamaktadır (tdk.gov.tr Erişim Tarihi:22.11.2019).

Nezaket insanların, kişiler arası ilişkilerde görgü kurallarına uyarak hareket etmesidir. Nezaket kültürler arası farklılıklar içerebilir, ancak nezaketin amacı, karşı tarafın rahat etmesi temeline dayanır (Keser, 2018 s.128). Bu nedenle nezaketen yapılmış bir hareket kırıcı, ya da incitici olmaz.

Nezaketin ne olduğu konusunda çeşitli fikirler vardır. Bazı görüşler nezaketi saygı olarak değerlendirirken, kimileri de iyi ve düzgün konuşma, doğru davranış olarak tanımlamaktadır (Keser, 2018 s.129). Bu noktada nezaketi saygıdan ayıran nokta, nezaketin sadece ilişkilerde zorunlu saygı sınırlarının ötesinde, bir incelik, zarafet içermesidir. Nezaket,

ilişkileri, daha sıcak, daha samimi bir çerçeveye oturtur. Günümüzde, ilişkilerin çabuk tüketildiği, sosyal medya sayesinde insanların birbirini çok daha kolay yargılayabildiği, iletişim dilinin hoyratlaştığı ortamda nezaket hayatı daha güzel ve anlamlı kılan çok önemli bir değerdir.

Toplumsal bir değer olarak adalet. Adalet bir çok değer ve erdemi kuşatan ve kapsayan, hayatın temelinde var olması gereken kavramlardan birisidir. Hürriyet, eşitlik, doğruluk, güvenlik, karşılıklılık, fayda gibi değerler, adalet fikrinin yükseldiği temel olarak görülen değerlerdir.

Adalet kavramı Türk Dil Kurumu sözlüğünde, “yasalarla sahip olunan hakların herkes tarafından kullanılmasının sağlanması, türe”, “Hak ve hukuka uygunluk, hakkı gözetme”, “Herkes kendine uygun düşeni, kendi hakkı olanı verme, doğruluk” gibi şekillerde tanımlanmıştır.

Adalet, hak, hukuk, haklılıkla gibi kavramlarla içi içe geçmiş bir kavramdır. Bu açıdan hak ve hukukun gerçekleştirilmesi durumuna adalet diyebiliriz. Adalet toplum içerisinde barış, ahenk ve düzen yaratma işlevleri ile hukukun özü ve temelidir (Çeçen, 1975 s.96).

Adalet kavramı, “hukuk uygulamasında toplum için en yararlı olan sonucu gerçekleştirilmesi” ve “hukukun ulaşmaya çalıştığı ideal yer olarak” iki şekilde kullanılmaktadır. Adalet kavramı ikinci anlamı ile daha geniş ve kapsamlıdır. Çünkü adalet sosyal düzenin gerektiği gibi işlenmesini, insan ilişkilerinin düzen ve normlara aykırı olmamasını sağlar (Çeçen:1975 s.97). Sosyal düzen toplumda herkesin haklarının güvencede olduğu, bu yönüyle kişilerin haklar temelinde tatminkar olduğu sistemdir. Böyle bir düzen içerisinde toplumsal ilişkiler daha sağlıklı, toplumsal düzen daha sağlam olacaktır.

Adalet kavramı aynı zamanda eşitliği de içerir. Gerek makro düzeyde toplumsal yapı, gerekse kişiler arası ilişkiler eşitlik kavramı üzerine kuruludur. Herkesin yararına ve herkes için eşit koşullarda olmak adaletin temel göstergeleridir (Çeçen, 1975 s.97).

Adalet sadece devlet tarafından uygulanan bir hukuk sistemi değildir. Aynı zamanda bireysel olarak da kişide ahlaken bulunması gerekli değerlerden birisidir. Adalet kişinin bir durum karşısında o durumun doğru veya yanlışlığı ile ilgili gösterdiği tavrıdır. Kişinin kendi menfaati yönünde davranmaması, doğru ya da haklı olanın yanında durabilmesi yönünde gösterdiği tutumdur. Kişisel değer noktasında adalet aynı zamanda dürüstlük, vicdan gibi erdemleri de içerisinde bulunduran bir değerdir. Kişinin adil olabilmesi için aynı zamanda dürüst ve vicdanlı olması, tutarlı bir kişilik yapısına sahip olması gereklidir. Bu nedenle adil olmak bir çok değeri içinde bulunduran önemli bir değerdir.

Görüldüğü gibi toplumsal yapının temelinde adalet kavramı yer almaktadır. Güçlü bir toplum, içinde yaşadığı topluma aidiyet duygusu ile bağlı bireyler, herkesin hukukun önünde eşit olduğu, temel hak ve özgürlüklerin hukuksal teminat altında olduğu, adalet sisteminin güçlü bir şekilde tesis edilmiş olduğu toplumlarda mümkündür. Bunun yanında birey açısından da adil olması, iyi ahlak sahibi olmasının temel koşullarından birisidir. Diğer insanlara kanunen verilmiş haklara riayet etmeyen, kişiler arası ilişkilerde haklı olana hakkını teslim etmeyen kişilerin doğru ve sağlam ilişkiler kurması mümkün olmadığı gibi, kişiler üzerinde oluşturduğu haksızlığa uğrama duygusu yüzünden de toplumsal yapıyı bozmaktadır. Bu nedenle adaletin hayatımızın her alanında ve anında güçlü bir şekilde var olması gereklidir

Toplumsal bir değer olarak çalışkanlık. Türk Dil Kurumu çalışkanlığı “çalışkan olmak” olarak, çalışkanı ise, “gayretli, çalışmayı seven, faal” olarak tanımlamaktadır.

Çalışkan olmak, başarılı olmanın, hedeflere ulaşmanın temel gereklerindedir. Çalışkanlık hem bireyi hedeflerine ulaştırıp, kişiye başarı getirirken, hem de toplumsal ilerlemeyi sağlayan çok önemli bir değerdir.

Toplumsal kültürümüzde çalışmak her zaman önemli bir kavram olmuş, “İşleyen demir pas tutmaz.”, “Boş gezmekten bedava çalışmak yeğdir.”, “Akan su yosun tutmaz.” gibi atasözlerimiz ile de çalışmanın önemi vurgulanmıştır (Kaya, Özdemir, 2019 s.94).

Sorumluluk duygusu, azim ve kararlılık, irade gibi özellikleri de içeren çalışkanlığın, üretkenlik, başarı, yaşamsal doyum gibi bir çok getirisi ve yaşama bir çok katkısı vardır. Hem kişisel, hem toplumsal gelişimin temelinde çalışkanlık, gayret, azim, üretkenlik gibi birbiri ile iç içe geçmiş kavramlar bulunmakta, her bir kavram birbirini desteklemekte ve beslemektedir. Mustafa Kemal Atatürk'ün “Hiçbir şeye ihtiyacımız yok, yalnız bir şeye ihtiyacımız vardır; çalışkan olmak.” sözü çalışkanlığın bir kişi ve bir ulus için ne kadar önemli olduğunu anlatmaktadır. Bir toplumun ileri gitmesinin en önemli yolu, o toplumu oluşturan bireylerin çalışkan ve üretken olmasıdır. Bu nedenle çalışmak özellikle çocuklara aşılması gereken en önemli değerlerden ve kişiyi yükseltecek en temel gerekliliklerden birisidir.

Toplumsal bir değer olarak hoşgörü. Evrensel bir değer olarak kabul edilen ve dini, sosyolojik, psikolojik, felsefi bir çok boyutu olan hoşgörü, farklı disiplinler tarafından, kimlik, değer, yaşam biçimleri, cinsiyet, yetenek, etnik kimlik, değer ve inanç farklılıkları gibi konularda farklılıkları kabul etmek ve saygı duymak olarak tanımlanmıştır (Ersoy, 2016 s.454). Türk Dil Kurumu hoşgörü kavramını “Her şeyi anlayışla karşılayarak olabildiği kadar hoş görme durumu, müsamaha, tolerans” olarak tanımlamaktadır (tdk.gov.tr Erişim Tarihi:22.11.2019). Ancak hoşgörüü toleranstan ve müsamahadan ayıran nokta, tolerans istemediği halde katlanmak ve hoşlanılmayan bir duruma tahammül etmek, müsamaha ise görmezden gelmek, affetmek, aldırış etmemektir (Atalay, 2008). Hoşgörü, başkalarının özgürlüklerini ve evrensel insan haklarını tanımayı temel alır, bu sınırlar çerçevesinde, haklara ve farklılıklara saygı duyar. Ancak adaletsizliğe müsamaha göstermek, insan haklarından vazgeçmek ya da sınırsız bir görmezden gelme ya da kayıtsız kalma hoşgörü değildir (Ersoy 2016 s.455).

İnsanlar arasındaki ilişkilerde dengeyi koruyan, insanları birbirine yaklaştıran hoşgörü kavramının toplumumuzun dini ve kültürel değerleri içinde de çok önemli bir yeri vardır. Aynı düşünce yapısı, inanç ya da ideolojiyi paylaşmayan kişilerin birbirlerinin sınırlarına,

haklarına, inançlarına saygılı olması, hoşgörü ile yaklaşması toplumda bireylerin birbirine yaklaşmasına, toplumsal ilişkilerin düzelmesine neden olmaktadır (Yılmaz, 2004 s.111). Orta Asya'ya dayanan Türk tarihine bakıldığında, yüzyıllar boyunca Türk Devletlerinin egemenliğinde bir çok ırk ve dinden insan barış içerisinde yaşamışlardır. Türk toplumunda hoşgörü kavramı en çok önemsenen değerlerden birisi olmuştur. Türk tasavvufunun önde gelen düşünürlerinden Mevlana hoşgörü kavramına çok önem vermiş, felsefesini bu kavram üzerine inşa etmiştir. Mevlana insanlara olan evrensel yaklaşımını şu sözlerle dile getirmiştir; “Dünyada çeşitli diller, çeşitli lügatler var, fakat hepsinin de anlamı birdir, çeşitli kaplara konan sular kaplar kırılınca birleşirler, bir su halinde akarlar” (Can, 1999 akt:Küçükbezirci, 2013 s.22). Mevlana'nın hoşgörü felsefesi tüm dünyanın ilgisini çekmeyi başarmış, UNESCO 2007 yılını “Mevlana ve Hoşgörü” yılı ilan etmiştir.

Hoşgörü içinde insan sevgisini, saygıyı, çok sesliliği barındıran, toplumun huzur ve barış içerisinde yaşamasını sağlayan, hem bireysel hem de toplumsal anlamda en önemli değerlerdendir. Hoşgörülü olmak, ikili ilişkilerde sağlıklı iletişimin temel taşlarından. Savaşın, şiddetin ve kaosun giderek tırmandığı günümüzde hoşgörü, tüm bireylere kazandırılması gereken, eğitimin temel taşlarından olan değerlerden birisidir.

Toplumsal bir değer olarak duyarlılık. Türk Dil kurumu duyarlı olmayı “Dış etkenlere karşı duyarlılığı olan, duygun, hassas” olarak tanımlamakta, psikoloji sözlüğünde ise, “fark etme ve ayırt etme yetisi. Bir hücre, doku ya da canlının iç ya da dış ortamdaki değişiklikleri fark etme yetisi” olarak tanımlanmaktadır (Karakaş, 2018). Duyarlılık bireyin çevresinin ve çevre ile olan ilişkilerinin farkında olma düzeyidir. Bu nedenle gerek bireysel gerekse toplumsal sorunların çözümü, kişinin duyarlılığı ile doğrudan bağlantılıdır. Kişi duyarlılığı ölçüsünde çevresinde olup bitenlerin farkına varmakta, yanlış olan şeylerden rahatsızlık olup, değiştirme isteği duymaktadır. Toplumsal sorunların giderilmesi, ilk olarak o toplum içerisinde yaşayan bireylerin sorunlara yönelik bir farkındalıklarının olması,

sorunların çözümü için bir şeyler yapılabileceğine inançlarının olması ve bu yönde davranabilmelerini gerektirir (Öcal, Demirkaya, Altınok, 2013 s.68).

Duyarlılık yaşadığı çevreyi, toplumu, dünyayı önemsemek, başka insanlar ya da canlılara faydalı olmak istemek ve kişinin çevresinde gördüğü olumsuzluklara karşı hassasiyetidir. İnsanı harekete geçiren, zor durumda olana yardım etme isteğinin altında yatan öncü niteliklerdir. Duyarlılık aynı zamanda güçlü bir vicdan gerektirir. Günümüzün artan bireyselliği ve duyarsızlığı içerisinde, daha iyi bir dünya ve toplum ideali için olması gereken en önemli değerlerden birisidir.

Bölüm IV: Yöntem

Bu çalışma nitel araştırma yöntemini esas alan, genel tarama modelinde yapılandırılmıştır. Tarama modelleri, geçmişte olmuş olan veya şu andaki bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlamakta olan bir araştırma modelidir. Araştırma konusu olan durum, olay, nesne ya da kişi kendi şartları içerisinde var olduğu biçimiyle tanımlanarak anlaşılmaya çalışılır (Karaşar, 2000 akt: Özsoy, 2014 s.36). Onları herhangi bir şekilde değiştirmeye ya da etkilemeye çaba gösterilmez.

Nitel araştırmalarda belli bir konu üzerine araştırma yapılırken, “ne kadar” ya da “ne kadar iyi” olduğunun öğrenilmesinden çok daha geniş bir bakış açısı elde edilmeye çalışılır. Nitel araştırmalar psikolojik ölçümler ya da sosyal olaylara ilişkin daha derinlemesine bilgi sağlar. Nitel araştırmalar, geleneksel araştırma yöntemleri ile ifade edilmesi zor sorulara yanıt bulmak için daha etkili bir araştırma yöntemidir (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz, Demirel, 2016 s.244).

Nitel araştırma, “görüşme, gözlem ve doküman analizi gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanıldığı, olayların ve algıların doğal ortamında gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konulmasına yönelik nitel bir sürecin işlendiği araştırma” şeklinde tanımlanabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2016).

Nitel araştırma; toplumsal ilişkileri, ilişkilerden doğan herhangi bir ögeyi, bu ilişkilerden doğan sosyal olguları, süreçleri, sorunları inceleyen ve bunlara ilişkin verilerin toplandığı bir yöntemdir. Nitel araştırma, genelleme kaygısı taşımayan bir yöntem biçimidir. Nitel araştırma, esnek bir çalışma alanı sunar ve konuya bir çalışma boyunca yavaş yavaş odaklamayı teşvik eder (Kümbetoğlu, 2008).

Veri toplama sürecinde ise nitel verinin toplanmasında araştırmacının rolünün ne olduğu farklı yaklaşımlarla farklılaşan bir nitelik taşır. Nicel araştırmada araştırmacı tarafsız bir şekilde bilgiyi toplayan, bilgi kaynağına mesafeli bir duruşu olan, objektif bir rolde olan

kişi iken, nitel araştırmacı, bilgi edinilmesi sürecinde, karşılıklı bir etkileşim ile süreci paylaşan, bilgiyi oluşturan ve yorumlayan kişidir. Çünkü nitel veri, nicel veri şeklinde derlenemeyen bilgidir. Kısacası nitel veri, bireyler, olgular ve süreçler hakkında, deneyimlerin, davranışların, değer ve isteklerin tanımlandığı, inanç ve kanaatlerin ayrıntılı bir şekilde aktarılabildiğı bir veridir (Kümbetoğlu, 2008 s.43).

Araştırmada Çanakkale’de bulunan çocuk evlerinde kalmakta olan çocukların, değerleri nasıl algıladıkları, ne ölçüde benimsedikleri, değerlerin onlar için ne ifade ettiğini kendi kelimeleri ile istedikleri gibi ifade etmelerine olanak tanımak ve bu konudaki düşüncelerini derinlemesine anlamak amacıyla nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır.

Evren ve Örneklem

Nitel araştırmalarda, araştırmanın evrenini ve örneklemini belirlenirken nicel araştırma yöntemlerine göre daha farklı bir yöntem kullanılır. Bunun nedeni nitel araştırmaların özellikleri gereğince daha az sayıda olgu üzerinde çalışma gerektirmesidir. Araştırma kaynaklarının sınırlı olması, veri toplama ve analiz yöntemlerinin zor olmasından dolayı nitel araştırmalar fazla sayıda kişi ile yürütülmez. Nitel araştırmalarda kimi zaman tek bir kişi bile araştırmanın evrenini oluşturabilir (Yazıcı, 2013).

Araştırmanın evreni, “Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına” bağlı “Çanakkale Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü” bünyesinde faaliyet gösteren “Çocuk Evleri Koordinasyon Merkezi Müdürlüğü”ne bağlı hizmet veren çocuk evleridir.

Görüşülenler belirlenirken amaçlı örnekleme tekniği uygulanmıştır. Amaçlı örneklemede; araştırmacı temsil edici bir örneklemden çok, veri derleyebileceğı örneklerle çalışır. Örneklem belirlenirken, araştırma probleminin temel önemdeki öğeleri hakkında fikir sahibi olan, deneyimleri olan, yaşantılarından bu öğeler hakkında bilgi oluşturabileceğı kişileri örneklemine dâhil etmek amacındadır (Kümbetoğlu, 2008).

Dolayısıyla kendini iyi ifade edebilen, kendisini ve duygularını paylaşmaya açık, bilişsel ve ruhsal gelişimi yaşı ile uyumlu çocuklar ile çalışılmıştır.

Veri Toplama Aracı

Veriler, çocuklarla yapılan derinlemesine görüşme tekniği de denilen yarı yapılandırılmış görüşmeler aracılığı ile toplanmış ve betimsel/tanımlayıcı analiz tekniği ile yorumlanmıştır. Ayrıca yapılan görüşmeler sonucunda daha sağlıklı bir sonuca varabilmek için, katılımcılara mevcut soruların yanı sıra konuyu daha iyi açıklayacak, soruyu daha iyi anlamalarına yönelik sorular sorulmuştur. Böylece katılımcıların kendisini daha iyi anlatması ve görüşlerini daha rahat ifade etmesi sağlanarak, konu ile ilgili daha fazla bilgi alınması sağlanmıştır.

Derinlemesine görüşme tekniğinde araştırmacı daha çok açık uçlu soruların sorulduğu ve bu sorulara ayrıntılı yanıtların alındığı bir sistem içerisinde çalışır. Bu şekilde katılımcılar ile yüz yüze görüşmeler yaparak bilgi edinir. Bu yöntem sayesinde katılımcılar kendisini birebir ifade ederken, çalışmacı ise katılımcıların anlam dünyasını derinlemesine anlama fırsatı edinir (Tekin, 2006).

Görüşme sürecinde, katılımcılara yönlendirilecek soruları içeren bir form düzenlenmiş, bu sayede görüşmelerin değerlendirme soruları üzerinden giderek, dağılmasına engel olunması amaçlanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşmelerde ortaya çıkarılması planlanan veriler için oluşturulan, soru veya başlıkların listesini içeren bu form, temel olarak bir grup insandan, aynı soruları sorarak, belirli bir sistematik içerisinde bilgi toplanabilmesini mümkün kılar. Bu form sayesinde görüşme sırasında unutulması mümkün olabilecek sorular hatırlanmış olur. Görüşme formu, görüşme boyunca araştırmacının başvuracağı bir kontrol aracıdır (Kümbetoğlu, 2008 s.75).

Betimsel analiz tekniği ile, elde edilmiş olan veriler, önceden belirlenmiş temalara göre değerlendirilip, özetlenerek buna göre yorumlanır. Veriler araştırma sorularının ortaya

koyduğu temalara göre ya da görüşme ve gözlem süreçlerinde kullanılan sorular dikkate alınarak da sunulabilir. Betimsel analiz yönteminde, görüşülmüş olan ya da gözlenen kişilerin görüş ve düşüncelerini çarpıcı bir biçimde yansıtmak amacı ile doğrudan alıntılara yer verilebilir. Bu türde analizlerde amaç verilerin düzenlenmiş ve yorumlanmış bir şekilde okuyucuya sunulmasıdır (Yıldırım, Şimşek 2016). Araştırmada betimsel analizi yapılacak verilerin toplanma aşamaları şu yolla yapılmıştır: Öncelikli olarak yapılan görüşmeler katılımcıların da bilgisi ve izni ile ses kayıt cihazına kaydedilmiş, daha sonra bu görüşmeler yazılı metine dönüştürülmüştür. Bu çözümlemeden sonra, veriler kategorize edilmiş ve özet niteliğinde kodlar çıkarılmıştır.

Strauss ve Corbin'e göre veri analiz süreci, kodlama şeklinde tanımlanmaktadır. Araştırmacı, bu kodlama sürecine, elde edilmiş olan verilerin kavramsallaştırılmasıyla başlamaktadır. Kavramsallaştırma, bir cümle veya bir paragraftan yola çıkılarak, düşünce ya da olguyu isimlendirme süreci şeklinde tanımlanabilir. Bu süreç içerisinde araştırmacı "bu nedir, neyi temsil eder" gibi sorular sorarak, yapılan araştırma ile ilgili konuyu ve bu konuyu oluşturan olay ve olguları anlamaya çalışır. Verilmiş olan yanıtlara dayalı olarak da olay ve olgular karşılaştırılır ve benzer nitelikte bulunan olgular aynı isimler altında toplanarak kavramsallaştırılır. Bu sürecin sonucunda oldukça fazla olan kavramlardan, birbirleri ile ilişkili olanlar gruplandırılarak temalar elde edilir (Özdemir, 2010)

Betimsel analiz sürecinin sonunda, verilerin çözümlenmesi ile organize edilmiş olan yani sınıflanan ve ayrıştırılan veriler araştırmacı tarafından yorumlanır. Bu süreç analizin son aşamasıdır. Bu süreç metni parçalara ayırdıktan sonra, örüntülerin tamamlanmasını, eğilimlerin belirlenerek, araştırmaya ilişkin çeşitli boyutların ortaya konmasını kapsamaktadır. Verilerin yorumlanması süreci, niteliksel veri içerisindeki anlatılanların ayrıntılarında gizlenmiş olan anlamın gün yüzüne çıkarılmasıdır (Kümbetoğlu, 2008 s.155).

Bölüm V: Bulgular

Araştırma Süreci

Araştırma için gerekli izinler alındıktan sonra, araştırmanın yapılacağı Çanakkale Çocuk Evleri Koordinasyon Merkezi Müdürlüğü'ne bağlı çocuk evlerinde kalan 13-18 yaş arası, kendini ifade etmeye açık, bilişsel ve ruhsal gelişimi yaşı ile uyumlu çocuklardan seçilen 11 çocuk ile, kendilerini rahat hissetmeleri için, yaşadıkları çocuk evlerine giderek görüşmeler yapılmıştır. Görüşmelerin günlerini belirlemek için ev sorumluları ile görüşülmüş, çocukların uygun oldukları zamanlar göz önünde bulundurularak görüşme günleri belirlenmiştir. Görüşmeler çocukların kendi odalarında ve yalnız olarak gerçekleştirilmiş, çalışmanın içeriği ve amacı çocuklara açıklanmış, ses kaydı için izin alınmış, ses kayıtlarının çözümlenmelerin ardından silineceği ve başka hiçbir yerde kullanılmayacağı ifade edilmiştir. Eğer isterlerse bu çalışmaya ilişkin sorulara cevap verecekleri hatırlatılmış ve her birinin katılımının gönüllü olması amaçlanmıştır. Araştırmacının çocuk evlerinde çalışan bir personel olması, araştırmanın sınırlılıkları içerisinde de yer alabilecekken, çocukların tanıdıkları birisi ile daha rahat konuştukları, kendilerini içten bir şekilde ifade ettikleri, duymak istediklerimizi söylemeye çalışmak gibi bir çaba içerisine girmedikleri gözlemlenmiştir. Bu durum Rubin ve Rubin'in "insanlar genellikle araştırmacıyı tanıyorlarsa, konuşmak için daha istekli olurlar" (Rubin ve Rubin, 2005, akt:Karabekir, 2016:144) savını destekler niteliktedir.

Çocuklara toplumsal değerler ile ilgili hazırlanmış olan standartlaştırılmış açık uçlu görüşme formunda bulunan sorular yöneltilmiş, görüşmeler sırasında çocukların kendilerini ifade etmekte zorlandıkları anlarda herhangi bir yönlendirme içermeyecek şekilde konuyu daha iyi açıklayacak ve kendilerini daha iyi ifade etmelerini sağlayacak sorular sorulmuş ve görüşmenin sohbet havasında geçmesi, çocukların kendilerini sınavda gibi hissetmemesi amaçlanmıştır.

Araştırmaya Katılan Çocukların Demografik Özellikleri

Aşağıdaki tabloda araştırmaya katılan çocukların, yaş, cinsiyet ve eğitim özellikleri özetlenmektedir.

Tablo 1

Araştırmaya Katılan Çocukların Demografik Özellikleri

Çocuklar	Yaş	Cinsiyet	Eğitim
K 1	18	Erkek	Lise
K 2	15	Erkek	Ortaöğretim
K 3	16	Kız	Lise
K 4	18	Erkek	Lise
K 5	17	Kız	Lise
K 6	16	Erkek	Lise
K 7	16	Erkek	Lise
K 8	18	Erkek	Lise
K 9	14	Erkek	Ortaöğretim
K 10	14	Erkek	Ortaöğretim
K 11	18	Kız	Lise

Verilerin Analizi

Nitel veri analizi, görüşme, gözlem gibi veri toplama teknikleri yoluyla elde edilmiş olan verilerin düzenlendiği, kategorilere ayrıldığı, temaların oluşturulduğu ve bu sürecin rapora aktarıldığı bir süreçtir. Nitel veri analizinde amaç, sosyal gerçekliğin içerisinde bekleyen bilginin gün yüzüne çıkarılmasıdır (Özdemir, 2010 s.323).

Kümbetoğlu niteliksel veri analizinin veri araştırma süreci ile birlikte örülen bir süreç olduğunu vurgulamaktadır (Kümbetoğlu, 2008). Çocuklar ile yapılan görüşmelerde, sorulara verdikleri cevaplarda ortak bir takım temalar, görüşmeler sırasında dahi fark edilmiş, çözümlenmeler sırasında bu temalar daha da belirginleşmiştir.

Verilerin analizinde betimsel analiz tekniğinin yanı sıra tematik analiz yöntemi kullanılarak, başlıca temalar tespit edilmiş ve verilerin analizi bu temalar üzerinden

yapılmıştır. Tema analizinde; çözümlenmeleri yapılan bireysel veya odak grup görüşmeleri, doküman ve gözlem notları, üst temalar altında, kategori ve alt temalara ayrılarak analiz edilir. Görüşme çözümlenmeleri, dokümanlarda ve gözlem notlarında araştırılan olgu ile ilgili geçen söz konusu tema, kategori ve alt temalar belirlenir. Bu analize dayalı istenirse bir tablo oluşturularak hangi katılımcı hangi üst tema, kategori ve alt tema altında görüş bildirmiş veya doküman ve gözlem notları hangi üst tema, kategori ve alt tema altında toplanmış tematik olarak verilebilir (Günbayı, 2019).

Temaların tespitinde önce ses kayıtları birebir olarak çözümlenmiş, çözümlenen metin üzerinden tekrar tekrar geçilerek, vurgulanan temalar ana başlıklar olarak seçilmiş ve Microsoft Word programına ayrıntılı bir tablo olarak dökümü yapılmıştır. Ortaya çıkan tablo üzerinden çalışıldığında, temaların içerisindeki kodlar daha belirgin olarak ortaya çıkmış ve her bir soru üzerinden verilen cevaplardaki kodlara ulaşılmıştır.

Nitel araştırmalarda elde edilen bilgiler temsil kaygısı taşımamakta, ait olduğu sosyal dünyanın özelliklerinin derinlemesine incelendiği bir araştırma yöntemidir. Bireylerin, düşüncelerin, hislerin, değerlerin, kanaatlerin ayrıntılı bir şekilde aktarılabilirdiği veriler nitel verilerdir (Kümbetoğlu, 2008). Bu doğrultuda, bu araştırmada Çanakkale İlinde bulunan çocuk evlerinde kalmakta olan çocukların değer algıları, değerleri nasıl değerlendirdikleri, nasıl kavramsallaştırdıkları ve bu değerlere ilişkin inanç ve görüşleri derinlemesine analiz edilmeye çalışılmıştır.

Ayrıca çalışmanın araştırmacısı, aynı zamanda çocuk evlerinde görev yapmakta olan bir personel olarak, cevapların yorumlanmasında, bu alana, özellikle de işleyişe ilişkin tecrübelerime dayanan katkılar sağlanmıştır.

Bulguların Yorumlanması

Dürüstlük kavramına ilişkin bulgular. Görüşmelere katılan öğrencilerin büyük bir çoğunluğu dürüstlük kavramına ilişkin, “doğru ve güvenilir olmak”, “net olmak” ve “yalan söylememek” gibi cevaplar verirken, dürüstlüğün kazanımlarına büyük oranda “iyi ve güvenilir bir çevre kazandırması” yanıtını vermişlerdir. Bu doğrultuda verilen bazı yanıtlar şöyledir:

“Çevren olur, arkadaşların fazla olur, güvenilir, sevilen bir insan olursun.” (K6)

“Çevrende dürüst insanlar olur, iyi bir çevresi olur.”(K3)

“Aile kazandırır, arkadaşlar ile de aile gibi olunabilir.”(K4)

Çocukların cevaplarındaki “çevre” vurgusu çarpıcıdır, çünkü her birey bir sosyal gruba ait olma ve bir toplum içerisinde var olma ihtiyacı içerisinde. Toplumsal aidiyet, sosyalleşme yolu ile bireyin toplumun bir parçası olma sürecidir denebilir. Sosyalleşme, bireyin doğumu ile başlayıp, bir yandan kişinin kendi bireysel kimliğini kazanırken, diğer taraftan onu toplumun bir parçası yapan ve aynı zamanda toplumun bir ferdi olma bilincinin kazanıldığı bir süreçtir. Böylece birey toplum içerisinde yaşamının ve bir fert olmanın temel gereklerini kazanırken, toplum da kendi kültürel mirasını aktararak varlığını devam ettirecektir (Dönmezer, 1994 akt:Temiz, 2019 s.28). Birey sosyalleşme yolu ile toplumun bir parçası olacak, kendisini bir topluma, gruba ya da “çevreye” ait hissedecektir. Sosyalleşme sürecinde en etkili kurum aile kurumudur. Aile çocuğa karşı bakım sorumluluğunu yerine getirirken, çocuğu aynı zamanda geleceğe ve toplum içerisinde yaşamaya hazırlar ve bilerek ya da bilmeyerek kültürel değerleri çocuğa aktarır. Böylece sağlıklı bir aile ortamında büyümüş olan çocuklar, gerekli toplumsal kültürü edinmiş olarak, toplumda kendilerine uygun bir yer edinebilir (Şentürk, 2009 akt:Temiz, 2019 s.29). Ancak aile ortamında büyüme şansından yoksun yatılı kurumlarda büyümüş olan çocuklar, sabit bir bakım verenin olmadığı,

yaşları farklı bir çok çocuğun olduğu ortamlarda büyürken sağlıklı bir sosyalleşme sürecinden geçememekte bu da hem toplumsal kültürün kazanılmasında, hem de toplumsal aidiyetin oluşmasında zayıf kalmalarına neden olmaktadır. Dürüstlüğün kazanımlarını cevaplarken vermiş oldukları cevaplardaki “çevre” vurgusu bu toplumsal aidiyetin eksikliğini ve buna duyulan özlem ve gereksinimi gösterir niteliktedir.

Diğer bir öne çıkan kavram, dürüstlüğün kazanımlarına verilen cevaplardaki “başarı” ve “güven” vurgusudur.

“Dürüstlük deyince aklıma güven geliyor, dürüst davranınca bir insana güvenirsin. Güven de çok önemlidir. Dürüstlük ve güven zincir gibi birbirine bağlı şeylerdir.” (K4)

“Dürüst insan hayatta başarılı olur, herkes tarafından güvenilir çünkü.” (K2)

Dürüstlüğü başarıyı getiren bir değer olarak değerlendirip, başarı kavramının çevre ile ilişkilendirilmesi, yine bir toplum ya da çevre içinde var olarak kazanılan ya da bir toplumun parçası olarak anlamlı olacak başarı düşüncesi, çocukların toplumsal aidiyet ihtiyacına bir gösterge olarak yorumlanabilir.

“Dürüst olan kişi hayatta başarılı olur, çıkarısız ilişkiler kurar, kendisi dürüst olduğu için çevresinde de iyi ve dürüst insanlar olur.”(K5)

Başarının toplumda kabul görmek, toplumun bir parçası olmak olarak değerlendirilmiş olması başarı ve çevre ilişkisi kurduklarını göstermektedir. Güvenilir insan olmaya yapılan vurgu da yine toplumda kabul gören, çevresi ile ve içinde yaşadığı toplumla bütünleşmiş bir birey olma isteğini gösterir niteliktedir. Kişinin bir “çevresi” olması, o çevrede kabul görmesi, güvenilir insan olmasına bağlıdır. Bu gerçek çocukların vermiş olduğu cevaplarda belirgin bir şekilde ortaya çıkmıştır. Güvenilen insan olma ve aynı zamanda çevresinde güveneceği kişiler olması, kısacası sağlıklı bir “sosyal çevre” çocuklar için önemli ve değerli bulunmuş, verdikleri cevabı bu temele oturttukları görülmüştür. Şahin (2019) tarafından çocuk evlerinde

değer aktarımı üzerine yapılmış olan çalışmada çocuk evlerinde öne çıkan değerler arasında ilk sırada dürüstlük daha sonra saygı geldiği görülmüştür. Bu çalışma Ankara ilinde bulunan çocuk evlerinde yürütülmüş, sonuçlarına bakıldığında yaptığımız araştırmanın bulgularını destekler nitelikte olduğu, çocuk evlerinde kalmakta olan çocukların dürüstlük değerini önemsedikleri ve bu değere yönelik benimseyici bir tutum içerisinde oldukları değerlendirilmiştir.

Vatanseverlik kavramına ilişkin bulgular. Görüşmeye katılan çocukların vatanseverlik değerine ilişkin görüşlerinde “Atatürk sevgisi”, “atalara saygı”, “vatan için her şeyi yapabilme, fedakarlık” kavramları ön plana çıkmıştır. Çocuklar cevap verirken, vatansever duygular ile soruları cevaplamışlar, ülkemize ve tarihimize bağlılıkları dikkat çekmiştir.

“Atatürk’ün yolundan gitmek, onun düşüncelerine uygun davranmak.”(K3)

“Vatansever insan mesela çevreye zarar vermez, Atatürk’ün yolundan gider, okuluna düzgün bir şekilde gider, çalışkan olur.”(K5)

Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk’ün çocukların anlam ve değer dünyalarında önemli bir yeri olduğu, Atatürk sevgisini vatanseverlikle ilişkilendirdikleri görülmüştür.

“Bayrağımızı, Atatürk’ümüzü sevmektir yani. Topraklarımızı sevmek.”(K11)

Vatan sevgisi ile Atatürk sevgisini paralel olarak görmüşler, aynı zamanda Atatürk’ün izinden gitmeyi de vatanseverlik ile birlikte değerlendirmişlerdir.

Vatanseverlik değeri üzerine verilen cevaplarda önemli kavramlardan birisi de “fedakarlık” olmuştur.

“Vatanı uğruna her şeyi verebilen kişi.”(K10)

“Vatan için her şeyi, elinden geleni yapmaktır. Mesela bir savaş olsa, zorunlu olarak değil, savaşa gönüllü gitmektir.”(K6)

Yakın tarihimizde kurtuluş mücadelesi veren ve galip gelen bir ulus olarak, kurtuluş mücadelesinin yaşandığı en önemli noktalardan birisi olan ve çok önemli bir zaferin kazanıldığı Çanakkale ilinde, savaşın yoğun olarak yaşandığı Gelibolu yarımadası ve şehitliklere her yıl mutlaka ziyaretleri sağlanan çocukların bu konuda bilinçli bir tutum içinde olduğu görülmüştür. Küpeli (2019), tarafından lise öğrencileri üzerinde yapılan araştırmada, ülkemizin tarihi ve doğal kültürel miraslarına yönelik gezilerin, öğrencilerin vatanseverlik düzeyine olumlu katkılarda bulunduğu, bu gezi ve gözlemler sonucunda maddi ve manevi değerleri sahiplenme, sorumluluk bilinci düzeyinin arttığı değerlendirilmiştir. Çocuk evlerinde kalmakta olan çocuklara, koordinasyon müdürlüğünce her yıl hem Çanakkale Şehitlikleri, hem de ülkemizin diğer tarihi ve doğal kültürel miraslarının olduğu illere yönelik geziler düzenlenmekte, çocukların yaşadıkları ülkenin tarihi ve doğal güzelliklerini öğrenmesi, sahiplenmesi amaçlanmaktadır. Bu da, bu etkinliklerin çocukların vatanseverlik düzeyine olumlu katkı yapmış olduğu şeklinde değerlendirilmiştir.

Vatanseverlik değerine yönelik verilmiş olan çarpıcı cevaplardan birisi, şu şekilde olmuştur;

“Vatanı için kendi canını ortaya koyabilmesi.”(K9)

Vatanseverlik, vatani için gerektiğinde fedakarlık yapabilmek, dahası canını ortaya koyabilmek olarak cevaplanmış ve atalara saygı vurgusu yapılmıştır. Bundan dolayı bu cevaplar yakın tarihinde kurtuluş mücadelesi vermiş bir halkın torunları olarak, bu konuda yoğun bir vatanseverlik tutumu içerisinde oldukları şeklinde değerlendirilmiştir.

Vatanseverlik kavramını konuşurken ortaya çıkan çok önemli yanıtlardan birisi de “işini iyi yapmak” cevabıdır.

“Bi kere işimizi doğru dürüst yapmak, kavga etmemek, kimseye hakaret etmemek, en önemlisi de bölünmemek, vatanın bütünlüğünü korumak gibi şeyler. Ülkemizi daha ileri götürebilmek için.”(K2)

“Vatanı sevmek, çalışacaksın, elinden geleni yapacaksın. Ne iş yapıyorsan onda zirve olacaksın sonra da ülkeneye yardım edeceksin, çalışacaksın.”(K8)

“Herkesin işini iyi yapması vatanseverliktir bence. Hatta bir söz vardı ‘vatanı en çok seven ona en faydalı olandır’ diye.”(K7)

“Örnek davranışlar yapmalıyız. Kötü yapan insanları uyarmalıyız. Yanlış yapan insanları uyarmalıyız hak vermemeliyiz.” (K11)

“Vatan için her şeyi yapmak ama doğru olan her şeyi yapmaktır. Görüntü olarak değil gerçekten yapmak gereklidir. İlle eline silah alıp savaşmak anlamına gelmez. Doğru olan şeyleri yapmak gerekir.”(K4)

Vatanseverlik yanıtlarına bakıldığında çocukların sadece vatansever duygularla ve kahramanlık sözleri ile değil aynı zamanda ülkeye faydalı olmak düşüncesi temelinde de cevaplar verdikleri görülmüştür. Bu durum çocukların vatanseverliği tek boyutlu bir kavram olarak ele almadığı, çok yönlü olarak düşünerek cevapladıkları, bu da vatanseverliği bir değer olarak, doğru bir şekilde benimseyip kavramsallaştırdıkları şeklinde değerlendirilmiştir. Atatürk’ ün “vatanını en çok seven işini en iyi yapandır.” sözüne uygun olarak, vatan sevgisini en iyi gösterme biçimlerinden birisinin işini iyi yapmak olduğunu ifade etmiş olmaları bu konudaki bakış açılarını göstermesi yönünden önemlidir. Bu konuda verilen cevaplarda “okulu temiz tutmalıyız”, “doğayı korumalıyız” gibi cevaplar da yine işini iyi yapma, yani iyi bir öğrenci, iyi bir vatandaş olma temelinde yorumladıkları görülmüştür. Bu da çocukların vatanseverlik kavramını bütüncül bir şekilde ele aldıkları ve yorumladıkları şeklinde değerlendirilebilir.

Vatanseverlik ile ilgili verilmiş dikkat çekici bazı yanıtlar ise şöyledir;

“Çalışmak gerekir, yerli mallarından almak, yerli üretimi desteklemek gerekir. Ben bir markete gittiğimde bir çok ürünün üzerinde yerli malı damgası görüyorum. Ama bir çoğunu araştırınca da sahiplerinin yabancı olduğunu görüyorum. Gerçekten yerli malı olan ürünleri almak lazım. Çevremdekileri de bu konuda uyarıyorum, yerli malı ürünleri almalarını söylüyorum.”(K4)

“Ama vatanseverlik ile milliyetçiliği karıştırmamak lazım. Suriyeliler gitsin demek mesela vatanseverlik değil.”(K8)

Vatanseverliğin bir değer olarak güçlü bir biçimde benimsenmesinin nedeni, vatan kavramının çocukların toplumsal aidiyet ihtiyacını karşılayan, kendilerini ait ve bir parçası olarak gördükleri bir yapı olması şeklinde yorumlanabilir. Çünkü çocukların cevaplarında vatanseverlik, “fedakarlık”, “korumak”, “sevmek” gibi kavramlar ile tanımlanmıştır. Bu anlamda vatan kavramı onlar için değerli ve önemli bir yapı, belki de ait olmak istedikleri “ev” olgusuna karşılık gelen bir değerdir. Dolayısıyla da anlam ve duygu dünyalarında önemli bir kavram olması, bu değerın güçlü bir şekilde benimsenmesinin nedeni olarak değerlendirilebilir. Alfred Marshall bir topluluğa tam üyelik bir başka deyişle “vatandaşlık” kavramıyla ilişkili olarak temel bir insan eşitliği olduğunu, toplumdaki çeşitli eşitsizliklerin, yurttaşlığa dayalı bir eşitlik olduğunda kabul edilebilir olduğunu söyler (Buğra, Keyder, 2005). Bu doğrultuda çocukların hayatlarındaki dezavantajlı durum, eşit bir yurttaşlık durumu ile dengelenebilecek, toplumun “normal”, “sıradan” bir ferdi olabileceklerdir. Dolayısıyla, çocukların güçlü vatanseverlik duygusu, devletin eşit bir yurttaş, toplumun bir parçası olduğunu hissetme ihtiyaçlarının bir sonucu olarak değerlendirilebilir.

Yardımseverlik kavramına ilişkin bulgular. Çocuklar yardımseverlik değerine “iyilik”, “zor durumda olanın yanında olma”, “zor durumda olanı fark etme” temelinde ve bu kavramlar çerçevesinde cevaplar vermişlerdir.

“Yardımsever insanlar iyi niyetli oluyor, iyi niyetli insanlardır yani. Mesela kötü durumda olanın yanında olurlar.”(K1)

“Birinin zor durumda olduğunu fark etmek ve onun için elinden geleni yapmak demektir.”(K4)

“Zor durumda olan bir kişiye maddi manevi anlamda yardımcı olur, destek olur.”(K7)

“Çevresindeki insanlar için elinden geleni yapmak, zor durumda olanlara yardım etmek yardımseverliktir.” (K5)

Yatılı kuruluşlarda büyüyen çocuklarda, toplumdaki dezavantajlı gruplardan kişileri “kendilerinden” görme eğilimi vardır. Bu anlamda “zor durumda” diye tabir ettikleri kişileri benzer kaderi paylaştıkları kişiler olarak görmeleri, verdikleri cevaplardaki zor durumdaki kişi vurgusu, yardımseverliği bundan dolayı bu nokta üzerinden tanımlamış oldukları şeklinde yorumlanabilir.

Diğer taraftan çocuk evlerinin diğer koğuş tipi yatılı hizmet kuruluşlarından farklı olarak, toplum ile iç içe olan apartman daireleri olması, komşuluk ilişkilerinin ve diğer toplumsal ilişkilerin içerisinde olmaları ve bunlara şahit olmaları çocukların yardımseverlik anlayışlarını geliştirmiş, toplumsal ve kişilerarası ilişkiler üzerine kurulu bir değer olan yardımseverlik üzerine daha olumlu bir değer sistemi oluşturdukları şeklinde değerlendirilmiştir. Ayrıca yine yardımseverlik değeri üzerine verilen cevaplarda yoğunlaşılan bir kavram olan “zor durumda olanı fark etme” çocuklar tarafından sadece yardım davranışının değil, aynı zamanda “fark edebilmenin” de değerli bulunduğunu göstermesi açısından önemlidir.

Çocukların yardımseverlik değerine ilişkin cevaplarında dikkat çeken bir vurgu da yardımsever insanların “sevilen, iyi niyetli, samimi ve güvenilir” insanlar olduğu, yardımseverlik karakterinin karşısındaki insanda da benzer bir duygu oluşturarak ilişkileri geliştirdiği yönünde olmasıdır.

“Bence her yerde onlara ihtiyaç var, çok iyi insanlar yani.” (K8)

“Güvenilir, dürüst, iyi insan olduğu, merhametli insan olduğu için sevilir.” (K11)

“Bir insan size ne kadar yardım ederse ona o kadar yakın olursunuz, o size bir adım atmış olur, sizde ona bir adım atarsınız, böylece insanlar arasında bağlılık gelişir.” (K6)

Çocukların verdikleri yardımseverlik yanıtlarında, yardımseverliği tek boyutlu olarak yardım etme noktasından değil, aynı zamanda, yardımseverliğin kişilik üzerine olan etkilerinden, toplumsal ilişkileri geliştirme açısından da ele alınmış olması önemlidir. Çocukların büyümüş oldukları yatılı kuruluşlarda, kalabalık ve yoğun bir sosyal ilişkiler ağı olduğundan, çocukların değerlendirmelerinin temellerinde sosyal ilişkiler olduğu, değerlerin sadece bireysel fayda üzerinden değil, toplumsal ilişkilere katkısı açısından da değerlendirildiği görülmektedir. Çünkü çocuklar farklı bir sosyalleşme ortamında büyümüş olsalar da, büyüdükleri kuruluş ortamları, yoğun sosyal ilişkilerin yaşandığı ortamlardır. Hem farklı yaşlardan bir çok çocuk hem de birden çok görevli personel ile iç içe büyüyen çocukların bir çok değeri yorumlarken, sosyal ilişkiler temelinde yorumlamasının temelinde bu durumun yattığı şeklinde değerlendirilmiştir.

Bu değere ilişkin dikkat çeken bir başka cevap şöyledir;

“Yardımsaver insanların sevilmemesi gerekli bence çünkü bunu çoğu kişi gösteriş olarak yapıyor. Halbuki yardım gizli olarak yapılması gereken bir şeydir bana göre. Ama insanlar toplumda kabul görmek için gösteriş olarak yapıyorlar.” (K4)

Çocukların büyüdüleri yatılı sosyal hizmet kuruluşları, bir çok hayırsever vatandaşın ziyaret ettiği, çeşitli hediyeler ve bağışlar yaptığı kuruluşlardır. Ancak çocuklar, özellikle ilk çocukluk dönemlerinden sonra, yapılan bu tip etkinliklerden, özellikle daha göz önünde olanlardan rahatsızlık duymaya başlamaktadır. Bu nedenle, verilen cevaptaki “gösteriş” vurgusu çarpıcıdır. Çocukların güzel bir değeri bile, amacına ulaşmadan yapıldığında nasıl değerlendirdiklerini göstermesi açısından önemlidir. Bu kuruluşlara yapılan yardımların çok dikkatli bir şekilde, çocukları rencide etmeyecek, mümkünse bağışçı ve çocukları karşı karşıya getirmeden yapılması, çocukların yardıma muhtaçlık duygusundan çıkabilmeleri, sağlıklı bir duygusal gelişim gösterebilmeleri açısından önem arz etmektedir.

Merhamet kavramına ilişkin bulgular. Alman filozof ve yazar “şefkat ve merhametin filozofu”, Schopenhauer, insan sevgisi ve diğer benzer erdemlerin temelinde merhametin olduğunu savunur. Merhametin özündeki gücün hem insanlara kötülük yapılmasına engel olduğu hem de yardım etmek için harekete geçiren güç olduğunu söyler. Merhamete büyük bir önem atfeden Schopenhauer, felsefesini bu kavram üzerine şekillendirmiştir (Akın, 2018 s.129).

Merhamet değerine ilişkin verilen yanıtlarda çok dikkat çekici bir sonuç ortaya çıkmıştır. Çocuklar merhamet kavramını, “acıma” temelinde ele almış, merhameti “acımak” olarak değerlendiren çocuklar kötü olarak nitelerken, “acımaktan farklı bir şey” olarak niteleyen çocuklar iyi bir kavram olduğu yönünde değerlendirmişlerdir.

“Merhamet acımadır bana göre, ama acımak iyi bir şey değildir.” (K4)

“Merhamet kesinlikle acımak değildir. Vicdan ile ilgili bir şeydir bence. Birine ona acıdığı için değil içinden geldiği için yardım eder.”(K6)

“Merhamet birine acıyorsunuz mesela bir iyilikte buluyorsunuz. Merhamet acımdan geçiyor. Bana acınmamasını tercih ederim. Önce acıyorlar mesela, sonra bir merhamet hissi geliyor. Merhametli insan iyi davranır, nasıl olduğunu sorar mesela. Affedicidir bide. Affetmek de merhamete girer. Ama bize genellikle acıma şeklinde yaklaşıyorlar.”
(K8)

Merhameti acıma temelinde değerlendiren çocukların, acıma kavramından ayırmadan merhameti iyi bir yönde değerlendirmedikleri görülmektedir. Bunun sebebi insanların, çocukların korunma altında olduklarını öğrendiklerinde kendilerine farklı yaklaşıtlarını düşünmeleri, bunun da kendilerini rahatsız etmesidir. Bu nedenle merhamet değerini yorumlarken, acımanın ötesinde gerçekten içten gelen bir iyilik olarak yorumlayan çocuklar merhameti iyi bir kavram olarak değerlendirmiştir.

“Merhametli insan en ufak bir şeyde bile üzülebilen bir insandır. Merhametli insan her şeye sevgi ile bakar, sokak hayvanlarına. Merhametli insan her şeyi sever yani. Bir de hiçbir zaman çıkarı için yardım etmez, ya da kendi çıkarı için sevmez. Yaratılanı yaratılandan ötürü sever.” (K2)

“Merhamet arkadaşımız düştü ya da başına bir dert geldi onun yanında olmak. Merhametli insan arkadaşlarını incitmez. Arkadaşlarının iyi yanını söyler.”(K9)

“Merhamet o anki vicdanla alakalı bir şeydir yani, vicdanının sesini dinler.”(K11)

Felsefesini merhamet kavramı üzerine şekillendirmiş olan Schopenhauer’in insan sevgisinin kökeninde adaletin değil, merhametin bulunduğunu ve insanlara menfaat duygusu olmadan iyi davranmayı sağlayanın merhamet olduğu düşüncesini savunur. Ona göre ahlaki

erdemlerin ve iyi insan olmanın temelinde merhamet duygusu yatar (Akın, 2018 s.129). Çocukların cevaplarında bu görüşleri destekler nitelikte, merhamet duygusunun samimiyetle ilişkilendirildiği ve samimi ve menfaat duygusundan arınmış bir şekilde ortaya konan davranışların değerli bulunduğu görülmektedir. Çocukların verdikleri cevaplarda acımdan arınmış, gerçek duygularla ortaya konan merhametin onların anlam dünyalarında değerli olduğu duygusu öne çıkmaktadır.

Toplumsal kültürümüzde de önemli bir yeri olan ve yardımlaşmanın, hoşgörünün temelinde yatan değer olan merhamet duygusu, çocukların vermiş olduğu cevaplarda ağırlıkla dile getirdikleri gibi, acıma duygusu ile yapılarak, yöneltilen kişiye kendini daha kötü ve muhtaç hissettirecek biçimde değil, gerçek bir değer ve samimiyet duygusu ile hareket edilerek yapılmasının önemi ortaya çıkmaktadır. Bir davranışı, iyiliği ya da yardımı yaparken sadece “ne” olduğu değil, “nasıl” olduğunun da aynı derece de hatta belki daha önemli olduğu verilmiş olan cevaplarda görülen en önemli sonuçlardan birisi olarak değerlendirilmiştir.

Saygı kavramına ilişkin bulgular. Saygı kavramına ilişkin cevaplara bakıldığında çocukların saygıyı bir davranış biçimi olarak yorumladıkları, bazı cevaplarda “büyüklerle saygı” ön plana çıkarken, bazı cevaplarda ise “herkese saygı” ön plana çıkmaktadır.

“Doğru olan şeyleri yapmak, kötü hareketlerden kaçınmak, büyüklerle konuşurken dikkat etmek gibi şeyler saygılı olmaktır.” (K1)

“Büyükler geldiği zaman ayağa kalkmak, bayramlarda falan ellerini öpmek, konuştukları zaman dinlemek saygı göstergesidir.” (K6)

“Saygı bir kere karşıdakinin her istediğini yapmak değildir. Bir yere gittiğinde kıyafetine dikkat edersen, sözünü kesmezsin dinlersin, yanlış bir şey yaptığı zaman uyarırsın, bu değer verdiğini gösterir. Ama mesela birine saygı duyuyorsun diye onun dediği her şeyi onu üzmemek için yapmamak değildir yani. En azından ben öyle

yapmıyorum. Saygı kötü bir harekette bulunmadan, sınırları aşmadan olabildiğince yardımcı olmaya çalışmak.” (K8)

“Saygı sadece büyüklere karşı değil herkese ve her şeye karşı olmalı. Saygıyı herkes hak eder. Mesela müdür olmuş tamam ama mesela müdür geldiğinde ayağa kalkıyorsanız, başka bir misafir geldiğinde de ayağa kalkmanız lazım. Sadece müdüre karşı değil ona gösterilen saygı diğer insanlara da gösterilmeli.” (K2)

Çocukların verdikleri cevaplarda da görüldüğü gibi saygı öncelikle hareketlerle ortaya konan, bir doğru davranış biçimi olarak değerlendirilmiştir. Çocukların cevaplarında saygıyı bir baskı ya da zorlama unsurunu dahil etmeden yorumlamaları, dış kaynaklı değil, iç kaynaklı saygıyı benimsediklerini göstermektedir. Dışarıdan gelen bir zorlama ya da ceza üzerine ya da bunlardan çekinerek gösterilen saygı dış saygı, içsel değer ve motivasyonlardan kaynaklanan saygı iç saygıdır (Şentürk, 2008 s.219). Çocuklarda oluşturulması gereken, hayata doğru bir şekilde hazırlandıklarını gösteren, içsel saygı tutumu içerisinde olmalarıdır. Şahin (2019) tarafından çocuk evlerinde yapılmış olan değer aktarımına yönelik, çocuklar ve bakım personelleri üzerine yapılmış olan araştırmada çocuk evlerinde en çok önemsenen değerlerde dürüstlükten sonra ikinci sırada saygı değerinin geldiği görülmüştür. Bu da hem çocukların hem bakım personelinin saygı kavramını önemseydiğini, bakım personelinin saygı değerini çocuklara aktarabilmiş olduğunu göstermektedir. Bu sonuç, çocukların araştırmamızda saygıya yönelik cevapları ile uyumlu olarak değerlendirilmiştir.

Saygı kavramının yorumunda öne çıkan, sıkça ifade edilen cevaplardan birisi, saygının toplumsal ilişkiler üzerinde çok önemli bir yeri olmasıdır.

“Saygı şu açıdan önemlidir, medeniyet açısından baktığımızda mesela kültürün bir geleneğidir. Saygı kültürsüzlüğün olmamasıdır, medeniyetin göstergesidir. Saygı bir kişiye küçükten öğretilirse, daha sonra hiç zorluk çekmez. Saygısız insan toplumu hiçbir şekilde ileri taşıyamaz. En başta eğitimden önce saygı verilmesi lazım. Mesela yerlere

çöp atılması bile bir saygısızlıktır. Nasılsa çöpçüler topluyor diye yerlere çöp atıyorlar. Bu saygısızlıktır.”(K2)

“Saygı olduğu zaman ilişkiler güzel olur, iyi bir ortam ve toplum düzeni olur. Toplumsal ilişkiler de devletin düzenin iyi olmasını sağlar. Avrupa saygıyı önemsiyor, toplumda insanlar birbirine karşı saygılı ve bu da devletin güçlü olmasını ve düzenini sağlıyor. Bizim toplumumuzda ise insanlar çok saygısız.” (K4)

Saygı olmasa toplumda kargaşa olur, insanlar birbirini dinlemez. Saygı tüm insan ilişkilerinin temelidir bence. bir ilişkide sevgiden önce saygı gelir. Saygı olduğu zaman sevgi de olur diye düşünüyorum.” (K5)

“İnsan ilişkilerinde saygı olmadan olmuyor zaten, devamı gelmiyor, o yüzden saygı çok önemli, olması gerekiyor. İki insan birbirine saygı duymazsa konuşamazlar bile.”(K8)

“Saygılı olursan karşıdaki kişi de sana saygılı olur. Daha güzel bir ortam olur.”(K3)

Çocukların saygı kavramını yorumlarken toplumsal ilişkilere ve kişilerarası ilişkilere vurgu yapmış olması önemlidir. Çocuklar için toplumsal ilişkilerin ve toplum içerisinde bir birey olarak yer almanın önemli olduğu burada da görülmektedir. İlk olarak aile yanında başlayan toplumsallaşma süreci, her ne kadar kurum bakımında büyüyen çocuklarda sağlıklı bir şekilde gelişme şansından yoksun da olsa, çocukların çocuk evi modelinde, toplumsal ilişkileri yaşayabilmeleri, kendilerini daha fazla toplum içerisinde hissediyor olması, toplumun bir ferdi olduğunun ve toplumsal sorumluluklarının farkında olması, çocuklarda toplumsal değer algılarının daha fazla benimsenmiş olduğunu göstermekte, bu değerleri sadece kişisel boyutları ile değil aynı zamanda hatta daha fazla bir şekilde toplumsal yönleri ile değerlendirdikleri görülmektedir. Verilen cevaplarda saygıyı hem kişisel bir tutum ve tavır olarak, hem ikili ilişkileri düzenleyen bir davranış biçimi olarak, hem de toplumsal kültüre yönelik, toplumu daha üst bir kültüre ulaştıran bir değer olarak yorumlamışlardır.

Çocuk evlerinde çocuklara toplumsal değerlerin kazandırılmasına ilişkin bir çok yaklaşım sergilenmektedir. Saygı da en çok kazandırılmaya çalışılan, iyi ve sağlıklı bir iletişimin temel gerekliliklerinden olan kavramlardan birisidir. Bu nedenle ilk toplumsallaşma sürecini gerek aile yanında geçirip, daha sonra korunma altına alınmış, gerekse de yurt ve yuvada büyüyüp, daha sonra çocuk evine gelmiş çocuklarda, sağlıklı bir iletişim şekli, duygu, düşünce ve isteklerini saygı temelinde dile getirebilme yönünden eksiklikler görülebilmektedir. Bu nedenle her şeyden önce sağlıklı bir ortak dil geliştirebilmenin, aynı fikirde olunmasa bile, bir konuda konuşabilmenin temelinde saygı olduğundan, çocuklara kazandırılmaya çalışılan temel değerlerden belki de en önce gelenlerden birisi saygı kavramıdır. Çocukların verdikleri cevaplarda, bu kavrama ilişkin yapılmış olan çalışmaların, çocuklar üzerinde etkili olduğu, saygıya yönelik çok boyutlu ve olumlu bir kavramsallaştırmalarının olduğu görülmektedir.

Nezaket değerine ilişkin bulgular. Nezaket değeri ile verilen yanıtlarda ilginç bir sonuç ortaya çıkmıştır. Çocuklar nezakete ilişkin görüşlerinde yoğunlukla “kibarlık”, “naziklik”, “görgülü” gibi tanımlamalarda bulunmuşlar ancak, büyük bir kısmı nezaketin iyi ve değerli bir davranış olsa da toplumumuz içerisinde çok fazla kabul görmeyen, kişiyi sosyal yaşamda zorlayan bir değer olarak ifade edilmiştir.

“Görgü kurallarına uymaktır, nazik insan iyi, anlayışlıdır. Ama toplumda şey oluyor, nazik insan olunca ezik insan gibi algılanıyor. Mesela sen iyi davranırsın birine sonra bu çok saf, ezik falan öyle bir duruma geliyor. O yüzden çok yüzde yüz nazik değilim, sadece sevdiğime iyi davranıyorum.”(K8)

“Nazik olmak sadece kadınlara özgü bişey değildir ama bizim toplumumuzda erkeklerin fazla nazik olması yanlış anlaşılabilir. Ama aslında kadın erkek fark etmez nazik olmak için, hoşgörülü olmak, hareketlerine dikkat etmek nazik olmak demektir.”(K6)

“Yerine göre kibarım tabi ki ama, hani olur ya çok ılımlı, çok nazik, çok kibar kızlar olur ya. Ben yerine göre kibarım yani. Yerine göre nazik olunur, arkadaş ortamında nazik olunmaz yani.”(K11)

“Nazik bir insan güzel konuşur, konuşmaları anlaşılır ve kibar olur. Centilmen insandır, kibardır. Çevresini etkiler.”(K10)

Çocukların nazik olma ve kibarlık davranışlarının toplumda kabul görmeyeceği ya da kendilerini zorlayacağı düşüncesi çarpıcıdır. Bir anlamda, Z kuşağı da denilen yeni neslin iletişim kodlarını gösterir niteliktedir. Nezaket kavramının ne olduğunun ve güzel bir davranış biçimi olduğunun farkında olan çocukların, hem büyüdüleri kalabalık ve rekabete dayanan yatılı kuruluş ortamlarının, hem de okulda ve arkadaş çevrelerinde girdikleri toplumsal ortamların çocuklarda nezaket davranışının her zaman gerekmediğini düşüncesi doğurmuş olması aslında toplumsal bir problemdir. Toplumda şiddetin ve tahammülsüzlüğün artmaya başladığı günümüzde, sadece çocuk evlerinde kalmakta olan ya da korunma altında bulunan çocuklara yönelik değil, onlarda bu düşüncüyü doğuran toplumsal değişime de odaklanılarak, bu konuda bütüncül çalışmalar yapılması, toplumsal hoşgörü ve nezaket dilinin geliştirilmesine yönelik çalışmaların yapılması önem arz etmektedir.

Aynı zamanda çocukların nezaket kavramına ilişkin, kibar, nazik, kendini iyi ifade eden gibi tanımlamalar yaptığı görülmüş ancak nezaket kavramı ile ilgili yorum yaparken içselleştirdikleri bir kavram olarak değil, sadece tanımlamaya çalıştıkları bir kavram olduğu gözlemlenmiştir. Bazı çocuklar nezaketin ne olduğunu bilmediği yanıtını vermişlerdir.

“Karşı tarafı kırmadan, incitmeden yanlış yaptığı bir şeyi bile iyi niyetle söylemektir. Bir insanın yanlış bir şeyi olabilir ama bunu bağırmadan, sert ve kırıcı sözler kullanmadan söylemek nezakettir.”(K2)

“Nazik insan toplum içinde hareketleri ile kendini belli eder. Mesela bir kafede kişilerin garsona davranışına baktığımızda birisi garsona kaba bir şekilde ve aşağılarcasına davranıyor, diğeri ise rica ederek ve kibarca yaklaşıyorsa bu kişinin nazik birisi olduğunu anlarız.”(K5)

Bulach ve Butler (2002) tarafından yapılmış olan bir araştırmada, on altı karakter değeri ile ilgili olan davranışların varlığı ya da yokluğunun belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu değerler; saygı, dürüstlük, sorumluluk, kendine hakim olma, işbirliği, nezaket, şefkat, azim, doğruluk, vatanseverlik, affedicilik, merhamet, hoşgörü, cömertlik, sportmenlik ve tevazudur. Çalışmanın bulgularında lise ve orta öğretim öğrencilerinin en çok nezaket, saygı, tevazu ve affedicilik, ilk öğretim öğrencilerinin ise nezaket, cömertlik ve sportmenlik değerlerine yönelik değerler eğitime ihtiyaç duydukları ortaya çıkmıştır (Bulach ve Butler 2002 akt. Çelik, 2014 s.45). Araştırmanın sonucunda bu değerlere ilişkin değerler eğitime ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir. Araştırmanın bulguları, çocukların nezaket değerine ilişkin vermiş oldukları yanıtları destekler niteliktedir. Çocuk ve gençlerin nezaket değerine ilişkin, olumlayıcı bir tavır içinde olmadığı, bunun bir çeşit zayıflık olarak değerlendirilebileceği algısı içerisinde oldukları görülmüştür.

Nezaket kavramının insanların birbirlerine olan yaklaşımlarını, iletişimlerini hassasiyet temeline oturttuğu, bu anlamda şiddetten, kabalık ve hoyratlıktan koruduğu düşünüldüğünde, toplumumuzda giderek artan şiddet olayları ve trafikte, komşuluk ilişkilerinde, iş ortamlarında vs. yaşanan problemlerin çözümünde önem arz eden bu değerlerin çocuk ve gençlere kazandırılması ve topluma yaygınlaştırılması son derece önemlidir.

Adalet kavramına ilişkin bulgular. Çocuklara adalet kavramına ilişkin fikirleri sorulduğunda, çocukların bu değeri çok önemli buldukları, hatta toplumsal yapının en önemli temel değeri olarak değerlendirdikleri görülmüştür. Bu değere ilişkin verdikleri bazı cevaplar şöyledir;

“Adalet olmazsa toplumda kaos çıkar. Adalet toplumda çok önemlidir hatta bence en önemli şeydir. Toplumun düzenli olması öncelikle adaletle mümkündür.”(K4)

“Adil olmalıyız çünkü, adalet mülkün temeli yani her yerde olması gerekiyor. Mesela bir olay oluyor, adalet olmasa orman kanunlarında gibi yaşamaya başlarız, güçlüler zayıfı ezer, iyi bir şeyden bahsedemeyiz yani, yaşayamayız. Kaç yüzyıl geri gideriz. Bu zamana kadar yapılan her şey güçlü ile zayıfı aynı konuma getirmek içindi. Adalet bunu sağlıyor.”(K8)

“Tüm insanlar eşit doğmuştur, adil olmazsak bu eşitlik bozular. Adalet olmazsa dünya yönetilemez bence.”(K10)

“Adalet çok önemlidir, adalet olmasa toplumda herkes kendi adaletini sağlamaya kalkar, kendi düşüncesine göre belki de çekip vurabilir bile. Adaletin olması güven ortamı sağlar.”(K7)

Bunun yanı sıra bazı çocukların, toplumsal adaletin çok önemli olduğunu ve olmadığı durumda toplumsal kaos olacağını savunurken, mikro düzeyde adaletin varlığına ya da yeterli düzeyde olduğuna çok fazla inanmadıkları görülmüştür.

“Bence dünyada adalet yok. Kimisi babasının parası ile porshe’a binerken kimisi yiyecek bile bulamıyor. Adaletin kesinlikle olmadığını düşünüyorum. Ama hukuk anlamında adalet var, öyle olmasa herkes birbirini öldürür kimse ceza almaz. O anlamda adalet var ve gerekli.”(K6)

Herkes eşit olarak dünyaya gelmez. Kimisi zengin, kimi fakir, kimi güçlü, kimi zayıf olarak doğar. Toplumsal adalet herkesi hak ve fırsatlar bağlamında eşit duruma getirmeye çalışır. Dünyaya gelirken dezavantajlı bir konumda, kendilerine bakım sağlayamayacak ailelerde dünyaya gelmiş olan ve yatılı kuruluşlarda büyümüş olan çocukların adalete duydukları güven duygusu çok önemlidir. Çünkü toplumsal adalet, avantajlı olan ile dezavantajlı durumda olanı eşitlemeye çalışan bir sistemdir. Bu noktada çocukların yaşamlarına yönelik bu olumsuz durumu, olumluya çevirebilmelerinin, hayatlarını doğru bir şekilde idame ettirebilmelerinin en önemli yolu adaletin sağlam işlediği bir toplumsal düzende yaşamalarıdır. Bu nedenle çocuklar bilinçli ya da bilinçsiz olarak adalet kavramına çok fazla vurgu yapmışlar, bu kavramı çok önemli ve gerekli bulmuşlardır. Ayrıca toplumsal huzuru sağlamanın en önemli yolu kişilerin içinde yaşadığı toplumun adalet sistemine olan güvenleridir.

Adalet hukukun ulaşmaya çalıştığı son noktadır. Ancak adalet aynı zamanda eşitliği içeren bir kavramdır. Herkesin yararına ve herkes için eşit koşulların sağlanma amacı adaletin temel hedeflerindedir (Çeçen, 1975 s.97).

“Adaletin olmadığı yerde gelişim, kültür olamaz. Adalet diyince aklıma kültür geliyor, adil olmak geliyor. Kültürü gelişmiş ülkelerde adalet tüküründe işler, kültürü gelişmemiş ülkede işlemez. Adil olmak herkese karşı eşit davranmak değildir. Mesela herkesten kazandığına göre vergi almaktır.”(K2)

“Adalet eşitlik değildir bence, kişinin hak ettiğini almasıdır. Hak ettiği bir şekilde bir yerlere gelmesidir. Ben daha fazla çalışmışsam mesela daha az çalışan bir insanla aynı noktada olmamam gerekir.”(K5)

Adaletin kavramı çocuklar tarafından çok boyutlu olarak ele alınmış, toplumdaki eşitsizlikleri giderme fonksiyonuna vurgu yapılmıştır. Aristoteles adaleti diğer erdemlerin yanında en üst seviyeye koymuş, adaletin kendi amacını kendi içinde taşıyan bir ahlaki erdem

olduğunu savunmuştur. Diğer erdemlerin kişinin kendi yararına da hizmet eden bir yanı varken adaletin doğrudan karşıdaki kişi ve toplum için yararlı olduğunu söylemiş ve temel direğini eşitlik olarak görmüştür (Nebioğlu, 2011 s.3). Çocukların verdikleri cevaplarda bu noktayı da ifade ettikleri görülmektedir.

Adaletle ilişkin verilen cevaplarda öne çıkan bir başka nokta adaletin “kişilerarası ilişkileri” düzenleme fonksiyonudur.

“İnsanın adil olması toplumdaki ilişkilerin daha iyi olmasını, düzgün bir çevrede yaşamamızı sağlar.”(K6)

“İnsan ilişkileri açısından önemli bence, mesela karşıdaki yanlış bir şey yaptığında gerektiği şekilde tepki gösterebilmesi gerekir, birisi hep iyi şeyler yapıyorsa sana karşı yanlış yapan ile bir farkının olması gerekir. Yoksa ona haksızlık olur yani.”(K5)

“Adaletli olmazsak kişiler arasında haksızlık olur, kötü olur yani.”(K7)

İnsan sosyal bir varlıktır, toplum içerisinde yaşar ve toplumsal düzenin bir parçası olarak var olur. Adalet sosyal düzenin aksamadan işlemesini, toplumsal ilişkilerin herkesin faydasına olacak şekilde olmasını sağlar. Aynı zamanda kişiler arası ilişkileri düzenleyen çok önemli bir olgudur. Kalabalık kuruluş ortamında büyüyen çocuklar adaletin önemini yaşayarak, deneyimleyerek öğrenmiş, aynı zamanda bu soruyu, yaşamlarındaki dezavantajlı durumunun adalet sisteminin çok iyi işlediği bir toplumsal yapıda düzeleceğinin farkında olarak yanıtladıkları görülmüştür.

Sosyal devletin toplumsal hayatı düzenleme ve fırsat eşitliği sağlama işlevi bu soruya verilen yanıtlarda karşımıza çıkmaktadır. Dezavantajlı bir konumda dünyaya gelmiş olan bu çocukların, hayatlarını normal bir standarda oturtarak, hem ekonomik, hem sosyal anlamda toplumsal yapının bir parçası olabilmeleri, fırsat eşitliği ve toplumsal desteğin iyi bir şekilde sağlandığı, güçlü bir sosyal devlet içerisinde mümkündür.

Çalışkanlık kavramına ilişkin bulgular. Çalışkanlık ile ilgili soruda çocukların verdikleri cevaplarda ilginç bir durum ortaya çıkmıştır. Çocukların bir kısmı çalışkanlığı çok gerekli olarak nitelerken, bir kısmı çok gerekli olmadığını ifade etmişlerdir.

“Çalışkan olmak kişisine göre gereklidir bence. Mesela sokakta büyümüş işsiz-güçsüz birisinin çalışkan olmasına gerek yok. Çalışsa da ne yapacak ki. Ama eğitilmiş bilinçli birinin çalışması gerek, çalışırsa faydalı olur çünkü.”(K1)

“Çalışkanlık hem gerekli hem de gerekli değil. Gerekli olması insanın iyi bir kariyer yapması ve hayatını kurtarması için yapması gereken bir şey. Gerekli olmaması ise mesela arabanın çalışması için benzine gerek vardır. İnsan için de etkinlik gereklidir. Yani hayatını iyi bir şekilde geçirmesi için sosyalleşme, arkadaş çevresi, gezme gibi etkinlikler yapması gerekir. Ama çok çalıştığı zaman bunlara zaman bulamıyor. Çok çalışkan insanların genellikle asosyal olduğunu görüyorum. O yüzden bu açıdan sabit fikirli olmamak ve orta düzeyde çalışmak gerektiğini düşünüyorum.”(K4)

“Yüzde yüz gerekli diyemem ama artıları vardır. Çalışkan olmasan bile, yani çalışkan olsan notların iyi olur, yaptığın işte iyi olursun ama, çalışkan olmayınca da yaptığın işte başarılı olmayacaksın diye bir şey yok yani. Çalışkan olmak katkı sağlar ama başarılı olmak için yüzde yüz gerekli değil.”(K8)

“Çalışkan olmak o kadar önemli değil de, mesela hoşgörülü, saygılı olmak daha önemli. Çünkü çalışkan bir insan kötü olursa o yönden sevilmez yani. Ama iyi bir insan olursa çalışkan olması önemli. Çünkü akıllı olursa insanlığa yardım edebilir, insanlığı geliştirebilir.”(K9)

Çocukların çalışkanlığa ilişkin bu görüşlerinde, çalışsalar da hayatlarında büyük bir değişiklik olabileceğine inanmama duygusunun olabileceği değerlendirilmiştir. Devlet koruması altındaki çocuklar 3413 sayılı yasa gereğince devlet kurumlarında istihdam edilmektedir. Bu durum çocuklarda çalışma konusunda bir rehabet ve gevşemeye neden

olabilmekte, nasıl olsa memur olacaklarını düşünmekte ve çalışsalar da daha fazlasını yapacaklarına inanmamaktadırlar.

Günümüz sosyolojisinin temel kuramcılarında olan Bourdieu habitus ve sermaye kavramlarında, bireyin içinde doğduğu sosyal sınıfa yönelik kültürel kodlar ile büyüdüğünü, bunların da kişinin kültürel sermayesini oluşturduğunu ifade eder. Kültürel sermaye kişinin içinde yaşadığı toplumda önemli olduğu düşünülen konularda bilgi sahibi olarak, bu değerleri benimsemiş olmasıdır. Yani “toplumsal yeniden üretim” ile sosyal sınıflar kültürel değerlerini ve kaynaklarını çocuklarına aktararak, kendi konumlarını eğitim sistemi aracılığı ile yeniden üretmekte ve bu şekilde toplumsal tabakalaşma devam etmektedir. Bu noktada akademik başarı, doğal beceri, yetenek ya da zeka bağlamından çıkmaktadır (Yanıklar,2010 s.124). Örneğin orta sınıfa mensup bir ailenin çocuğunun okulda başarılı olması ancak işçi sınıfına mensup bir ailenin çocuğunun başarısız olması bu sermaye türüne bağlı olarak değerlendirilebilir. Çünkü orta sınıf aile bu kültürü çocuğa aktarmıştır (Palabıyık, 2011 s.134). Bu bağlamda çocukların verdikleri cevaplarda çalışmaya yönelik tutumlarının sahip oldukları kültürel sermayeye bağlı olarak bu şekilde şekillendiği söylenebilir. Çocuklar gerek ailelerinin yanlarında kaldıkları süre içerisinde, gerekse kurum bakımında buldukları sürede geleceğe yönelik hedefler ve bunları gerçekleştirebilmek için gerekli olan çalışma konusunda yeterli düzeyde motivasyon sağlayamamaktadır. Bir çoğunun ailesinin içinde bulunduğu sosyo-ekonomik düzey ve kültürel çevre çalışarak bir yerlere gelme ya da çalışarak hayatlarını normal bir standartta devam ettirme kültüründen oldukça uzaktır. Bu nedenle çocuğa buna yönelik herhangi bir kültürel aktarım yapmamaktadır. Çocuğun içselleştirmiş olduğu bu durum, her ne kadar kurum bakımı altında da olsa büyük bir değişiklik göstermemekte, çocuklar çalışma konusunda isteksiz kalabilmektedirler.

Bunun yanı sıra bazı çocuklar çalışma kavramı ile ilgili oldukça olumlu yanıtlar vermişlerdir.

“Çalışkan olmak bence gerekli. Çalışkan olmayan bir insan hızlı yaşar hızlı ölür, çalışkan insanın her zaman bir amacı olacağı için, ya da hem vücudunu hem de beynini kullandığı için hemen yaşlanmaz yani. Çalışmak demek mutluluktur ama sevdiğin bir işi yaparsan.”(K2)

“Çalışkan olmak gerekli çünkü çalışırsan hayatını kurtarırsın, işin olur, paran, evin olur. Her şeyin olur yani.”(K3)

“Çalışkan insanın enerjisi hep yüksek olur, verimli olur. Ben çok zeki bir insan olduğumu düşünsem bile yine de hep çalışmayı tercih ederdim.”(K5)

Bu yanıtlarda hem hayatını çalışarak kurtarma düşüncesi, hem de çalışmanın bedensel faydalarına yönelik düşüncelerini dile getirmişler, çalışma kavramına da çok boyutlu olarak yaklaşarak ele almışlardır.

Hoşgörü kavramına ilişkin bulgular. Hoşgörü değeri sorulduğunda çocukların çoğunluğu ilginç bir şekilde “bilmiyorum” yanıtını vermişlerdir. Çocukların doğdukları çevrenin hoşgörüden uzaklığı ve büyüdükleri kalabalık kuruluş ortamlarında bir çok farklı yaşta çocukla aynı ortamı paylaşmaları, çocukların hoşgörü temelli bir toplumsallaşma süreci içerisinde büyümemeleri, bunun sonucunda da hoşgörü ile geç tanıştıkları ve bu nedenle bu kavramın tanımını yapamadıkları şeklinde yorumlanabilir.

Çocuklar genel olarak kalabalık yuva/sevgi evi ortamında büyümüş çocuklardır. Koğuş tipi yatılı kuruluşlarda çocuklar arasında büyük çocuk-küçük çocuk hiyerarşisi oluşmaktadır. Kuruluş ortamında her ne kadar ev ortamı oluşturularak, çocuklar için sıcak bir ortam oluşturulmaya çalışılsa da hem hizmetin doğası gereği, bu hizmet kuralları temelinde olmakta, hem de çocuklar arasındaki etkileşim güçlü bir şekilde var olmaktadır. Bu nedenle bu ortamda çocukların hoşgörü kavramını, davranışsal anlamda edinse bile bir kavram olarak tanımlamakta zorlanmaları anlaşılabilir bir durumdur. Ayrıca kuruluş bakımında çocuklara gösterilen hoşgörünün, aile ortamında bu değerleri almamış çocuklarca, hoşgörü olarak değil,

tolerans olarak, yani bir anlamda zorunlu, orada buldukları ve devlet korumasında oldukları için zaten olması gereken bir durum olarak algılayarak, hoşgörüyü bu nedenle bir kavram olarak tanımlayamadıkları şeklinde de yorumlanabilir.

Çocukların bir kısmı ise hoşgörü kavramına ilişkin, “iyi bir insan olmak”, “çevresindekilere iyi yaklaşmak”, “yanlış olana iyimser yaklaşmak” gibi tanımlamalar yapmışlardır.

“Hoşgörülü olmak diyince benim aklıma bir kişiyi iyi görmek geliyor, yani nasıl diyeyim yanlış olana iyimser yaklaşıp, doğrusunu anlatmak, yani karşıdakinin kalbini kırmadan yanlışını söylemek.” (K2)

“Hoşgörülü olmak insanın çevresindekilere anlayış göstermesi, onlara iyi yaklaşmasıdır.” (K5)

“İyi bir insan olmak, tanımadığın insanlara selam vermek, ya da bir arkadaşımızla tartıştığımızda, birbirimizden özür dilemesek bile, onun bir ihtiyacı olduğunda ona yardım edebilmek gibi şeyler hoşgörülü olmaktır.” (K6)

“Karşımızdaki kişi yanlış bir şey yaptığında hoş görüp onu nazikçe karşılamak. Onu dışlayıcı kelimeler kullanmamak, o durumda iken iyi bir iletişim kurmaya çalışmak ve onu anlayabilmek bence.”(K10)

“Hoşgörülü olmak biri sana kötü bir şey yaptığında ona iyilikle cevap verebilmek, o da çok zor. Ben değilim yapamam ama yapanlara çok saygı duyuyorum, çok iyi bir şey. Çok affedici olmak lazım.”(K8)

Hoşgörüyü tanımlayan çocukların, tanımlarında “iyilik”, “iyi insan olma” vurgusu dikkat çekmektedir. Çocukların bu değeri iyilik temelinde değerlendirip ifade ettikleri görülmektedir. Bu durum çocukların anlam dünyasında “iyi insan” olmanın değerli bir şey olduğu, “iyi insanların” sevilen, değer gören, çevresinde kabul görmüş kişiler olduğunu

düşündükleri şekilde yorumlanabilir. Hoşgörünün kazanımlarına yönelik cevaplarda da çevre vurgusu dikkat çekmektedir.

“Eğer hoşgörülü olursak hem sevilir hem mutlu oluruz. Çünkü karşımızdaki kişi de bize yanlışımızı kaba bir şekilde söylemez. İyi davranırsak, iyi, hoşgörülü bir insan olursak, karşıdaki kişi de bize kötü davranmaz mesela.”(K2)

“İnsan hoşgörülü olunca, çevresi de daha iyi ve hoşgörülü olur, daha uyumlu ve iyi bir ortam oluşur. Bu da insanın daha iyi bir ortamda yaşamasını sağlar.”(K5)

“İnsan hoş görülü oldu mu çevresi geniş olur, çevresindeki insanlar onu sever. Birine hoşgörülü davrandıysa aynı şekilde karşılığını mutlaka alır, hoşgörülü davranılır. Hoşgörü insan yaşamında çok önemli bir şey bence.”(K10)

Çocuklar bir çok değere olduğu gibi hoşgörü değerine de ağırlıklı olarak toplumsal yönü ile yaklaşmış, kazanımlarının toplumsal olarak kabul görmek olduğunu, çevresinde sevilen bir kişi olmayı sağladığını ifade etmiş, bireysel kazanımlardan çok çevresel kazanımlara daha fazla önem verdikleri görülmüştür. Bu da yine çocukların toplumun bir üyesi, kabul gören bir parçası olarak yaşama isteklerinin bir göstergesi olarak yorumlanmıştır. Çocuklar bir değeri tanımlarken sadece onun ne olduğunu, neleri içerdiğini ya da kişiye bireysel olarak kazanımlarını değil, aynı zamanda bu değere sahip olmanın ona toplumsal getirilerini, bu değerın toplumda onu nereye taşıyacağını düşünerek de cevaplar vermişlerdir.

Duyarlılık kavramına ilişkin bulgular. Duyarlılık kavramına ilişkin çocuklar farklı tanımlamalar yapmışlardır.

“Mesela bir olay oluyor, herkes tepkisiz kalıyor siz çıkıyorsunuz mesela. Duyarlı olmak mesela neye duyarlıysanız onu daha çok önemsersiniz.”(K8)

“Doğruyu bilmek ve ona göre hareket etmektir. Yani sadece bilmek yetmez ona göre davranmak gerekir duyarlı olabilmek için. Mesela vatanını sevmek, vatani için çalışmak, yerli ürünler tüketmek bir duyarlılıktır.”(K4)

“Duyarlı olmak insanlar arasında ayırım yapmamaktır.”(K3)

“Çevremizdeki yanlış şeylere karşı bir şeyler yapabilmek duyarlı olmaktır. İnsan duyarlı olmazsa, yanlış olan şeyleri düzeltmek için bir şeyler yapmazsa yapılan yanlışları desteklemiş olur bir anlamda.”(K5)

“Duyarlı olmak mesela ben çalışırken birinin gelip rahatsız etmemesi, dikkatli olması demektir.”(K1)

Çocukların duyarlılık kavramına verdikleri cevaplardaki farklılıklar, çevrelerinde rahatsız oldukları, kendilerine karşı yapılmasını istemedikleri veya kendilerinin duyarlı ve dikkatli davrandıkları durumlar üzerinden bu tanımlamaları yaptıkları, kendi anlam dünyaları içerisinde, önemli buldukları konuları duyarlılık üzerinden tanımladıkları şeklinde değerlendirilmiştir.

Duyarlılığın neleri, hangi konuları kapsadığı sorusuna ise, en çok “çevre duyarlılığı” cevabı öne çıkmış, “hayvan hakları”, “kadın hakları” gibi cevaplar da ağırlıklı olarak verilmiştir.

“Çevre, adalet, demokrasi, kötü olaylar mesela tecavüz gibi, insanların yaşam şartları gibi konularda. Mesela insanlar yolda giderken sigara içiyor, her yer duman kokuyor ama kimse bir şey demediği için kokmaya devam ediyor. Ben sigara içmiyorum mesela bu konuda çok duyarlıyım kampanya falan başlatıyorum öyle düşünün. Yani insanlar neyi önemsiyorsa ona karşı duyarlı olabilir. Her konuda duyarlı olunabilir ama bazı konularda duyarlılık daha önemlidir gibi düşünüyorum. Çevre gibi mesela.”(K8)

“Mesela çevre duyarlılığı, çevreye çöp atmamak, çöp atan birini uyarmak falan gibi şeylerdir. Ben çevreye çöp atmıyorum çünkü utanıyorum çöp atarken, ama çöp atan birisini uyarmıyorum.”(K7)

“Hayvanlara, insanlara karşı ve doğadaki bütün canlılara karşı duyarlı olmamız gerekiyor. Küçüklere karşı da duyarlı olmamız gerekiyor.”(K2)

“Mesela çevreye çöp atmamak, fabrikaların bacasına filtre takması gibi şeyler duyarlılıktır.”(K1)

“Bir çok konuda olabilir duyarlı olmak, mesela küresel ısınmadan dolayı herkes o konuda duyarlı davranıp daha ileri gitmemesi için çalışabilir. Sokaklara bırakılan hayvanlara kötü davranmamak lazım, Peygamberimiz bile sokakta bir kedi ya da köpek gördüğünde mutlaka bir kap su vermiş. Hayvanlara karşı merhametli olmak lazım bence. Hayvanları sokağa atmamak ya da barınaklara bırakmamak, sahiplenmek gerekiyor.”(K10)

“Bir çok konuda duyarlı olunabilir. Mesela hoşgörüde, saygıda, doğayı kirletmeme, okula zarar vermeme, fabrikaların bacalarına filtre takma, atıkları denize atmama gibi konularda duyarlı olunabilir.”(K9)

Duyarlılık bireyin çevresinin ve çevresinde olup bitenin farkında olması, yanlış olan şeyleri değiştirme isteği olduğuna göre (Öcal, Demirkaya, Altınok, 2013 s.68), çocukların verdikleri cevaplarda ortaya koydukları, çevresel sorunlar, içinde yaşadığımız topluma ve dünyaya ilişkin sorunlar, çocukların çevre olan ilişkilerinde, çevrelerinin farkında olduklarını, onu önemsediklerini ve çözüm önerileri sunabildiklerini göstermesi açısından önemlidir.

Küpeli (2019) tarafından lise öğrencileri üzerine yapılan araştırmada, ülkemizin tarihi ve kültürel mirasına yönelik yapılan gezilerin, bu doğal ve kültürel miras varlıklarının korunması, çevreyi algılama ve koruma tutumlarının geliştirdiği, duyarlılık seviyelerine olumlu katkı yaptığı değerlendirilmiştir. Çocuk evlerinde kalmakta olan çocukların, duyarlılık

tutumlarında, koordinasyon müdürlüğünce ülkemizin bu kültürel miraslarına yönelik geziler düzenlenmesi, gezilerin, bu değerlerin ve çevrelerinin farkında olmalarına katkı sağlamış olabileceği değerlendirilmiştir.

Çocuklar bir toplum ve içerisinde yaşadığının farkında ve bulunduğu toplumun, yaşadığı dünyanın sorunlarının bilincindedirler. Dünyaya ilişkin ve toplumsal sorunlara ve bunların çözümlerine yönelik olumlu fikirleri vardır. Bu durum yaşadıkları toplumu önemsediklerini, onun bir parçası hissettiklerini veya hissetmek istediklerini göstermektedir. Bu nedenle çocukların duyarlılıklarını doğru bir şekilde yönlendirip, sorumluluk sahibi yetişkinler olma yönünde desteklenmeleri önemlidir.

Bölüm VI: Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Toplumsallaşma, bireyin doğumu ile başlayıp tüm yaşamı boyunca devam eden, kişinin toplumun inançlarını, davranış kalıplarını, değerlerini öğrenerek, toplumsal bir kimlik kazanması sürecidir. Birey toplumun bir parçası olabilmek için bu sürece uymak zorundadır. Toplumsallaşma hem bireysel, hem de toplumsal açıdan bireyin hayatının temelini oluşturmaktadır. Birey, toplum içerisinde başarılı, sorumluluk sahibi, toplumun kültürel davranış kalıpları ile uyumlu bir birey olabilmesi için sağlıklı bir toplumsallaşma süreci içerisinde büyümelidir. Bu sağlıklı toplumsallaşma süreci aynı zamanda bireylerin toplumun kültürünü benimseyerek, kültürün kuşaktan kuşağa aktarılması ve topluma ait kültürel varlıkların korunması yönüyle toplum için de önemli bir süreçtir (Nalbant, 2016 s.44).

Yorumlayıcı sosyoloji içerisinde yer alan sosyologlardan Berger ve Luckman gündelik hayatın oluşumunu birey merkezli düşünerek ele almakta, toplumla birey arasında karşılıklı bir etkileşim olduğunu, bu etkileşim içerisinde birey toplumu üretirken, ürettiği gerçeklikten etkilenme olduğunu ifade etmektedirler (Nalbant, 2016:55). Burada Berger ve Luckman'ın toplumsallaşma teorilerine ilişkin bu araştırma ile doğrudan ilişkili olan asli ve tali toplumsallaşma süreçlerinden kısaca bahsetmek yerinde olacaktır. Asli toplumsallaşma, bireyin çocukluk döneminde ilk yaşadığı, onu toplumun bir parçası haline getiren ilk süreçtir. Dolayısıyla doğduğu aile içerisindeki, ilk çocukluk sürecinde yaşadıkları, öğrendikleri ve toplumsal kodlarla ilgili kazanımları asli toplumsallaşma sürecini oluşturur. Tali toplumsallaşma süreci ise asli toplumsallaşma süreci ile öğrenilen bilgilerin, kurumlar aracılığı ile bireyin benlik dünyasına aktarılması sürecidir. Asli toplumsallaşma ile öğrenilen gerçeklik, tali toplumsallaşma ile içselleştirilir. Dolayısıyla ilk öğrenilen gerçeklik ile sonra karşılaşılan gerçekliğin arasında bir tutarlılık olması bir anlamda zorunludur (Nalbant, 2016 s.66).

Asli sosyalleşme sürecinde sağlıklı bir aile ortamında doğup büyüme şansından yoksun olarak sağlıklı bir sosyalizasyon süreci yaşayamamış çocuklar korunma altına alındığında bambaşka bir toplumsal gerçeklik ile karşılaşmaktadır. Tali toplumsallaşma sürecine karşılık gelen kurum bakımı, çocuğun toplumsal normlara ilişkin asli toplumsallaşma sürecinde sağlıklı bir şekilde öğrenemediği toplumsal kültür ve kodlarını, asli toplumsallaşma sürecinin yerini alarak, ilk gerçekliklerini değiştirmeye ve çocuğu topluma sağlıklı bir şekilde hazırlamaya çalışmaktadır.

Çocuk evi hizmet modelinin ortaya çıkış amacı asli toplumsallaşma sürecinde sağlıklı ve toplumsal normlara uygun bir gelişim göstermemiş çocukların, toplumun içinde, toplumsal kültürü yaşayarak öğrenmesi ve çocukların ilk ve toplumsal normlara uymayan gerçekliklerini sağlıklı bir toplumsal gerçeklik algısı ile değiştirmektir. Çocuk evi hizmet modeli ile toplumdan soyut, koğuş tipi kuruluşlardan, aile yanında bakıma mümkün olduğunca benzer bir gerçeklik kurmaya çalışılmaktadır. Çocuk evleri çocuğun toplumsal kültürü edinme sürecinde, sosyal ve kavramsal kodları öğrenebileceği, asli toplumsallaşma sürecine en yakın yapı olarak tasarlanmıştır. Çünkü birey toplum ile ne kadar çok ilişki içerisinde olursa toplumsal değerleri öğrenmesi ve içselleştirmesi o kadar kolay olacaktır.

Araştırma kapsamında çocuklar ile yapılan görüşmelerde çocukların toplumsal değerlere ilişkin görüşlerinde değerlerin toplumsal yönüne yaptıkları vurgu ön plana çıkmıştır. Değerlere sahip olmanın en önemli getirisi toplumda kabul görmek, toplumsal çevrenin doğru insanlardan oluşması ve ilişkide olduğu çevre tarafından değer görmek olarak yorumlanmıştır. Bu cevaplara bakıldığında çocukların toplumsal kabulü önemsedikleri, toplum içerisinde bir birey olmanın onlar tarafından değerli bulunduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Her ne kadar asli toplumsallaşma sürecini sağlıklı bir aile yapısı içinde geçirmekten yoksun da olsa, özellikle çocuk evinde, bir ev ortamında, komşuluk ilişkileri, misafir ağırlama, ev temizliği, alışveriş, apartman hayatının dikkat edilmesi gereken kuralları gibi tüm diğer toplumsal

ilişkilerin içerisinde yaşayan çocukların, toplumsal değerlere ilişkin genel olarak benimsemiş ve olumlu bir tutum içerisinde olduğu görülmüştür. Kurum bakımında büyüyen çocukların toplumsal değerlere ilişkin benimseyici bir tutum içinde olması önemlidir. Zira bu çocukların bir çoğu birkaç yıl içerisinde topluma atılacak, iş hayatının, toplumsal hayatın içerisinde bir birey olarak hayatını idame ettirmeye devam edecektir. Çocukların sağlıklı bireyler olarak topluma kazandırılması sağlıklı bir toplum ve sağlıklı bir gelecek açısından da önemlidir. Bu nedenle gerek kurum bakımında gerekse okul ve çocukların dahil olduğu diğer toplumsal ortamlarda çocukların kabul görerek, toplumun bir parçası olduğunun, değerli olduğunun hissettirilerek yaklaşılması, ancak bu yapılırken çocuklara acıma hissi ile değil, gerçek bir samimiyet ile yapılması önem arz etmektedir.

Araştırmada yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinden faydalanılmıştır. Çocuklara görüşme sonunda sahip oldukları bu değer yargılarını kimden ya da nereden, ne şekilde kazandıkları sorulmuş, büyük çoğunluğu “hayatın içinde, kendisinin kazandığını”, bazısı okuldan, öğretmenlerinden ve çocuk evindeki anne ve sorumlularından kazandığı yorumunu yapmıştır. Bu da çocukların, büyük oranda asli toplumsallaşma süreci ile kazanılan bu değerleri, sağlıklı bir sosyalizasyon ile kazanamayıp, toplumsal normlara uygun olmayan aile yapılarından, kurum bakımına alındıktan sonra, kurum bakımının asli toplumsallaşma sürecinin açığını kapatmaya çalıştığını, ancak çocukların anlam dünyasında nasıl ve ne şekilde kazandıklarına yönelik kesin yargılar olmadığı gözlemlenmiştir. Bu da çocukların yaşadığı süreç göz önünde bulundurulduğunda anlaşılabilir bir durumdur.

Korunma altındaki çocuklar hayatlarının küçük bir bölümünü aile yanında geçirmekte, bu sürecin de korunma altına alınma nedenlerinin de içinde olduğu, olumsuz yaşam deneyimleri, kopuk aile ilişkilerinin yaşandığı, bireysel ve sosyal benliğinin sağlıklı gelişemediği bir süreç olduğu bilinmektedir. Çocuk korunma altına alındıktan sonra, benlik oluşumu, çevresinde bulunan arkadaşları, öğretmenleri, bakım personeli aracılığıyla ve

“genelleştirilmiş öteki” denilen toplumsal gruplar yoluyla olmaktadır. Bu nedenle, çocuğun toplumsal gruplar içinde yer alması, bu grupların içinde çeşitli roller ve sorumluluklar üstlenmesi, oluşturacağı toplumsal benliği açısından önemli ve gerekli bir araçtır. Çocukların sorumlulukları dolayısıyla gerçekleştirdiği davranışları, onlara toplumsal normları öğrenmeyi ve içselleştirmeyi sağlayacaktır. Bu nedenle çocukların kurum dışında da sosyal grupların içinde olması, kendini toplumsal bir grubun içinde hissetmesi ve toplumsal kabulü çocuk açısından önemlidir. Bu bağlamda çocukların, psiko-sosyal gelişimleri açısından faydalı, olumlu benlik geliştirmelerine katkı sağlayacak, sportif, kültürel, sanatsal aktivitelerin içerisinde olmaları, ayrıca komşuluk ilişkileri ve olumlu rol modellerle geçirilen zaman gibi toplumsal ilişkiler, çocukların toplumsal kimlik geliştirmelerine katkı sağlayacak, toplumsal kabulü hissetmeleri çocuklar için faydalı olacaktır.

Bunun yanı sıra çocuk evlerinde çocukların toplumsal değerleri öğrenmeleri, benimsemeleri ve hayatlarına uygulayabilmeleri için bir çok çalışma yapılmaktadır. Bu kapsamda değerler eğitimi çalışmaları yapılmakta, toplumsal değerlere yönelik filmler, belgeseller izletilmekte, huzur evi ziyaretleri, komşu ziyaretleri, özellikle bayramlarda gerçekleştirilmekte, bu sayede çocukların toplumun içinde, toplumun değer yargılarını kazanarak büyümeleri, hayata bu değerleri öğrenmiş ve benimsemiş bir şekilde atılmaları amaçlanmaktadır. Her ne kadar olumsuz aile deneyimlerinin çocukların hayata dair algı ve değer yargıları üzerinde olumsuz bir etkisi olsa da çocuk evi hizmet modelinin diğer yatılı kuruluş modellerine göre, çocuklara edindiği olumsuz hayat tecrübelerinin yerine olumluları koymada daha etkili bir model olduğu, çocukların değerlere ilişkin vermiş oldukları cevaplarda, bu değerlere ilişkin olumlu yargıları vasıtasıyla görülmektedir.

Kaynakça

- Akın Ş.H. (2018). Merhamet kavramı ve Schopenhauer'in merhamet yaklaşımının değerlendirilerek farklı düşünürlerin görüşleriyle karşılaştırılması, *Türkiye Biyoetik Dergisi*, Vol:5, No:3, 126-131
- Aktan C., Özkıvrak Ö. (2008). *Sosyal refah devleti*, Ankara:Okutan Yayınları
- Atalay Ölmez Y. (2008). *Felsefi açıdan tolerans ve hoşgörü* (Yüksek Lisans Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Aydın İ., Yılmaz K. (2014). *Eğitim yönetimi, denetimi ve politikası yazıları*. Ankara: Pegem Yayınevi
- Başaran, İ.E. (1991). *Örgütsel davranış: insanın üretim gücü*. Ankara: Gül Yayınevi
- Balat Uyanık G., Balaban Dağal A. (2006). *Okul öncesi dönemde değerler eğitimi etkinlikleri*, İstanbul:Kök Yayıncılık
- Buğra A., Keyder Ç. (2015). *Sosyal politika yazıları*, İstanbul:İletişim Yayınları
- Büyüköztürk Ş., Çakmak Kılıç E., Akgün Ö. E., Karadeniz Ş., Demirel F. (2016). *Bilimsel araştırma yöntemleri*, Ankara:Pegem Akademi
- Coşkun Y., Yıldırım A. (2009). Üniversite öğrencilerinin değer düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt:6, Sayı:1, 311-328
- Çeçen A. (1975). Hukukta norm ve adalet, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt:31 Sayı:1, 71-115

- Çelik Z. (2014). *İlkokul 4. sınıf öğrencilerinin yardımseverlik tutumlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi (Erzurum ili örneği)* (Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü
- Çimen K. L. (2017). Üniversite öğrencilerinin vatanseverlik tutumları ile benlik kurguları arasındaki ilişkinin incelenmesi, *İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, Cilt / Vol: 6, Sayı/Issue: 3, 950-1975*
- Çinemre S. (2013). Bir ahlak eğitimcisi olarak Lawrence Kohlberg, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: 22, Sayı: 1, 2013 S. 143-164*
- Çok, F. (1993). Gelişim psikolojisi, kuramlar, yöntemler ve yaşamın ilk yılları, *Ankara Üniversitesi Eğitim bilimleri Fakültesi Dergisi, Cilt 26, Sayı:2, 641-670*
- Durkheim E. (2006). *Toplumsal iş bölümü*, İstanbul:Cem Yayınevi
- Ersoy A. F. (2016). Dördüncü sınıf öğrencilerinin hoşgörü algısı ve deneyimleri: bir fenomenolojik araştırma, *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 2016, 12(1): 454-473*
- Fitcher J. (1990). *Sosyoloji nedir?* Selçuk Üniversitesi Yayınları
- Fichter J. (2006). *Sosyoloji nedir?* Ankara:Anı Yayıncılık
- Genç S. Z. (2017). *Değişen değerler ve yeni eğitim paradigması*, Ankara:Pegem Akademi
- Güler A. (2008). *Türk toplumunda korku kültürü*. Ankara: Punto Tasarım.
- Güngör E. (2010). *Değerler psikolojisi üzerinde araştırmalar*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Gökçe B. (1994). “*Toplumsal Değişim sürecinde Gecekondü Ailesi*”, *Aile Kurultayı, “Değişim Sürecinde Aile; Toplumsal Katılım ve Demokratik Değerler”*, Ankara:Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı

- Gökçe O. (1994). Türk gençliğinin sosyal ve ahlaki değerleri. *Ata Dergisi*, (1), 25-30
- Güçlü S. (2016). Çocukluk ve çocukluğun sosyolojisi bağlamında çocuk hakları, *Sosyoloji Dergisi*, Armağan Sayısı 2016, 1-22
- Gürses İ, Kılavuz M.A. (2016). Kuşakların ahlâkî değerleri birlikte öğrenmesi: Kohlberg'in ahlâkî gelişim kuramı açısından bir değerlendirme :*Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/228015>, Erişim Tarihi: 15.10.2019
- Günbayı İ. (2019). *Nitel araştırmada veri analizi: tema analizi, betimsel analiz, içerik analizi ve analitik genelleme*, nirvanasosyal.com, Erişim Tarihi:20.12.2019
- Güven S. (2009). *Sosyal politikanın temelleri*, İstanbul:Ezgi Kitabevi
- Karaca C., Çam Y. (2019). Türkiye' de sosyal devlet anlayışının değerlendirilmesi, *Maliye Dergisi*, Ocak-Haziran 2019, 176:72-97
- Karakaş S. (2018). psikolojisozlugu.com/helping-yardim-etme, Erişim Tarihi:15.12.2019
- Karataş Z. (2015). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri, *Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, Ocak 2015
- Karoğlu H., Ünüvar P. (2017). Okul öncesi dönem çocuklarının gelişim özellikleri ve sosyal beceri düzeyleri, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* ISSN:1302-8944 Yıl: 2017 Sayı: 43 Sayfa:231-254 <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/3534> Erişim Tarihi:04.02.2020
- Kaya R., Özdemir M. (2019). II. Meşrutiyet sonrası yazılan çocuklara yönelik ilk şiir kitaplarında vatanseverlik ve çalışkanlık değerleri, *Karaelmas Journal of Educational Sciences* 7 (2019), 84-100

Kaymakcan R., Meydan H. (2016). *Ahlak ve değerler eğitimi*, İstanbul: Dem Yayınları

Kesgin S. (2016). Osmanlı'nın son döneminde kimsesiz ve korunmaya muhtaç çocukların eğitimi ve topluma kazandırılması: Kastamonu örneği, *Dini Araştırmalar Dergisi*, Cilt:19 Temmuz-Aralık 2016, Sayı:50, 135-158

Keser B. M. (2018). Nezaket, nezaket teorileri ve türkçede kullanılan nezaket kavramları, *TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi* 2018, Yıl:6, Sayı:15

Kıral B., Başdağ S. (2016). Sınıf öğretmenlerinin merhamet eğitimine ilişkin görüşleri, *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, XV. Uluslararası Katılımlı Sınıf Öğretmenliği Eğitimi Sempozyumu (11-14 Mayıs 2016) USOS 2016 Özel Sayısı, 80-96

Kıral E. (2018). Kayıp giden bir değer: saygı, *Çağdaş Yönetim Bilimleri Dergisi*, Cilt:500, Sayı:1

Kuçuradi İ. (2010). *İnsan ve değerleri*, Ankara:Türkiye Felsefe Kurumu

Kümbetoğlu, B. (2008). *Sosyolojide ve antropolojide niteliksel yöntem ve araştırma*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık

Küçükbezirci Y. (2013). Mevlâna'nın hoşgörü felsefesi ve iletişim, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 30, 19-25

Küpeli E. (2019). *Coğrafya dersi kapsamında doğal ve kültürel miras varlıklarımıza yapılan gezilerin ve gözlemlerin vatanseverlik değeri üzerine katkısı (Giresun ili örneği)*, (Yüksek Lisans Tezi). Giresun Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

- Mamur Işıkcı Y., Karatepe S. (2016). Türkiye’ de çocuğa yönelik sosyal politika uygulamaları ve tarihsel analizi, *Akademik Yaklaşımlar Dergisi, Cilt:7, İlkbahar 2016* Sayı:1, 69-96
- Nalbant Ş. (2016). *Korunmaya muhtaç çocuklarda çocuk evleri bakım modelinin toplumsallaşmaya ilişkin rolü: Kayseri örneği*, (Yüksek Lisans Tezi). Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Nebioğlu S. (2011). *Adalet üzerine*, http://www.umut.org.tr/UserFiles/Files/Document/document_11%20Ekim-II-1.pdf, erişim Tarihi:30.10.2019
- Öcal A., Demirkaya H., Altınok A. (2013). *İlköğretim öğrencilerine yönelik sosyal duyarlılık ölçeğinin geliştirilmesi*, <https://www.pegem.net/dosyalar/dokuman/137912-20130429123354-makale-6.pdf>, Erişim Tarihi:14.10.2019
- Özen İ. (2000). *2.Meşrutiyete kadar ıslahhaneler ve darülaceze* (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Özdemir M. Ö. (2008). *Küreselleşme sürecinde Türkiye’de sosyal devlet ve sosyal hizmetler* (Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Özkalp E. (2003). “*Kültür*”, *davranış bilimlerine giriş*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, 69-80
- Özsoy K. (2014). *Parçalanmış aileye sahip üniversite öğrencilerinin anne baba tutumlarını algulama biçimleri ve ilişkilerle ilgili bilişsel çarpıtmaları*, (Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü,
- Özdemir M. (2010). Nitel veri analizi: sosyal bilimlerde yöntem bilim sorunsalı üzerine bir çalışma, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 11, Yıl 2010, Sayı: 1, 323-343*

- Palabıyık A. (2016). Pierre Bourdieu sosyolojisinde 'habitus', 'sermaye' ve 'alan' üzerine, *Liberal Düşünce*, Sayı:61-62, Kış-Bahar 2011, 121-141
- Salim M. (2011). *Geçmişten günümüze Türkiye'de çocuk koruma politikaları ve Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu*, (Yüksek Lisans Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Sayar K. (2012). *Merhamet; kalbe dönüş için son çağrı*, İstanbul: Timaş Yayınları, 7.baskı
- Seyyar, A. (2010). *Sosyal hizmet terimleri (ansiklopedik 'sosyal çalışma' sözlüğü)*, Sakarya: Sakarya Yayıncılık
- Su, G. (2016). *Köyde yaşayan engelli bireyler üzerine nitel bir araştırma* (Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Şahin M. (2019). *Kurum bakımı altındaki çocuklarda değer oluşumu:Ankara çocuk evleri örneği* (Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Şentürk H. (2008). *Sosyal ilişkilerde saygı kavramı: psikoloji ve din açısından bir bakış*, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* Yıl: 2008/1, Sayı: 20
- Tarhan N. (2011). *Güzel insan modeli*, İstanbul: Timaş Yayınları
- Temiz E. (2019), *Toplumsal aidiyet ve duyarlılık ilişkisi bağlamında gençlik: İstanbul' daki üniversite öğrencileri üzerine bir araştırma* (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler Anabilim Dalı

- Tekin H. (2006). Nitel araştırma yönteminin bir veri toplama tekniği olarak derinlemesine görüşme, *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi, Cilt:3, Yıl:2006*, 101-116
- T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, <https://ailevecalisma.gov.tr/chgm/hakkimizda/tarihce/> Erişim Tarihi: 08.11.2019
- T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, <https://ailevecalisma.gov.tr/tr-tr/sss/cocuk-hizmetleri-genel-mudurlugu/evlat-edinme-hizmeti/> Erişim Tarihi:08.11.2019
- T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, <https://ailevecalisma.gov.tr/tr-tr/sss/cocuk-hizmetleri-genel-mudurlugu/koruyucu-aile-hizmeti/> Erişim Tarihi:08.11.2019
- T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, <https://ailevecalisma.gov.tr/uploads/chgm/uploads/pages/istatistikler/2018-5c62a51c75b1f.pdf>, Erişim Tarihi: 09.11.2019
- T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, <https://ailevecalisma.gov.tr/tr-tr/sss/cocuk-hizmetleri-genel-mudurlugu/cocuk-destek-merkezleri-evleri-haklari/> Erişim Tarihi: 10.11.2019
- T.C. Resmi Gazete. Çocuk Koruma Kanunu. 24 Aralık 2006. Sayı:26386
- T.C. Resmi Gazete. Sosyal Hizmetler Kanunu. 24 Mayıs 1983. Sayı:18059
- T.C. Resmi Gazete. Küçüklerin Evlât Edinilmesinde Aracılık Faaliyetlerinin Yürütülmesine İlişkin Tüzük. 15 Mart 2009. Sayı:27170
- T.C. Resmi Gazete. Koruyucu Aile Yönetmeliği. 14 Aralık 2012. Sayı: 28497
- T.C. Resmi Gazete. Sosyal Hizmetler Ve Çocuk Esirgeme Kurumu Çocuk Yuvaları Yönetmeliği. 7 Ocak 1999. Sayı: 23576

T.C. Türk Dil Kurumu, tdk.gov.tr

Ummanel A. (2017). *Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti yayınlarından bir kartpostalın çocuk hakları bağlamında incelenmesi*, İlköğretim Online, 16(1), 245-255

Uysal E. (2008). Çağımızda değer kaymalarının doğurduğu sonuçlar ve etik kimliğin korunması, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt:17, Sayı:1, 67-79*

Unicef Çocuk Haklarına Dair Sözleşme <https://www.unicef.org/turkey/cocuk-haklarına-dair-sozlesme> Erişim Tarihi:08.11.2019

Vatandaş C. (2011). Toplumsal bir değer olarak “yardımlaşma” ve dilenciler, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 2011, 149-160

Yapıcı, A., Zengin, S.Z. (2003). İlahiyat fakültesi öğrencilerinin değer tercih sıralamaları üzerine psikolojik bir araştırma: Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi örneği, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1 (4), 173-206

Yıldırım A., Şimşek H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık

Yazıcı E. (2013). *Türkiye’de korunmaya muhtaç çocuklara yönelik sosyal hizmetler: kurum bakım hizmetinden yararlanmış bireyler üzerine bir araştırma* (Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Yay S. (2014). Tarihsel süreçte Türkiye’ de sosyal devlet, *21.Yüzyılda Eğitim ve Toplum Dergisi, Cilt 3, Sayı:9*

Yanıklar C. (2010). Kültürel sermaye, eğitim ve toplumsal tabakalaşma: Pierre Bourdieu’nun yeniden üretim kuramına eleştirel bir bakış, *Sosyoloji Dergisi, Sayı:22, Yıl:2010*

Yıldırım S. (2006). *TSK vatandaşlık bilgisi ve vatan sevgisi eğitiminin analizi* (Yüksek Lisans Tezi). Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Yavuzer H. (1994). *Çocuk psikolojisi*, İstanbul: Remzi Kitabevi

Yazgan İnanç B., Yerlikaya E. (2012). *Kişilik kuramları*, Ankara: Pegem Akademi, 6.baskı

Yazıcı M. (2010). Değerler ve toplumsal yapıda sosyal değerlerin yeri, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:24, Sayı:1, 209-223

Ekler

Ek 1: Görüşme Formu

Bu araştırma Çocuk Evlerinde kalmakta olan çocukların toplumsal değer algılarını belirlemeye yöneliktir. Bu kapsamda toplumsal değerlerden, dürüstlük, vatanseverlik, yardımseverlik, merhamet, nezaket, saygı, adalet, çalışkanlık, duyarlılık ve hoşgörü değerlerine yönelik sorular sorulması planlanmıştır. Bu değerlere yönelik sorulması planlanan sorular aşağıda belirtilmiştir. Araştırmada elde edilen bulgular Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Aile Danışmanlığı Anabilim Dalı yüksek lisans tezinde kullanılacak, cevaplar gizli tutulacak ve başka bir yerde kullanılmayacaktır. Cevaplarınız için teşekkür ederim.

- Dürüstlük deyince aklına neler geliyor? Dürüst olmanın insana faydaları nelerdir?
- Vatanı sevme kavramından neler anlıyorsun? Vatansever birisi olmak için neler yapmalıyız?
- Sana göre yardımsever bir insanın özellikleri nelerdir? Yardımsever bir insan neden sevilir?
- Merhamet nedir? Merhametli bir insan nasıl davranır?
- Başkalarına saygılı olmanın göstergeleri nelerdir? Saygı neden önemlidir?
- Nezaketli(nazik) bir insanın davranışları nasıldır?
- Adalet kavramı hayatımızı nasıl etkiler? Neden adil olmalıyız?
- Çalışkan bir insan olmak gerekli midir?
- Hoşgörlü olmak nedir? Hoşgörlü olmanın insan yaşamına ne gibi etkileri olabilir?
- Duyarlı olmak ne demektir? Duyarlılık neleri kapsar, hangi konularda duyarlı olmak önemlidir?

Ek 2: Proje/Araştırma Değerlendirme Sonuç Raporu

T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER VE EĞİTİM BİLİMLERİ ETİK KURULU

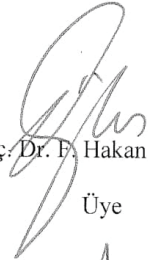
PROJE/ARAŞTIRMA DEĞERLENDİRME SONUÇ RAPORU

Toplantı Tarihi	15.03. 2018
Toplantı Sayısı	02
Başvuru protokol numarası	2018/17
Başvuru tarihi	21.02.2018
Proje/araştırma başlığı	Çanakkale İlindeki Çocuk Evlerinde Kalmakta Olan 13-18 Yaş Arası Çocukların Değer Algıları Ve Kavramsallaştırmalarına Yönelik Nitel Bir Araştırma
Proje/araştırma yürütücüsü	Nesrin KESER DURGUN
Karar	Bilimsel araştırma etik kurallarına uygundur.
Açıklamalar	-----

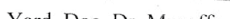

 Prof. Dr. Salih Zeki GENÇ
 Başkan

 Doç. Dr. Şerif KORKMAZ
 Raportör

 Doç. Dr. Gökhan GÖKULU
 Üye

 Doç. Dr. F. Hakan ÖZKAN
 Üye

 Yard. Doç. Dr. Mustafa KARA
 Başkan Yardımcısı

 Yard. Doç. Dr. Muzaffer
 ÖZDEMİR
 Üye

 Yard. Doç. Dr. Adil ÇORUK
 Üye